

Tartalom

OLÁH K. Tamás: Látens kép (vers)	5
CIROK SZABÓ István: Vízet söpörni * Francia akrobaták * Tavaszti vetés (versek)	8
DRUBINA Orsolya: Petőfi-telep * Rögtön jövök! (versek)	10
BERÉNYI Sarolta: Identitás * Szülői szeretet * családi idill * apakép * távozás (versek)	12
FEHÉR Miklós: Miguel Paquito kalandjai az Élet nevű játékban (próza) . . .	14
DÖME Szabolcs: Elementek (próza)	16
LÁSZLÓ Judit: Csontvelő helyett ólom (prózarészlet)	20
JUHÁSZ Rebeka: OTThontalan (próza)	26
LÉNÁRD Róbert: A sár vonzereje (drámarészlet)	30
Dejan VUKIĆEVIĆ: A túloldaladról (regényrészlet) (RIZSÁNYI Attila fordítása)	38
„Aztán anyukám szól, hogy szedjem már össze magam, mert süt rólam a flegmaság” (LŐRINC Tímeával VÍGI Sára beszélget)	46
KLÁJÓ Adrián: Dehidráció (esszé)	66
DANCSÓ Andrea: A Glitch Artról (tanulmány)	69
GAZSÓ Hargita: A <i>Határregény</i> háttere (tanulmány)	75
VATAŠČIN Péter: Terepmunka multietnikus vajdasági közegben (esszé) . . .	81
VIRÁG KISS Anita: Ötven felett is frissnek kell maradni (esszé)	87
SZALMA Judit: „Takarosra csiszolt életszilánkok” (Rakovszky Zsuzsa: <i>Célia</i>) (kritika)	93
FEHÉR Viktor: „Idegen ég alatt – Oroszöldön meggyötörve” (kiállításkritika)	98

A szám megjelenését a Szerb Köztársaság Művelődési és Tájékoztatási Minisztériuma, a Tartományi Művelődésügyi, Tájékoztatási és Vallásügyi Titkárság, a Magyar Nemzeti Tanács, Újvidék Város Önkormányzata, a Bethlen Gábor Alap, valamint a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

CIP – A készülő kiadvány katalogizálása

A Matica srpska Könyvtára, Novi Sad

82+3

HÍD : irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat / Főszerkesztő Patócs László. – 1. évf., 1. sz. (1934) – 7. évf., 15. sz. (1940) ; 9. évf., 1. sz. (1945)–. – Újvidék : Forum Könyvkiadó Intézet, 1934–1940 ; 1945–. – 23 cm

Havonta

ISSN 0350–9079

COBISS.SR-ID 8410114

HÍD – irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat. – 2017. augusztus. Kiadja a Forum Könyvkiadó Intézet. Igazgató: Virág Gábor. Szerkesztőség és kiadóhivatal: 21000 Novi Sad, Vojvoda Mišić u. 1., telefon: 021/457-216; a Híd honlapja: www.hid.rs; e-mail: hid@forumliber.rs – A Szerb Köztársaság Tudományügyi és Technológiai Minisztériuma által tudományosnak (M53) minősített folyóirat. – Szerkesztőségi fogadóóra kedden 15-től 16 óráig. – Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. – Előfizethető az Izdavački zavod Forum 840-905668-94-es számlára (broj modela 97, poziv na broj [odobrenje] 16-80250-742131-00-04-820); előfizetéskor kérjük feltüntetni a Híd nevét. – Előfizetési díj 2017-re belföldön 1500 dinár. Egyes szám ára 150, kettős szám ára 250 dinár. Külföldre és külföldön egy évre 70 EUR – Készült a Magyar Szó Lapkiadó Kft. nyomdájában, Újvidéken. – YU ISSN 0350-9079

Fiatal alkotók száma (2.)

Fehér Dorottya és Benedek Miklós
szerkesztésében

A fedőlapon és a számban
Lábadi Lénárd alkotásait közöljük.

Látens kép

*„Végül az élmény azonos lesz azzal,
hogy lefényképezzük”
(Susan Sontag)*

arra a napra
egyébként egyikünk sem
emlékezett volna
te minden bizonnyal
már el is felejtetted
mögöttünk egy év
málló hordaléka
törekeny tárgyak
felszínén
ezüstüledék
ébredés után
levettem a polcról
azt a régi japán gépet
a keresőbe zártam alakod
és enyhe nyomással
exponáltam
a rekesz
izomszerűen rándult
szabályos nyílásán
utat talált magának a
rólad visszaverődő fény
és a zselatin-film
szemcséiben
nyomot hagyott

anyagából
az idő
félárnyékban ültél
a falnak támaszkodva
akkor
pár kivágott
schiele-másolat
alatt eredetid
a vékony paplan
tüdőd vonaláig
takarta színtelen
melleid
ahogy a
felhúzókar mozdult
elfordult fejed
akaratlanul is
arányossá téve
elhibázott
aranymetszésemet
nem tudhattam hogy
ez lesz az utolsó képem rólad
talán ezért nem mertem
még mindig előhívni
látens képed jeleit
sötétben őrzik
japán mérnökök
varratai

*

elképzelem
hogy tényleg
itt voltál
hogy nem csak
utólag komponált
valódivá
a lelkiismeret
hogy történhetett
volna valahogy
másképpen
is

elképelem
ahogy a hívásnál
megsemmisülsz
a rögzítő oldatok
sem képesek
állandóvá tenni
az ezüstit
fehéren izzik
elforduló
szemlencséid
elvakítja a fény
a köztünk
lévő távolságot
végtelenné nyújtja
a disztorzió

Vizet söpörni

Nem értettem, hogy miért kell a vizet söpörni,
mégis, amikor először láttam
a nagy esők után az asszonyokat,
ahogy a járdáról lesöprik a vizet,
tudtam, hogy ezt előbb-utóbb
meg kell majd tanulnom nekem is,
meg kellett volna tanulnom nekem is,
ellesni az asszonyoktól, mert egy kapu
előtt állok, a víz már bokáig ér, és hiába
próbálok leutánozni a mozdulatot, úgy
áll a söprű a kezemben, akár egy
evezőlapát.

Francia akrobaták

Nem tudom nézni a színészeket,
inkább a falakat nézem, méregetem,
milyen magas a színpad, a függönyt,
hogy mikor vonják össze, mert nem
tudom nézni a színészeket, ha
levetik a lábbelijüket és meztláb
a színpadon, oda se merek nézni,
a meztelen talpukat hogy hasítják át
a színpad szálkái, igazi véres talppal
járják össze a deszkákat,
nem is járok már színházba, de most

mégis elmentem, mert évente egyszer van nálunk színházi fesztivál és azt a kevés vért igazán kibírhatom évente egyszer, főleg, mert idén francia akrobaták is jöttek, és a puha talpukkal mászták meg a bonyolult vasszerkezeteket, akár magas szirteken másztak volna fel, én pedig nem tudtam nem nézni, ahogy lábujjaikkal nekifeszültek a hideg vaselemeknek, és egyre feljebb kapaszkodtak, a közönség pedig tapsolt, amikor az akrobaták a szirt tetejére értek, ott álltak, mi pedig vertük a tenyerünket, és nem tudtuk, hogy ez csak előkészület volt az ugráshoz.

Tavaszi vetés

Búzamezőt is akkor láttam először, nagyon hosszú idő után. És néztük, hogy dőlnek egymásra a kalászkok. Ettünk is, mint kiskoromban, ahogy mutatták, hogy csak azért rágom meg, hogy ne csírázzon ki bennem. Mert mostanában nincs bennem hely egy egész búzamezőnek. Akárhányszor eszek, akármennyire vigyázok, mindig lenyelek egy magot, amit előzőleg nem haraptam szét. És aztán kicsírázik és gyökeret ereszt, én pedig félek, hogy nem tudom majd elviselni, hogy ha kinő, nem lesz mire dőlnie.

Petőfi-telep

Szétköltöttünk.
Valami kezdődjön el,
ha nem is köztünk.
Hajnalban szedem a szedret.
Most hozod el a dolgaimat:
apám permetezőjét meg a két ládát,
amiben a csirkéket szoktam hordani.
A műanyag gyümölcstároló dobozt
a pókhálós szedrekkkel odaadom.
Megköszönöd.

Közösül az ágyék, külön áll az ágy.

Rögtön jövök!

Igen, be kéne fordulnom most ezen a sarkon.
Láthatóvá válna a Temze egy pillanatra,
tudom, már nem dolgozol ott,
én meg nem vagyok ösztöndíjas,
de mégis, ha befordulok, te ott állsz
a Tower felőli oldalon, elképesztően szép vagy,
alig merlek nézni, vagy csak valahogy bután, és félbehagyom,
ezt valaki talán érti, befordulok mégis, lecsap az autó,
saras lesz a farmernadrágom, egy konténerszállító túlkölni kezd,

bereped a szám, csípi a sebet a nyál, le van az is szarva,
olyan vagy, mintha csak a Duna-parton állnál,
olyan természetes és laza, én mégis felveszem
az akciós napszemüvegem, és te befordulsz
a következőn majd balra, rögtön jövök,
zöldségesboltot nyitok,
kilenc kilencven lesz az alma.

Identitás

Porszívó vagyok,
bár a porzsákom tele van,
te mégis bekapcsolsz,
hogy ne halld az ürességet.

Kép vagyok,
amivel büszkélkedhetsz,
ha magas az ára,
de igazából utálok.

A gyereked vagyok.

Te vagyok

és ő.

Leccsiszolhatatlan karcolás a kristálypoháron.

Ezért inkább kidobod a kukába,

de a szemetet sosem viszed ki.

Szülői szeretet

Két külön szoba.

Az egyikben cigarettafüst,
virágok és törődésnek álcázott illatok.

A másikban hangok és képek.

Valóságnak hívott hazugságok
egy fekete dobozban.

A két szoba között

én vagyok a küszöb.

Bennem versenyez
kettejük egója.
Döntetlen.
Átnéznek egymáson,
és átlépnek rajtam.

családi idill

nem vagyok otthon

apakép

eddig azt hittem,
a metaforád vagyok,
de már tudom,
a hasonlatod
sem.
képzavar.

távozás

kihúdom a dugót
elfolyik a magzatvíz
ki kell szállnom
szembenézni a valósággal
vajúdás
most te vagy bennem
a tükör előtt állok
látlak
te miért nem veszel észre

Miguel Paquito kalandjai az Élet nevű játékban

Ezek a barackok azért lettek teremtve, hogy pálinka készüljön belőlük, gondolja július közepén Miguel Paquito, miközben a cefrëshordóba potyogtatja az érett gyümölcsök legjavát. Itt-ott néhol bekap egy szemet, csakis a kevésbé szép példányokat, hogy a tiszta és minőségi pálinka létét ne veszélyeztesse. Amikor már csak a kézzel és létrával elérhetetlen gyümölcsök maradnak a fán, Miguel Paquito, akit barátai csak Paquinak szólítanak, ügyesen elpakol maga után, minden a helyére kerül, majd a legszebb fa alá teríti a helyenként lyukas ponyvát, s lerázza a fennmaradt termést. A puha és sérült szemeket házi fogyasztásra teszi el, az épek a menyeyei cefrébe kerülnek. Paqui az Élet nevű videojátékot játssza. Naponta új küldetések kerülnek elé, ezeket nagyrészt, ha nem is kiválóan, de jól teljesíti. Időnként leragad egy-egy állomáson, mások segítségét, tapasztaltabb játékosok véleményét kéri, majd azok meghallgatása után sutba dobja a tanácsokat, és megy a saját feje után. Paqui ilyen.

Hat évvel ezelőtt az Élet nevű játékban megismerkedett egy segéd-
del. A kezdeti bizonytalanság után egészen mostanáig kitartott mellette. Kitart most is, amikor épp a kávéfőzőt neki, Paqui a ponyvát hajtja félbe, majd újra és újra, amíg el nem fér a garázs egyik sarkában. Amióta ez a bizonyos segéd és Paqui együtt dolgoznak, különös dolgok történnek. Miguel komoly úrfi lett. Tud kettesével számolni és be tudja kötni a cipőjét, tud mesét olvasni, ő rajzolja a legszebb színes felhőket a világon, és tudja, mikor kell azt mondani, kérem és köszönöm. Rengeteg dolgot tanult, amit eddig nem tudott, cserébe mindig óvta és vigyázta segédje drága kincseit. Háza kivirágzott, pázsítja a zöld legszebb árnyalatában fénylett a napsütésben. Érdekes módon azonban a saját megszokott dolgai lecserélődtek. A Knjaz Miloš nevű szénsavas ásványvíz helyett Rosa márkájú buborékmentes folyadék került az asztalra; a Zdravo! joghurt helyett

a kissé drágább, ám ízben ugyanakkor rosszabb Meggle járt a reggeli túrós burek mellé. Paqui párszor felrótta ezt segédjének, ám fafejűsége és szigorú tekintete ezúttal nem vezetett eredményre. Ma már – amikor egyedül vásárol – ő is ugyanezen termékeket keresi, bár korántsem azért, mert ő kedveli ezeket, hanem, mert segédje kedvencei. Olykor, ha időben kiugrik az ágyból, és munkába menet előtt van ideje, reggelit készít társának, s csak ezután indul útnak.

Paqui, becsületes nevén Miguel Paquito, akit segédje és társa, és csakis ő Pipinek hív, fél éve komolyan tervez valamit. Komolyan és titokban, kínosan ügyelve arra, hogy tervének minden részlete adott helyen és időben menjen végbe. Az Élet nevű játékban eddig piros lakattal lezárt területek válnak elérhetővé számára. Pipi olykor meglepődik, hiszen saját városának rejtett zugait fedezi fel, ilyenkor új embereket ismer meg, kiknek nagy részében csalódik. A csalódások megerősítik titkos elhatározását.

Rengeteg mesét olvas, hogy széleskörűen tájékozódjon, és még annál is többet számol kettésével, hiszen titkos céljának beteljesülésében fontos szerepet játszik a matematika. A kávézás közbeni néma csendben ketten hallgatnak a nyári éjszakában. A tücsök zenéje szépíti az elromlott lámpa folyamatos zúgását, miközben Miguel Paquito, Paqui, Pipi, vagy nevezzük akárhogyan, drága segédjét figyeli. Ahogyan előrehajol a székből, tenyerébe veszi bögréjét, és a csillagokat nézi. Közben az jár Miguel fejében, hogy ezúttal nem az Élet nevű játék ad neki új missziót, hanem ő maga jelentkezik küldetésre. A titkos terv lassan a végéhez közeledik, felfedése után új szakasz kezdődik mindkettejük számára. Miguel Paquito csak remélni tudja, hogy amikor Pipiként segédje és társa elé járul, és előveszi a dobozból a drága kincsét, akkor csak annyit hall majd, igen, leszek a feleséged.

Elmentek

Nikander Lux gyermekkorában sok időt töltött apai nagyszüleinél, idősebb Nikola Gagarnál és Nivea Rowennél.

Rengeteg háziszárnyas élt a Gagar-ház gazdasági udvarában. A fējőstehenek és a borjak a darálás mellett terpeszkedő, régi, vályogtéglából épült szarvasmarha-istállóban szorongtak a jászol előtt. A kukoricagóré és a szerszámofészter közé préselődve állati mocskokban úszó, förtelmes disznóól ontotta az orrfacsaró bűzt.

Nikander legjobban a kutyákat szerette. Keverék az összes: alacsony, rövid szőrű, szívós.

Abban az időben, amikor a Nikander Lux világméretű alapjaiban átrajzoló felismerés megtörtént, az öreg, vak, lesoványodott szuka már évek óta láncra kötve élt az istálló homályos szegletében. Ahogy a fajászol alatt kuporogva megbújta a fekhelyén, egy halom szalmán, jobban hasonlított egy menyétre, mint kutyára. Legalább kettő-három kószált a nagyudvarban, egy másik a gazdasági udvart lezáró dróthálós kerítés és az utcai kapu közötti területen cirkált: ugatta az utca zajait, a járműveket, az embereket, szimatolva dugta ki az orrát a kapuajtó melletti ék alakú résen. A konyhában is lapult néhány: az asztal vagy a szék alatt heverték, de gyakran a tüzelős sparhelt előtt várták ugrásra készen, hogy leessen, lepottyanjon egy-egy falat étel a konyhapultról.

Mindig legalább egy tucat kutya élt a Gagar-házban és a hozzá tartozó különböző rendeltetésű udvarokban, zöldségeskertek és gazdasági épületek környékén. Ezek a házőrzők többnyire egészségesek voltak. A tüzelési időszak során a nőstények általában vemhesek lettek.

Nikander érdeklődve, kíváncsian figyelte az állatok hasának szélesedését, gömbölyödését, várta a folyamat végét, az utódok megszületését. Elképzelte, hogyan veszi majd a kezébe az apró, szőrös csöppségeket, hogyan

simogatja meg mandarin nagyságú fejüket, ami tapintásra olyan, mint egy teniszlabda.

Mikor lesznek kiskutyák?, kérdezgette Nikander Lux Nivea Rowentől, amikor valamelyik nőtény hasa szemmel láthatóan növekedni kezdett.

Hamarosan, válaszolta Nivea Rowen. Érezhető volt, jelentéktelennek tartja ezt a beszédtemát.

Nikander és családja egy közeli utcában lakott, így mindennap szemügyre vehette a vemhes nőtényeket. A fiú türelmetlenül, izgatottan várakozott.

Amikor arra került a sor, az anyaállatok a kölykökkel egy ronggyá fozlott pulóverrel bélelt kartondobozban kaptak helyet a konyhában, a tűzhely mellett. Ilyenkor a kölykeiket óvó, körívbe tekeredő kutyák egy jókora nyakpárnára emlékeztettek. Minden ment a maga útján, az utódok itták anyjuk tejét, növekedtek, gyarapodtak. Az izgó-mozgó, fénylő szőrű kölykök látványosan fejlődtek: kinyílt a szemük, egyre többet és egyre hangsúlyosabban vinnyogtak, nyöszörögtek, vakkantgattak. Nikandert derű és öröm töltötte el, valahányszor rájuk nézett.

Aztán letaglózó váratlansággal, előjel nélkül, egyik napról a másikra, ugyanúgy, mint a korábbi években, eltűntek a kiskutyák. Nikander kitarata a konyhaajtót, de az egyenes szőrszálakkal vonalkázott, gyűrött, sötétlila pulóveren kívül a kartondobozban nem volt semmi.

Morzsa az asztal alatt feküdt, egész testében remegett. Nikander közeledtére a máskor szelíd, szolgálatkész jószág a fogait vicsorgatta. A kicsinyei sehol. A hasán lógott a megnyúlt bőr, kimerült volt és megtört. A fájdalom tüze sugárzott könnyes, fátylas szeméből.

Hol vannak?, kérdezte Nikander Nivea Rowentől, látva a szerencsétlen állatot. *Hová lettek a kutyusok?*

Az idős asszony tejfölsőpoharakkal foglalatoskodott: a tejföllel töltött műanyag poharakat négyzet alakú, átlátszó nejlondarabbal zárta le.

Nivea Rowen nem nézett föl, úgy felelt:

Elmentek.

Elmentek?, kérdezte a fiú meglepetten.

Igen. Elmentek.

Mégis, hová?, csodálkozott tovább Nikander.

Kimentek az udvarra. Eltűvedtek. Mind elveszett, mondta Nivea Rowen. Apró mosolyserűség jelent meg az arcán, mert nem tudott jól hazudni. *Valahol biztosan tovább élnek, és jól vannak*, magyarázta. Próbált elébe menni az újabb kínos kérdésnek.

Visszajönnek majd, ugye?, reménykedett Nikander, akit szinte ledöntött a lábáról a szomorúság a kölykök sorozatos eltűnése miatt. Leült.

Nem tudom, felelte a nagyanyja. *Lehet, hogy egyszer újra látjuk őket.*

Nivea Rowen mindig ezt mondta, amikor nyoma veszett az utódoknak. A fiút pedig minden alkalommal megrendítették ezek a szavak.

Az asszony a kötényébe törölte a kezét, állá alatt szorosabbra húzta a fejkendőjét. Egy gyors mozdulattal betúrta alá a haját. Kiment a konyhá-ból az udvarra, söprögetni kezdett. Nikander Lux ott maradt ülve a szé-ken. A tűzhelyen egy fazékban surrogott a forró víz, a csapból elhulló cseppek keményen koppantak a fakó mosogatótálcán: mintha tíz másod-percenként kattanna egyet egy láthatatlan óra mutatója.

A gyakorlat ez volt: idősebb Nikola Gagar a moslékkeverő bottal egy-szerűen agyonütötte a kutyakölyköket. Egyiket a másik után.

Az elpusztult állatok testét Nikander Lux nagyapja az istállók előtt emelkedő trágyahalomba rejtette. Nivea Rowen pedig kitalálta szerény fe-dőtörténetét az elkészült kicsinyekről. Talán csak az öreg Gagar tudta vol-na megmondani, hány kölyköt ölt meg és tüntetett el ezzel a módszerrel. Az egész úgy derült ki, hogy Morzsa egyik kicsinyének teteme valahogyan előbukkant a trágya alól. A fiú észrevette, és szólt a nagyapjának, hogy mit talált. De az inas, füstszagú, ősz borostájú férfinak nem volt kedve a mel-lébeszéléshez. Kereken kijelentette:

El kellett őket pusztítani. Kutyából bőven elég, amennyi van.

Elvétve azért előfordult, hogy egy-egy utód a Gagar-háznál maradt. Mint később kiderült: valamelyik kiöregedő házörző pótlásaként.

Nikander nem tudta, hogyan viselkedjen, mit gondoljon. Összezavaro-dott. A nagyszüleit szerette. De a kutyusokat is.

Megpróbált észszerű magyarázatot találni. Ez később természetesen sikerült is. Az okok és következmények láncolatát valahogyan így képzelte el, bizonyos időtávlatból visszatekintve a következő logika mentén építette fel: a kutyák csak kutyák. Senki sem gondolhatja komolyan, hogy képesek a természetükkel ellenkező módon cselekedni, hogy eltérhetnek ösztöne-ik kényszerítő parancsától. Gondos, értő idomítás nélkül esélyük sincs az önuralom emberekre jellemző fokát megközelíteni. Ha egy egészséges fel-nőtt nőtény egy egészséges hímmel tüzelési időszakban találkozik, páro-sodnak. Utána jönnek a kiskutyák. Ilyen egyszerű.

Másfelől Nivea Rowen és idősebb Nikola Gagar nem etethetett év-ről évre több és több állatot. Hová vezetett volna mindez? A moslékkeve-rő bot Nikander nagyapjának a kezében kíméletlen, ám azonnali megol-dásnak tűnt. Fedőtörténetre, egy kielégítő szóbeli magyarázatra pedig szá-mos élethelyzetben szükség mutatkozik. Ebben a megvilágításban nagy-anyja meséje a világgá ment kutyakölykökről szintén értelmet nyer. Egy

jó, világos és egyszerű magyarázat tompítja a nyugtalanító tények élet, és hozzásegít a kezdeményezőkézség és cselekvőerő megőrzéséhez. Az önmagunkról kialakított tudati kép fenntartásához. Történetekből, melyek ok-okozati összefüggéseket tárnak fel, és értelmezési kételyeket oszlatnak el, soha nincs hiány.

Sok esetben akkor lesz igazán rémisztő egy esemény, ha megpróbáljuk szavakká alakítani a hajdani történés bennünk továbbélő nyomait, az emlékek mozaikdarabkáit.

Szétsugározzuk magunkból a világot minden csodájával és bűnével, fenségességével és mocskával, az önuralom és a mohóság különböző formái között egyensúlyozva, aztán tanácstalanul, értetlenül szemügyre vesszük időnként ezt az egészet, mintha valami tőlünk független, ritka természeti jelenséget vizsgálnánk, és úgy pörgetjük-fogatjuk görcsösen erőlködve, mint egy kirakhatatlan Rubik-kockát.

Csontvelő helyett ólom

Részlet

2017. 02. 26.

04.56

tömeg volt. toporgott, lábat váltott és ecetszagút izzadt. meleg volt. áporodott és idegesítő. bűdös volt. vacsorára evett szalámi- és sörszag. kopasz volt. fémes és megközelíthetetlen. késő volt. köszönni, elkezdeni és visszavonni.

22.06

besiettem. aprókat léptem, nehogy a cipő megint fölsebezze a lábam. ideges voltam. álltam. feszültem. a csipkeszegély éleset hasított a bőrömbbe. a szűk ruha otthon jobb ötletnek tűnt. hosszú, szőke hajszálatokat gyömöszöltem le a torkomon, öklendeztem tőlük. villogó fények nehezítették meg az életemet aznap este. mielőtt sikítani kezdtem volna, föltuszkoltak a színpadra.

az emelvényről jobban látszottak a falrepedések. számolni kezdtem őket, és elrontottam a refrént. megpróbáltam koncentrálni, de akkor megláttam, hogy mutogatsz valamit. ne mutogass. hozz inkább egy üveg konyakot.

azt hiszem, negyvenkét éves vagyok. a vállaim fedetlenek, azokat rázom. szorít a harisnya, és nem tudok terpeszbe állni a szoknyától. rángatózok, vonaglok, én táncnak hívom. a füstből is kibontakozik az imént látott ölelés. beletódul az arcomba, nem csoda, hogy hamisan cseng a dal. megrázom a fejem, torkom szakadtából üvöltöm a tehetségem több tucat zsíros fejre, az izzadság csíkokban folyik végig a hátamon, két disszonáns akkord között levegőért kapkodok, már-már euforikus állapotba kerülök, amikor közlik velem, hogy tíz perc szünet. lemászok és megpróbálok lazán neki-dőlni a falnak. az az ölelés nekem járt volna. neked vettem a ruhát. a csillogó testápoló miattad került föl. hogy megnyald utánam a szád, miközben én elmegyek vadászni mind a tíz ujjaddal.

00.35

a szteroid lámpát gyújt a fejemben. tágulni kezd a koponyám, de még nem ijedek meg. szédülés helyett valami rosszul eső lebegés érkezik. kölcsönvett pupillákkal próbálom a jelenhez szögezni a hirtelen jött kábulatot, de csak egy gyapjúpulóvernek sikerül csapódnom. a pulóver udvariasan megkérdezi tőlem, mi a véleményem a pszichedelikus rockzenéről, és megígéri, hoz nekem egy konyakot. iszapos szerelem terjed. már a bokáimat szorongatja. úszni próbálok, de a szer már birtokába vette a testem. megrémülök. csak állok a vízfejű tömegben, és imádkozni kezdek. valaki megfogja a kezemet.

00.36

konyak nélkül állok a tömeg elé. ugatnak rám. ejszídízít! vicsorogják. kérem, én haza szeretnék menni. kérem, én egy árva ejszídízí számat sem tudok! kérem!

00.37

a tablettá összeszűkíti az ereket a fejemben, és kinyitja a torkomat. két szám közt megrázlak, izzadt az inged, fénylik a bőröd, segítségért kiáltok, de te csak állsz ott, és a hajszálakat nézed a tömegben. neked nincs tőlük hányingered.

03.25

alszom pár percet a lábdob-táskában, megrágom a mikrofon drótját, leraasztom a cipő törte sebet a lábamon, összeszedem minden szövegemet, föliratok az alkalomnak két dupla pálinkát, és hazaszívok egy cigarettát. csak miután eldobom, akkor nézek hátra. az utca üres, kövein kínlódik a tavasz. eloltom a lámpát a fejemben, és lenyelem a hajszálakat.

04.59

2016. 08. 17.

12.00

épületes hétnek nézünk elébe, nemde, Mr. Rose?

talán még az édesanyjának is bemutatathatna. van magának olyan? mert ha igen, bízza csak rám.

olyan erős illat volt, hogy bor nélkül is beleszédültem volna. hangulatvilágítás? fölösleges volt. sok minden fölösleges volt azon a hajnalon. például maga a hajnal. a virradat. valahogy mindig megtalál bennünket. sürget, hogy történjen már.

már akkor nem emlékeztem semmire. csak akartam, hogy vigyél. vigyél akárhová, ahol rövid ideig nem kell gondolni, nem kell megoldani, nem kell lenni. és köszönöm, hogy megtetted. bár ez a szó talán túl nagy kaliberű a kisstílusú eseményekhez képest.

12.02

mindig is a behatárolhatatlan szexualitás csodálója voltam, Mr. Rose. ön pedig ebben utánozhatatlan.

12.03

már akkor zavarban vagyunk, ha egymásra kell néznünk, nemhogy egymásba.

13.05

állatias vége volt. vége volt.

alkohol nélkül utálatos vagy.

13.06

vihar jött. hogy elmossa a fölösleget. a hiábavalóságot és a gyávaságot. sok lehet belőle errefelé, mert iszonyúan esik. dörög az ég, mintha tudna a tegnapról.

2016. 12. 03.

22.36

balzsamos homály terjeng a szobában. a takaró alattam enyhén nyálzagú. tüzet gyújtok. a vastag szőnyegre szórom a kitépett szempilláimat. hullámzik a fejemben a sör. pangó bódultság ereszkedik rám. olyan hideg van, mint maga, Mr. Rose.

22.45

úgy vágyom önre, mint még soha.

23.47

azt hiszem, eddig mindig tűzött a nap, mikor kiengedett a kapun.

23.50

öregszag volt. mindenütt. a villanykörte az életéért küzdött, és a savanyú bor sem lendített a hajnalon. az ágy is billegett. a szobában minden az elmúlt évtizedek enyészését nyögte, és túl sok volt a barna. fülsiketítő zene dörömbölt, alkalomadtán jóleső melódiába csapott át. a valaha fehér csipkefüggöny belesárgult a cigarettába és a halott nagymama emlékébe. a durva szálú szőnyegre hullott morzsákból ítélve az esti menü sült hús és savanyú káposzta lehetett. mellé kenyér. egy csúnya ember üvöltött fáradhatatlanul a tévéből, én kimerült voltam, te zavarban. szappanra gondoltam, miközben beszéltél. egy rózsaszín szappanra, azt hiszem. részeg voltam. és autóval. gondolkodni próbáltam, nyeltem a halványpiros mérget, éreztem, ahogy marja a torkom, ahogy rátapad a hangszálaimra, aztán ólommá alakul, fölszökik a fejembe, és elsötétül. néztem rád, hunyorogtam, törtem a fejem, hogyan is végződnek a Kafka-regények.

a cserzett bőrű, magányos nő ágyba bújik egy rágcsálóval. fejükre húzzák a megcsomósodott paplant, lenyalogatják egymásról a fekete szőrszálakat, a főnnakadt részeket áthányják a másik szájába. zöld szemük elégedetten világít a takaró alatt. levedlik bundáikat, begyűrik a rozoga ágy alá, megkeményedett péniszükkel dicsekszenek. kint kutyák csaholnak, ők mit sem törődnek velük. kócosan viaskodnak, szaguk van már, napsütésre, sárkányokra gondolnak, és hazamennek. csontvelő helyett ólom táplálja testüket, lépteiket lomhává, tekintetüket tétovává, gondolataikat fölöslegessé teszi. otthon poharat törnek, kialvatlanok és kielégületlenek. átböfögik magukat a küszöbön, és ágyba rognak. bundátlanul és szomorúan fekszenek. átalusszák az esős tavaszt, a hideg harmatot reggelente, álmukban szépek és szilajok, mint a villanyszerelők. napsütésre ébrednek a föld alatt. a kétségbeesés visszaszunnyad, ők pedig friss, fényes tollaikat ünnepelve kibújnak a földből, és szeretni indulnak.

2016. 09. 26.

19.20

Mr. Rose. beszéljen hozzám, kérem...

20.00

szereti például a konyakot? szokott nassolni? mondja, mikor sírt utoljára, kedves Mr. Rose? sírt ön valaha is? sokat nézegeti magát a tükörben? igen, ebben biztos vagyok. nagyon szeretnék megfelelni önnek, ezért én is sok időt töltök a tükör előtt. bár ön észre sem vesz, Mr. Rose. de kérem, hagyjuk ezt most, nem akarok ünneprontó lenni. bár néha tényleg elviselhetetlen a magatartása, Mr. Rose. mit képzel? hogy maga nélkül megáll a világ? hogy mindenki csak azt lesi, maga mikor füttyent? és ha füttyent, a lábai elé borul a város? nagyon téved, Mr. Rose. ön egy senki. egy jóképű, bárdolatlan, modortalan, kiállhatatlan senki.

Kérem, bocsásson meg, Mr. Rose, azt hiszem, kissé elragadtattam magam...

2016. 11. 14.

13.39

gránátalma. minden ruhám piros foltos, sőt, még némely kosztümöm is, mert összefröcsköltem gránátalmával. úgy habzsolom a roppanó, lédús kis pöttyöket, hogy kicsorog a vérük a számból. táplálom a bennem lakozó aggodalmat. az aggodalom mindenevő, de most rákapott a gránátalmára. mit gondol, Mr. Rose, havazott a minap? vagy csak a szemem káprázott? mindenesetre önt biztosan láttam. ott állt az úton feketében, egy pillanatra

megrémültem, hogy talán elüti egy autó, de ön oly rendíthetetlenül nézett a sötétbe, hogy nem mertem megszólítani. odagurítottam néhány szem gránátalmát, de annak sem volt hatása. zsebre tett kézzel indult el felém, és én minden bátorságomat elveszítve rohantam el onnan. havat véltem látni a vállain, Mr. Rose, de ön nem vett róla tudomást. rólam sem.

igazából nem tudom elképzelni magunkat együtt, de aznap este csak veled foglalkoztam. kényszerítettelek, hogy törődj velem, de olyan szar zene szólt, hogy nem tudtuk egymást komolyan venni. rekedtre óbégattam a hangomat, és kézzel nyúltam bele az ünnepi tortába. kiszopogattam a körmeim alá szorult krémet, és emésztőszagú bort ittam az émelyítően édes, sárga habra. nem volt maradásom a füstben, majd megdöglöttem egy szál cigarettáért. próbáltam neked szintet találni, de mindig a barnához jutottam. végül beletörődtem, és neked adtam. ne haragudj. talán ez a barnaság nem enged hozzád. lerészegedtem. esett az eső, csodálatos volt. hideg. csókos. filmes csók lehetett volna, de nem volt az. a hideg padló és a tejfölös kenyér visszarántott a tényekkel és kétségekkel teli jelenbe.

megbontja az elmémet ez a sokaság, száz van belőletek, és időnként megjelentek. jöttök velem a hidegben, cseresznyét eszünk a melegben, forgatjátok a szemeteket, és ha belemarkolok a ruhátokba, csak odanyomjátok a szakállatok az arcomhoz, aztán szertefoszlotok. nem maradnak utánatok szavak, csak néhány könyv, egy-egy jelenet, pár törött hangszer és megannyi megoldhatatlan, lassan vánszorgó reggel. manapság reggel is éjszaka van, tapogatózunk egymás felszínes titkaiban, hagyjuk, hogy a másik rájöjjön kicsinyes alantasságainkra, siratjuk önkezüleg elkövetett botlásainkat, és mivel tisztában vagyunk a szemkontaktus szabályaival, nem hágjuk át azokat. nem sütjük le szemeinket.

tegnap véletlenül eltemettem a macskámat. reggelre kinőtt a halomból egy kis gránátalma. megráztam, mire nyávogni kezdett. eltúrtam a földet, és kivettem a gyámolatlan jószágot. megvetően nézett rám, lenyalogatta magáról a piros színt, aztán elsomfordált.

2017. 04. 12.

02.00

ánizs. gyűlölöm az ánizst. gyűlölöm magam és gyűlöllek titeket. gyűlölöm, aki ezt teszi velem. gyűlölöm az ágyat, amiben csak én vagyok. gyűlölöm a ruhádat, gyűlöllek mindenestül. gyűlölöm, hogy talán beléd is szerettem, gyűlöllek benneteket és téged, akinek nem kellek. gyűlölöm a holnapot, gyűlölöm a zenét és a vadvirágos rétet. gyűlöllek.

2016. 10. 29.

20.59

Mr. Rose?...

21.35

itt van, Mr. Rose?

23.05

képzelem, miket föltételezhet rólam... bárcsak előlről kezdhethénk ezt az egészet.

23.41

kicsit elhamarkodtam a dolgokat, Mr. Rose, ezt bizonyára ön is észrevette. én már akkor a közös jövőnket tervezgettem, mikor ön még talán a világon sem volt. mindent elrontottam, Mr. Rose? kérem, mondja, hogy minden rendben. beszél németül, Mr. Rose? mondja úgy, hogy semmi baj. németül megnyugtatóbban hangzik. az ön szájából pedig különösen. az ön szájában még a cigaretta is jól áll. az ön szája, Mr. Rose, a mennyország. az ön szájában én mutatok a legjobban. szeretném, ha a szájába venne, megízlelné. rágjon meg jól, Mr. Rose, nagy falat vagyok, még megülöm a gyomrát... ízlelgesse, aztán csúsztasson le a torkán. és ha egy kis részem a fogai közé szorulna, szívja ki jó erősen, majd köpjön a betonra. ha nem tud megemészteni, ne hagyjon magában. félig szétmartan hányjon ki egy színes lavórbá. az öklendezés közben gondoljon rám, a szemeimre, a bordáimra, ahogy szétroppantott a fogsorával. öntsön a wc-be, és törölje meg utánam a száját. milyen szag árad magából utánam, Mr. Rose? bőföggjön nagyokat, gyújtsa rá, és el ne mulassza lehúzni a vécét, amibe kiöntött.

23.56

nincs több gondolatom. nincs több cselekedetem. nincs több mulasztásom. mára vétkem sincs több.

egy nőhóhér szeretője lettem.

Márquez a *Bánatos kurváim emlékezete* című könyvében megdug egy alvó lányt, ha jól emlékszem. én nem tudok aludni, Márquez meg halott.

OTThontalan

A vonat szutykos ablakán keresztül néztem, ahogy elsuhan mellettem a táj. A telefonom elromlott, így a valóság szomorú igazságát láthattam a szájbervilág boldog hazugsága helyett. A távolban vihar készülődött. Ez az az uniós fajta, ahol még a mennydörgésnek is joga van megelőzni a villámlást. Semmi más zaj nem hallatszott a vonat ütemes, kifejezetten balkáni zakatolásán kívül. Meg nagyhangú honfitársunk boldog hőzöngésén kívül, ahogy a védtelen, szandál-zokni párosítást viselő, kifejezetten anyarszági útitársának magyarázza szerbül a Karadorde szelet elkészítésének titkát. A magyar testvér nem igazán tudta, hogy mi az a Karadorde szelet, de azért elismerően bólogatott minden „Alobrate” mondatra.

Szemben velem egy csendes fickó ült. Az a papucs, meghunyászkodó fajta. Most is, fél óra alatt már negyedszer telefonál a feleségével (vagy a szeretőjével, nem tudom), és vagy ötvenhatodszorra biztosítja a szerelme felől. Nem akarok a mondandójába beleszólni, de ha ennyiszor kell elmondania, akkor az már nem inkább kötelesség vagy megszokás? Olyannak kellene lennie, mint a levegővétel: hogy ne tudj nélküle élni. Már épp kinyitnám a szám, hogy ezt megmondjam neki, amikor rám néz. A szeme legalább annyira villámlik aranykeretes, méregdrága szemüvege mögött, mint a kinti uniós villámlás. Mintha tudta volna, hogy mit akarok mondani, és azt sugallta ezzel, hogy jobb lesz, ha hallgatok. Vagy csak nem volt kíváncsi a középzárt e hangjaimra. Mert nekem olyanom még mindig van.

Hogy mi is volt az úti célom akkor? Budapest. Ilyen nemes egyszerűséggel. Én, a vajdasági magyar kislány úgy gondoltam, egyszer élünk, irány Párizs! Csak hát ilyenek ezek az útitervek, addig kanyarogsz, hogy máshol kötsz ki – Budapest lett a végállomás. Azt hittem, a nagyváros fényei megvilágítják majd azt a sötétséget, amit otthon az emberek között éreztem. Vágytam a szabadságra, a titkokra és az állandó zsvajra meg a

pár órán át tartó ismeretségre, amikor a bárpuhnál ülő Akárki a legjobb barátod.

Nyári naphoz méltó fülledt meleg volt a vonatban. Az üvegen legyek mászkáltak kínjukban. Legszívesebben magam is kiugrottam volna az ablakon. Legalábbis, ha ki lehetett volna nyitni. Meg amúgy is, mi lett volna, ha abból a 30 km/órás sebességgel száguldó vonatból kiugrok a sínekre? Semmi. Még lehet, hogy én tettem volna kárt bennük. Tudniillik, a fáma úgy tartja, hogy ezeket a síneket Mária Terézia rakta le. Személyesen. De ez tuti, hogy nem igaz. Biztos vagyok benne, hogy voltak munkásai, akik ezt megcsinálták helyette. A végtelenség köreit rója az óramutató, pedig valójában meg sem mozdul. A kínai üzletben vettem 250 dinárért, leárazva. Nagyon szép meg minden, csak használhatatlan. Mint manapság az emberi érzések.

Aztán megérkeztünk. Minden jel erre utalt, ugyanis a vonat megállt a pályaudvaron, és a kis karóráam is fél négyet mutatott. Legalábbis a képzetemben. Valójában a pályaudvaron lévő hatalmas óra mutatott annyit. Az emberek sokasága hirtelen megrémített, kellemes zshivajra számítottam, de a hangok disszonanciája fülsértő volt. A szemem sarkából láttam a papucsférjet, ahogy gyors tempóban lépked, közben a feleségével (vagy a szeretőjével, még mindig nem tudom) telefonált már megint vagy inkább még mindig, és jelentette, hogy minden rendben van, megérkezett. Közben egy magas, lila ruhás, fekete hajú, elegáns nő púderezett arcára lehelt könnyű csókot, látszott, hogy az, aki a vonalban van, már nagyon zavarja. Átkarolta a nő derekát, és megindultak kifelé. Valószínűleg ő volt a szerető. Vagy épp a feleség.

Gondolataimba merülve zavarodottan álltam, amikor valaki teljes erőből nekemjött és fellökött. Annyira sietett, hogy számomra csak egy fél „elnézést” jutott. Mondjuk, arról legalább dönthettem, hogy az el vagy a nézés felét hallom-e meg. Igazi pesti hanglejtéssel mondta még ezt a kis bocsánattöredéket is. Gyorsan összeszedtem magam, nehogy ezek a nagyvárosiak azt gondolják rólam, megijedtem, és öt perc után kidőlök az uniós léttől. Hátamra dobtam a csíkos táskámat, leporoltam magam, és némi töprengés után leszólitottam egy valószínűleg odavalósi fehér embert, hogy van-e a közelben *menjačnica*, mert csak dinárom van, és az itt nem túl népszerű valuta. Nem tudtam eldönteni, hogy a balkáni fejem, a középzárt e hang vagy a menjačnica szó ijesztette meg annyira, hogy még a saját anyanyelvén is elfelejtett beszélni, mert nagyon lassan és vontatottan, minden szótagot kihangsúlyozva azt mondta „Én neeem beszélek angoluuuul!”, és nagyon gyorsan elsietett a helyszínről. Én meg csak áll-

tam, néztem utána. Aztán eszembe jutott, hogy milyen szavakat is használtam, és nagyon elszégyelltem magam. Majdnem sírva fakadtam, ami csak azért nem történt meg, mert én soha nem sírok, csak a szénanáthám jön elő. Aztán úgy döntöttem, hogy nem érdekel. Most az egyszer tanuljanak a pestiek.

A sikeres valutaváltó akció után nekivágtam, hogy felfedezzem a várost. Olyan balkáni módon. Pontosabban vajdaságiasan. Fel is hívtam rögtön az ismerősöm, akinél a budapesti tartózkodásom idején laktam, hogy jöjjön már el értem, mert nem tudom, hol vagyok. Jött is. Már messziről láttam hosszú, barna haját és könnyed lépteit a magas sarkú cipőben. Az is valami városi képesség lehet, ahogy a nők ezekben a felhúzható felhőkarcolóknak szaladgálnak. Nem egyedül jött értem, hanem egy csapattal, akiket a barátaiként mutatott be, ám hamar kiderült, hogy ők csupán azért jöttek, hogy megbámulják ezt a vajdasági lánykát. Ez sem érdekelt. Otthon akartam érezni magam, és nem gondolkodtam azon, hogy vajon mit fognak szólni az idevalósiak, ha valamit rosszul mondok. A saját lelkesedésem adott erőt és energiát, ami szép lassan kezdett alábbhagyni, valahányszor kijavították a mondataim, vagy egyszerűen hülyének néztek. Pedig igyekeztem mindenkivel kedves lenni, de tényleg, megkínáltam őket Smokival, de nem kellett nekik, a boltban kiderült, hogy nincs borovnica csak fekete áfonya, a patikában ők gyógyszert vásárolnak, én meg abban járok futni, a šlagot én megeszem, ők meg locsolnak vele. A trénerka és majica kifejezéseket nem is ismerték, és soha nem hallottak még az ajvárról. Amikor meg azt mondtam, hogy ajde menjünk bazenra, akkor ismét ferde szemmel néztek rám, és a hátam mögött kinevettek. Aztán felvettem, hogy igyunk bombicás Gorkit, de akkor meg azt hitték, valami gines kólát kínálgatok. Még annyira nagylelkű is voltam, hogy felajánlottam, hogy csasztizok egy gajba sört, de mindenhol az elutasítás falaiba ütköztem. És akkor elegendő lett. A francba is! Egészen beesteledett már, mikor totál kimerülten, energiavesztetten lerogytam egy padra, és csak néztem ki a fejből. Totál hülyét csináltam magamból. Azt hittem, a nagyváros majd jobb lesz, az emberek meg kedvesebbek. Vigasztalásképp a csillagokra pillantottam, de azok nem voltak az égen. A sötétség itt még nagyobb volt, mert a fényesebben ragyogó tűz árnyéka is mindig sötétebb.

A szemükben én mindig vajdasági magyar maradok, ezt akkor már tudtam. Tehettem volna akármit, attól még a határ másik feléről származom. Hogy ezt szégyelltem-e akkor? Nem. Felültem az első balkáni vonatra, és hazamentem Vajdaságba. Útközben sok mindenen gondolkodhattam, mert ezúttal egyedül utaztam. Arra jöttem rá, hogy otthon,

a legsötétebb éjszakákon is fényesen ragyognak a csillagok, és ez boldogsággal töltött el. Jó érzés volt hazautazni, még a levegő illata is más volt. Az utazás legalább arra volt jó, hogy megtanultam az otthon értékelni. És arra gondoltam, hogy még több túrós burek marad nekem, amit hajnali kettőkor megvehetek a Lipában. Szerettem a város állandó zsongását, de én itt voltam, vagyok és leszek otthon, a határ déli felén, ahol születtem.

A sár vonzereje

*(Megjegyzés: Ez egy készülő dráma első jelenete.
Vagy fejezete. Valami miatt helyesebbnek hangzik az, hogy fejezet.
A készülő drámának nem mindig van világos tervezet.
Csak afféle vázlatuk, vagy még az sem.
Címük is ritkán.)*

*Autóduruzsolás, pálya, hazaút.
Cvikker a volán mögött. Mellette Ánya. Be nem áll a szája.*

ÁNYA Gyűlölöm a törököket, érted? Hányok ezektől a bosnyákoktól, de asszem, leginkább a bolgárokat meg a románokat utálok, mert nyugodtan választhattak volna másikat országotat is, itt van, egész Románia egy nagy sztráda. És akkor lehetne százhatvannal pörkölni a pályán. Zúzni, ahogy illik: fekete bogár a végtelen szürke úton.

*Idősebb nő – nevezzük a továbbiakban Bámbergi Izabellának – tart hazafelé a piacról. Lép néhányat egy nagy szatyor paradicsommal (vagy ki mit gondol szimbolikusan egy ilyen helyzetben), majd hirtelen elesik. Placcs: a sárba.
Paradicsom mindenütt. Sok-sok elveszett paradicsom.*

ÁNYA És gyűlölöm a határt is. Belgák meg franciák meg dojcsok. – Dojcsok a faszomat... Pardon... A frászat. A frász az nem csúnya szó, ugye? – Szóval úgy dojcsok ezek, mint én vagy te. Felmászik a gyomromból miattuk a reggeli rántotta. Ennél, ami a határon van, ennél már csak a fizetőkapu a rosszabb, egy egyórás útból csinál kettőt – ez az ország rágógumit gyúr az időből, kinyújtja, kipukkasztja, feketé lyuk, egy messzi-messzi galaxis...

ADÉL Mit csinálsz a Rúzsamagdival?

NYEREGZOLI Simogatom. Simogatni csak lehet. Nem lehet?

ADÉL Először is, te nem simogatsz a Rúzsamagdit, hanem éppenséggel kifelé szorítod belőle a szuszt. Másodszor: mitől van ez a hirtelen szeretethullám benned a Rúzsamagdi irányába?

NYEREGZOLI Bratyizunk.

ADÉL Látom, épp ez aggaszt.

NYEREGZOLI Évek óta csesztetsz, hogy nem abajgatom a kutyátokat, aztán most, amikor abajgatom, akkor meg az a bajod.

ADÉL Mi az a nyakán?

NYEREGZOLI Póráz.

ADÉL Mit jelentsen egy póráz a Rúzsamagdi nyakán?

NYEREGZOLI Gondolom azt, hogy sétálni megyünk.

ADÉL Hová?

NYEREGZOLI A kisboltig, a piac mellé.

ADÉL Várj meg, megyek veletek.

NYEREGZOLI Nem mered rám bízni a kutyádat?

ADÉL Zoltán, te be vagy állva.

NYEREGZOLI Itt van, amint az ember szeretne valamit villantani, a kicsaj azt mondja, be van állva. Ha vacsorára hívlak: be vagyok állva. Ha meg akarlak kettyinteni: be vagyok állva. Ha sétálni akarom vinni a Rúzsamagdit...

ADÉL Hát vidd! Most mit állsz ott, mint akit seggbe raktak? Vidd már! *Nyeregzoli elindul a kutyával. Gyorsan szedi a lépteit. Csak el innen.*

ÁNYA Azt meg egyenesen el sem tudom viselni, hogy meg kell állni, mert villogni kezdett az üzemagyagszint-jelző lámpa. Miért nem tanakoltunk odaát? Nézd, a betonpadkán részeg cigány, jó ég, ez azt hiszi, hogy semmihez semmi köze... Hopp. Egy légy. Nem láttam legyet hónapok óta. A kávézórészleg meg tele van velük. Dögszagra gyűl.

Adél megvető pillantással ajándékozza meg Izabellát, akit csak most vett észre.

ADÉL Itt ma mindenki be van baszva.

ÁNYA Mért köszönsz dojcsul a benzinkutakon, hát átvernek, Alex, mindenkit átvernek, ha dojcsul köszön. Pont te ne tudnád? A fejdedben van az egész nemzeti bank az összes valutaárfolyammal.

CVIKKER Möchte ich einem Coca-Cola zu haben?

ÁNYA Itt van. Beragadt. Totál beragadt neked a dojcs.

CVIKKER Ein Coca. Ein Cola.

ÁNYA Legalább már beszélsz. Az jó, hogy végre beszélsz.

Frankó áll meg Izabella mellett.

FRANKÓ Hőgutát fog kapni, néni. Meg fogja ütni a guta itt a napon.

(*Adélhoz*) Te meg mit ülsz ott, mint a faszent?

ADÉL A kutyákon gondolkodom.

FRANKÓ Hívni kéne a mentőt.

ADÉL Mire kiérnek, kijózanodik. (*Fényképez*)

FRANKÓ Egy vén nyanya délelőtt tizenegyor a piacnál?

ADÉL Meglepődnél, hány vén nyanya van bebaszva délelőtt tizenegyor. Hogy a piacnál-e, az mellékes.

FRANKÓ Ha még egy fényképet csinálsz róla, széjjeltapiskolom a telefonodat.

ADÉL Várj csak, mindjárt össze csinálom magam az edzőteremben idomított, génkezelt testedtől.

FRANKÓ (*Izabellához*) Összekapodom a paradicsomját, mit szól? Összekapodom, aztán kihívom a mentőket.

ÁNYA Láttad a blökipillantást? A bajszos benzinkutas királykisaszszonytól a kasszánál? Azt várja, hogy a herceg fényes fekete lovon elvigye innen. És azt az alulfizetett szerencsétlen férget, aki a töltés után lemosta a szélvédődről a kétmillió elütött bogarat? Azt várta, hogy a zsebébe nyomsz három-négy ojrót. Láttam a kis rókaszemén!

Mimi és Dzsoni szórólápoznak.

DZSONI Gyere el te is, a szebb holnapért!

ADÉL Mi a szar ez?

MIMI Tüntetünk holnap este a gyártelepen.

ADÉL A gyártelepen? Jobb helyet nem is találhattatok volna... Tudod te, mennyibe kerül oda a taxi?

DZSONI Szervezetten is lehet menni.

MIMI Ott a telefonszám a lap alján.

DZSONI (*Frankóhoz*) Hallassuk a hangunkat!

FRANKÓ Most épp miért is ordibálunk?

DZSONI Nem ordibálunk, hanem énekelünk.

MIMI Privatizálni akarják az Élet muzsikáját.

ADÉL Az valami egyházi izé?

MIMI Nem, az egy gyár.

DZSONI Egy hanglemezygár.

FRANKÓ Volt.

DZSONI Ismered?

Izabella halkan nyög.

MIMI (*csak most veszi észre*) Ez meg mi?

ADÉL Nyanya.

MIMI A sárban?

ADÉL Ahova való.

DZSONI Amit bezártak, azt egyszer újra ki lehet nyitni.

MIMI Amit privatizálnak, azt már cseszhetjük.

DZSONI Ne hagyjuk elveszni a közvagyont!

FRANKÓ Közvagyon... Egy бүdös, pókhálós, sötét vaskalitka, ahol csak régi lemezek rohadnak minden sarokban.

MIMI Voltál már ott?

FRANKÓ Nem.

ÁNYA Gyűlölöm azt az aszott mamit, aki élém tette a kávé. Aszongya: bitte, és rohadt büszke arra, hogy európai, miközben sonkától mocskos a keze, láttam, ott pakolta a sonkát a szendvicsbe, aztán meg azzal rakja bele a bögrébe a kockacukrot.

FRANKÓ *(Izabellához)* Összeszedtem a paradicsomot. Látja? Szatyorban van mind!

ADÉL Detoxba a vén ribanccal!

MIMI Valamikor szép nő lehetett. Tudod te, mennyit kellett vacakolni ezzel a frizurával?

ADÉL Két pálesz meg egy pofa sör között.

FRANKÓ Lemerültem... *(Adélhoz)* Add a telefonod.

ADÉL Jótékonykodj a sajátodról. Oly bátor bájgúnár voltál eddig!

FRANKÓ Jégcsapszívű picna.

ADÉL Szteroidparaszt.

MIMI Akkor mi most hagyjuk is magára ezt az idillt, Dzsoni...

DZSONI Szombaton találkozunk.

ADÉL Találkozzon veled a halál!

FRANKÓ *(Mimibez)* Várj már! Add a telefonod.

MIMI Bocs. Sietek.

DZSONI Az enyém meg lemerült.

ADÉL Na mi van, megakadt az altruizmus fogaskereke, bildergyerek?

FRANKÓ Oké. Akkor majd én személyesen cipelem be az elsősegélyre. *Frankó nekiveselkedik, hogy felemelje Izabellát.*

IZABELLA *(még mindig pofával a sárban)* Ha hozzám nyúlsz, lecsukatlak, te perverz.

ÁNYA Gyűlölöm a túl lassú járgányokat, amik hatvannal dөcögnek a pályán, a lengyel stoppos párt, a hátizsákjuk nagyobb, mint ők maguk, gyűlölöm a rovarokat, amik összemocskolják az ablakot, az őzeket az útjelző táblákon, amik miatt lassítani kell, a traktorokat a leállósávban.

Nyeregzoli a kisállat-kereskedés előtt Rúzsamagdival.

NYEREGZOLI Pszt.

MIMI Nekünk pisszeg.

DZSONI Nem nekünk pisszeg, csak úgy pisszeg.

NYEREGZOLI Pszt. Figyelj, nem akarsz venni egy labradort? Egy százeurós. Egy százas, és a tiéd.

DZSONI Ne figyelj rá.

MIMI (*Nyeregzoliboz*) Milyen idős?

DZSONI Hagyd már.

NYEREGZOLI Alig pár éves. Fajtiszta dög.

MIMI Minek adod el?

NYEREGZOLI Szétcincálta a cipőmet. Mondtam neki, hogy ha még egyszer előfordul, eladom. Az a faszi vagyok, aki tartja a szavát. Ezt ő is tudja.

MIMI Az a faszi vagy, aki fényes délelőtt be van rúgva.

DZSONI Ne provokáld már!

NYEREGZOLI A berűgásnak semmi, de semmi kihatása az üzletre.

MIMI Gyere tüntetni szombaton. Hallassuk a hangunkat!

NYEREGZOLI Csak ha megveszed a kutyát.

DZSONI Oké, oké. (*Mimihöz*) Megleszünk nélküle is.

ÁNYA Figyelj, nekem mindegy, de a harmadik kutyát ütöd el, amióta átjöttünk. Puff, puff, puff. Kicsit vigyázhatnál... Alex? Alex, hallod egyáltalán, hogy mit mondok? Lassíts! Anyád nem hullazsákban vár haza.

Frankó hazatámogatja Izabellát.

FRANKÓ Az ötöst mondta, ugye?

Ez itt az ötös.

Szép vityilló. Nagyon szép. Olyan régi...

Felkisérem, jó? Jócskán ráfér magára egy mosdás.

IZABELLA Édes fiam, a lakásomba csak én lépek be. Te itt maradsz.

Nehogy még ki akarjál rabolni.

FRANKÓ Nem szép, hogy így beszél velem.

IZABELLA Hülyének nézel? Ismerem én a fajtádat. Rablós fajta.

FRANKÓ Jól van na, volt az a pubertáskor, volt. De már nincs.

Pionírbecsszó.

IZABELLA Pionír! Sose voltál te pionír.

FRANKÓ De voltam.

34 IZABELLA A pionírok hallgatnak az idősebbekre.

FRANKÓ Meg segítenek. A pionírok segítenek az idősebbeken.

IZABELLA Lófaszt. Hallgatnak rájuk. Példának okáért, amikor azt mondják először a piacon, aztán a taxiban, aztán a taxiból kiszállva, hogy nem kell támogatni meg vezetgetni. Olvassál szájról, édes fiam: nem vagyok halott, csak nem vettem be a nyugtatóimat.

ÁNYA Sár. Mindenhol sár. Minden út a sárba vezet.

FRANKÓ Egyedül lakik?

IZABELLA Na ahhoz meg aztán végképp semmi közöd, hogy egyedül lakom-e, vagy nem lakom egyedül.

FRANKÓ Csak azért kérdezem...

IZABELLA Tudom én, hogy miért kérdezed, édes fiam. Hát tudjad meg, hogy a fiammal lakom.

FRANKÓ *(hosszan nézi Izabellát)* Megtudhatom, hogy hívják?

IZABELLA Nem.

FRANKÓ Csak mert... egy pillanatra úgy tűnt...

IZABELLA Lófaszt. Vizontlátásra.

FRANKÓ ...mintha a néni ismerős lenne valahonnan.

IZABELLA Csak a sár miatt, gyerekem... Menjél szépen haza.

Bevágja előtte az ajtót, vagy valami ilyesmi.

ÁNYA Tudod, az az igazság, hogy nekem már érintkezési felületem sincs ezzel az egésszel, tefloncsúszda, semmi más. Belém rohadt, sarastul, tájastul, aszfaltostul. Itt van. Szagok. Izzadt beton, a szeméttelpek szarbűze, a gyárak okádéka, a gyomrom egy összeszorult ököl. Ez a bűz nem metafora, ez a bűz valódi. Hát nem?

Izabella egyedül. Végre kiegyenesedik. Feltesz egy lemezt a gramofonon.

Táncol. Így, koszosan-mocskosan, paradicsommal a kezében.

ÁNYA Felcsavarom a zenét, jó? Vagy zavar a némasági fogadalomban? Hm, Alex?

A gramofonról Izabella hangja szólal meg egy régi lemezen.

A dal címe: Ballada a partizán fiáról. Ezt csak a faktológia kedvéért.

Hej, szólott egyszer a partizán porontya

Megnézem, mi van a nagy rét mögött

Megnézem, mi az a nagy zöld, mi fénylik

– s ezzel az Esthajnal felé bökött

ÁNYA Na tessék, ez is hazai, ez is betonizzadtság-szagú, összekeveredik az ezerszázhatvan kilométeres testbűzöddel. Le kellene vened a zakódat, Alex. Hómlessz-szagod van, mint a zenének. Tudod, hogy utálok a hómlessz-szagot.

CVIKKER Az embernek szüksége van páncélra.

*Szárazság jött el a mennyei tájon
Partizánunk haja dérze borult
Várta csak egyre a fiát, hogy jöjjön
Drina azúrja hol az égbe benyúlt*

Nyeregzoli összezuhban.

ADÉL Hol van?

NYEREGZOLI A majdnem-vőlegényed beajul a kertkapun, te meg azt firtatod, hol a Rúzsamagdi. Valami erősen nincs rendben a morális állapotokkal. Erősen nincs.

ADÉL Szépen kérdezem, de utoljára, Nyeregzoli: hol van a kutya?

NYEREGZOLI Megint Nyeregzolinak hívsz, mint hat-nyolc-tíz évvel ezelőtt. Ha ugyanolyan intenzitással is kéfélnénk, akkor helyrebillenne a világ tengelye.

ADÉL Ha pénz kell, miért nem kérsz kölcsön tőlem?

NYEREGZOLI Mert elegendem van, hogy eljátszod a rajfajzenbankot. Ráadásul jótékonyan kölcsönnek hívjuk, amikor egyáltalán nem kölcsön, hanem könyöradomány. És bár neked tartozni az nem ugyanaz, mint teszem azt a Hajdúmatyinak, ám ha jobban szemügyre vesszük a helyzetet, akkor rájövünk, hogy nem is neked tartozom, hiszen teneked sincsen se fityinged, se munkád, hanem a kedvesjő anyádnak tartozom. És hát, ha valami rosszabb, mint a Hajdúmatyi, az a kedvesjő anyád.

ADÉL Ehelyett megpróbálok elsózni a Rúzsamagdit, ami az én kutyám, tehát megint csak nekem tartozol.

NYEREGZOLI *(megvonja a vállát: hát, mit lehet tenni)*

ADÉL Mikor rúgtak ki?

NYEREGZOLI Ez a kapcsolat, kedves hölgyem, egy merő vádaskodás.

ADÉL Nem, kedves uram, ez a kapcsolat egy merő félreprofázás. Mikor?

NYEREGZOLI Tegnap reggel.

ADÉL Most épp miért?

NYEREGZOLI Nem tudom. Időben bent voltam, időben felvettem az első téglát, időben mentem el ebédszünetre, az ebédszünet után meg már várt a főmufti, hogy leépítés meg sajnálja meg bocs. Most utálsz, mi?

ADÉL Nem utállak.

NYEREGZOLI Látom az arcodon, tisztára büszke vagy rám.

36 ADÉL Csak nem tudom, mit mondjak.

NYEREGZOLI *(egy pórázt nyújt át)* A Rúzsamagdi a házában van.

Senkinek nincs száz eurója egy tízéves dögre.

ADÉL Megverted?

NYEREGZOLI Épp csak hogy lenyugodjak...

ADÉL El kellene hogy hagyjalak, Nyeregzoli. El kellett volna hogy hagyjalak, amikor az általad is emlegetett kedvesjő anyám mondta, hogy egy szemétteleppé teszed az életemet.

NYEREGZOLI A kedvesjő anyádnak minden bizonnyal igaza volt...

ADÉL De? Ilyenkor mindig van még egy *de*.

NYEREGZOLI De gondoljál csak bele, Adél... Ki a faszomnak kellene egy csaj, akinek a fél arca egy összehányt lepedőre emlékeztet?

Adél leken egy pofont Nyeregzolinak.

NYEREGZOLI Nem úgy értettem ám. Az arcot meg az összehányt lepedőt. Nem úgy.

ADÉL Menj hányni. Aztán aludjunk.

ÁNYA Egyébként meg gyűlölöm ezeket az utcákat, ahova befordulunk, hogy máshogy csikorog a járgányod kereke, és ennél már csak azt utálok jobban, amikor el kell indulni a zöldnél. Vigyázz: kutyus hét óránál... A fasz... A fenébe, ezt most miért kellett?!

Izabella egyre gyorsabban keringőzik a kiürült lakásban.

Teltek az órák és múltak az évek

Nem jön már vissza a suttyó soba

Sárgára égett a pokoli tarló

Vörös az égbolt és oly mostoha

NYEREGZOLI Meló, kirúgás. Meló, kirúgás. Adél... Szerintem ezt valaki szántszándékkal csinálja velem. Nagykutya lehet, illuminátus vagy cionista vagy valami. Amikor látja, hogy jól érzem magam, hogy fejlődés állt be, akkor odaszól: a Nyeregzolit rakjátok ki az utcára, mint egy árva kiscicát. Aki meg fölvette a telefont, szalutál, kivágja az illuminátusok vagy a templomosok jelét, és azt mondja: csáocsaó, Nyeregzoli... Ha elkapom...

ADÉL Inkább hányjál, jó?

Fordul az ajtó, egy férfi betoppan

Késéles foga fűszálat rág

Megjöttem, mondja, s kiköp a rétre,

S elrohad vele az egész világ

CVIKKER Hazaértünk.

Csőnd.

Gramofon serceg.

A túloldaladról¹

Ám ha a túloldalról nézzük

Rizsányi Attila fordítása

Mindenkinek kell hogy legyen egy saját helye. Egy hely, amiről senki más nem tud. Van annak már néhány éve, hogy felfedeztem, de csak nemrég lett az enyém. A park legvégén található, fenyőkkel körülvéve, teljesen elszigetelten. A gyepon megbarnult, sokéves tűlevelek, akár egy puha ágy. Három fenyő veszi körül, és a hátsó oldalán egy magas fal van. Nem tudom, mi van mögötte, magántelek, rét vagy valami más.

A most már viszonylag rendszeres sétáim itt érnek véget, az én csendes, magányos, elszigetelt helyemen. Általában leülök a puha tűlevélszőnyegre, néha lassan forgok, olykor meg alig létezem.

Az a fal mindjobbban a hatalmába kerít. Mi van mögötte? Ki van mögötte?

Soha fel sem merült, hogy semmi és senki nincs mögötte. Így ötlött fel bennem, hogy kommunikáljak a fallal. Vagy azzal, aki mögötte van. Felírtam valamit a jegyzetfüzetembe, a lapot kitéptem, összetekertem, és átdobtam a túloldalra. Nem tudtam, hogy milyet, de valamilyen választ mindenképpen vártam.

Másnap semmit nem találtam, csak egy kis verebet, amely rémültem elröppent az ágról. Leültem, és írtam egy egészen rövid elbeszélést, és átdobtam. Aztán napról napra a legkülönbözőbb módokon mutatkoztam be: írtam naplófeljegyzéseket, filozófiai értekezéseket, kisesszéket, panaszleveleket, imádságokat, mindenfélét, ahogy mondani szokás, kedvem szerint.

És mindvégig tudtam, hogy amit csinálok, semmiképpen sem hiábavaló, hogy van valaki vagy legalább valami a fal mögött, és hogy a kapcsó-

¹ Részlet Dejan Vukićević *Nokat i meso* (Kulturni centar Novog Sada, Újvidék, 2016) című regényéből.

lat létrejött. Nagyjából úgy, mint az a tábla, amelyet kiküldtek az űrbe az emberiség egy másik vagy az összes többi civilizációnak szánt üzenetével, amelyet azok, előbb vagy utóbb, megtalálnak és dekódnak. Azzal, hogy az én üzeneteim naponta érkeztek, és mélyen bensőségesek voltak. Mindaz, amit mások tudtak rólam, természetesen megtalálható volt bennük, de az is, amit senki sem tudott, meg néha olyan is, amit én magam sem.

És ez éveken át tartott. Bizonyos ígéreteimet teljesítettem, mások azonban nemhogy elárultattak, hanem átalakultak, az ellentétükbe fordultak át. Válasz pedig továbbra sem volt.

Az, hogy az esszék és elbeszélések a fal túloldalára jutva örökre eltűntek, mert otthon nem írtam újra őket, nem érintett rosszul. Régen elmúlt már az újságokban és folyóiratokban publikálás varázsa, az olvasók iránti szükségletemet azzal elégítettem ki, hogy kéziratokat adtam át annak az egyetlen, ismeretlen olvasónak, aki – mostanra már – mindent tudott rólam, és ha képes volt olvasni a sorok között, nálamnál is többet.

*

És akkor, egy napon, amikor behúzódtam az érintetlen helyemre, volt mit látnom. Elárasztották a papírtekercesek, ugyanazok, amelyeket én küldtem éveken át. Muszáj volt mindegyiket megfognom és kinyitnom, újra meg újra megbizonyosodva arról, hogy nincs rajtuk semmi azon kívül, amit magam írtam. Elég gyakran lepődtem meg azon, amit olvastam, de a kézírás, minden kétséget kizáróan, egyedül az enyém volt.

És legvégül felfedeztem egy lapot, amelynek mindkét oldalán volt szöveg. A hátoldalán ez állt:

Útolsó haszontalan idiótája! Ne dobáld ide többet a papírokat, elég volt ebből a szemétből!

Ám ha a túloldalról nézzük II.

A gyalogátkelő túloldalán áll. És felém néz. Ahogy én is felé. Egyikünk sem tekint az elhaladó autókra, hanem csak egymásra.

Amikor egy lábbal az aszfaltra lép, azonnal visszakozik és meghátrál. Azután a járdán tesz néhány lépést jobbra, néhányat pedig balra.

Ki az az ember az út túloldaláról?

A körvonalai alapján nem állítanám, hogy ismerem. Miért habozik átkelni az úton? Arra vár, hogy előbb én tegyem meg?

Állunk és nézzük egymást. Egyáltalán mit akar tőlem? Mik a szándékai? Miért határozatlan? Mégis, milyen jellemről van szó, ha az átkelés problémát jelent neki?

Hirtelen rájövök, hogy mindezeket a kérdéseket magamnak is feltehetném. De nem találok válaszokat, csak a kérdések rajzanak.

Mi lenne, ha átmennék a túloldalra, vajon akkor ő is átkelne az úton? Vagy ő is a „saját” oldalára menne?

Kővé meredve és zavarodottan állunk most. Mit lehetne kezdeni velünk? Ó, már meg is született a „mi” pozíció! Azt sem tudom, ki ő, de már *mi* vagyunk.

A csendet csak a ritkán elhaladó járművek zavarják meg. Azután ismét eluralkodik a béke. De milyen béke ez, ha ellentétes oldalakon állunk, saját lövészárkainkban? Egyre mélyebbre túrja kezeit a zsebébe, mintha ez segítené a döntéshozatalban.

De miféle döntésről van szó egyáltalán? Vajon most, ebben a pillanatban ugyanezt a kérdést teszi fel magának? Egyáltalán tudomást vesz rólam? Az, hogy felém néz, még nem feltétlenül jelent valamit. Nem feltétlenül muszáj, hogy ugyanazt jelentsem a számára, mint amit ő nekem. Csak tudnám, hogy mi a fenét jelent ő nekem.

Továbbra is csak sétál oda meg vissza. És egyértelműen engem néz.

Habár, megint csak, ha a túloldalról nézzük...

Kellemetlenség a liftben

A hatodikon valakinek mindig muszáj beszállni.

Csak ne a fecsegő Danil legyen! Soha nem láttam és találkoztam még fecsegő zsidóval. És éppen ennek az egyetlennek kellett az én bejáratomhoz keverednie.

Már azelőtt elkezd beszélni, hogy az ajtó kinyílna, de hogy kinek, a fene se tudja. Folytatja azután is, hogy belép, és nem hagyja abba akkor sem, amikor ismét kinyílik az ajtó. A globális felmelegedésről, a klónozásról, a biztos fogadásról, a szarkómákról, bármiről.

De ezúttal nem ő az. Hanem a menyé a kislányával. Aki mindig elbújik az anyja védőszárnyai mögé, és onnan kukucskál. Nem nézek rá, csak néha, nem akarom megriasztani a gyereket. Az anya kifejezetten hallgató. Nem is szól semmit, csak biccent, amikor belép. És nem adja jelét semmilyen kellemetlenségnek, amiért egy ismeretlen férfival utazik.

*

A földszinten beszállt velem egy pár. Egy ismeretlen pár. Látogatóba jöttek, nyilvánvalóan. Hallgatnak. Hol egymásra néznek, hol meg a cipőket bámulják. A férfi köhint. Még egyszer. Vigyázunk, nehogy egymás-

hoz érjünk. Ha esetleg ilyesmi történne, azonnal elnézést kérnénk egymástól.

Látszik, hogy feszülten igyekeznek mondani valamit, de nem megy nekik. A nyolcadikon kissé a kijárat felé fordulok, és úgy búcsúzom, hogy egy pillanatra leeresztem a szemhéjam. Igen, Panajotovićékhoz mennek *szlavára*.

*

Megint megáll a hatodikon. Azon a bizonyos hatodikon. Meg kellene szüntetni. Vagy le kellene mennem az ötödikig, és onnan hívni a liftet.

A fodrásznő. Persze lehet, hogy nem is fodrász, de én így hívom. Szüntelenül a fülem környékét nézi. A hajamat méricskéli. És a legkevésbé sem kellemetlen neki, hogy így rajtam felejt a szemet. Annyira szemérmetlen, hogy soha nem bírok odafigyelni a hatalmas dekoltázsára, amely továbbvezeti a szemet, lejjebb. Mélyebbre.

*

Lám, egyszer már én is egyedül liftezhetek.

Á, az ördög nem alszik! Az utolsó pillanatban egy barna cipő akasztja meg az ajtókat. Ó, szomszéd! A zenész az ötödikről meglepetten kiált fel, mintha megdöbbené, hogy itt lát. Színlelt kedélyállapota azonban lelohad, amint belép. Néha megköszörüli a torkát, mintha meg akarna szólalni, de mindig annyiban marad.

*

Már a parkolóban észrevettem. És a bejáratig egy meztelencsiga lassúságával lépkedtem. No de nem ért semmit. Nyilván ő is látott engem, majd elfoglalta leshelyét, a mutatóujját végig az ajtónyitó gombon tartva. Nem volt hová menekülnöm. Már elhasználtam minden kifogást: hogy előbb le kell mennem a pincébe, hogy valamit vissza kell vinnem az autóba, hogy meg kell nézнем a postaládát, hogy csak az elsők lakó szomszédhoz megyek, ezért inkább lépcsőzők...

Nem túlzottan zavar, hogy valaki olyan után menjek be az illemhelyre, aki valami szarással végzett. Az viszont rettentően zavar, ha valaki után bemegyek, és megérezem a szagát. A bőr vagy a ruha bűzét, a fene tudja, mi az. A szar bűzlik, de hadd bűzölögjön, a bűz a sajátja, és muszáj bűzlenie. De soha nem fogom megérteni, miért kell az emberi testnek bűzlenie. És ez nem is izzadságszag, hanem valami nehéz, fojtogató bűz.

Na, hát épp ilyen ez az ember, aki türelmetlenül vár a liftben, ujját a gombon tartva. Amint belépek, azonnal megérezem majd azt a szagot, behúzódik a ruhámba meg az orrlyukaimba, és hosszan megmarad.

*

Nem kérdés, hogy megáll-e majd a hatodikon. Biztosan megáll. De ez most csak egy kisfiú focilabdával. Egy zavarban levő fiúcska, aki nyugtalanságában kezét a labdához ütögeti. Meg szeretném kérdezni tőle, hogy szereti-e a focit, melyik poszton játszik, elmondanám neki, hogyan fociztunk minden szünetben az általános iskolában, még az ötpercesekben is, hogy elég tehetséges voltam, középhátvéd, és szinte soha nem követtem el szabálytalanságot, hogy ma egészen másmilyen focit játszanak...

De egyikről sem szóltam. A kisfiúk nem szeretik, ha untatják őket.

Csak egymásra kacsintottunk. Én az üdvözlés, ő pedig a hála jeleként. Amiért nem unalmaskodom.

*

A lift előtt állt, és várta, hogy leérjen. Elsőnek léptem be, igazi úriemberként, megnyomtam a nyolcadik gombot, ő pedig csak bólintott. Egész idő alatt bámultam, ő rám se pillantott. Szépséges vagy, Sáron leánya, gondoltam, de nem mondtam ki hangosan. Kihez mész, és kit fogsz boldoggá tenni?

Ellenállhatatlan parfümillat, egyszerre átható és diszkrét. Körkörös fejmozdulattal gyakran hátraveti a haját. Milyen szép is lenne, ha nem lenne itthon az a szomszéd, akihez indult, ezért hozzám fordulna némi-nemű segítségért.

De ezek csak merő ábrándok, majd kicsattan az önbizalomtól, tudja, hova megy, minek megy. No, hát nem szarkupac vagyok, legalább egyszer nézz rám, baszom az anyád.

Nem száll ki a hetedikem, kérdően nézek rá, ő csak megnyomja a gombot, és eltűnik.

Prosti, száz százalék.

*

Állok a lift előtt és fülelek. Mintha már valaki hívta volna. Várom egy kicsit, hogy megbizonyosodjak az ellenkezőjéről, majd megnyomom a gombot. Megjön a lift, kinyílik az ajtó, de valaki mégis van benne. Most már túlzás lenne elbújni.

A doktornő. A kilencedikről. Mosolyog. Pedig azt mondták, hogy szép idő lesz, mondja. Igen, válaszolom. Két emeletet hallgatunk. Sehogyan sem tudják eltalálni az időjárást, mondja. Igen, igen, válaszolom.

És íme, leértünk a földszintre. Nem kell tovább folytatnunk.

*

Állok egyedül, már hívtam is, senki nem fog kiszállni belőle, senki nincs a láthatáron. Végre egyedül.

Nem kell félrehúzódnom, hogy valakihez hozzá ne érjek. Nem kell udvariassági beszélgetéseket folytatnom. Nem kell vigyáznom, hogy hova nézek. Nem kell arra figyelnem, hogy nézek ki. Nem kell hallgatnom senki monológját. Nem kell belelegeznom mások szagát.

Kinyílik az ajtó, lelkesen, szinte füttyörszve lépek be. A neonlámpa még tévovázik, hogy dolgozzon-e, néhány másodperces időközökkel pislog. Ahelyett, hogy örülnék, amiért végre egyedül leszek a liftben, feszültséget érzek. És ez minden emelettel tovább fokozódik. A fény pulzál és feldühít. Hirtelen megfordulok, mert az engem elnyomó, megmagyarázhatatlan erő mögülem jön, a hátam felől. Egy pillanatra sötét lesz, és amikor a neonfény szétárad a liftben, megpillantok egy kellemetlen, borzalmas arcot, amint zavarodottan néz rám, és ugyanakkor hőköl hátra, amikor én.

Buli a liftben

Igencsak furá ez a lift, gondoltam, miközben a gombot nyomogattam, ki tudja, hányadszor. Annyi sok év, és sehogy sem tudom megszokni. Mostanáig le tudtam menni párszor. Ha néhány évvel fiatalabb volnék. Néhány évtizeddel.

De ilyen még tényleg soha nem történt. Először hallani lehetett, amint az a fiú hívja az anyját a kaputelefonon, és jelzi, hogy érkezik. De mikor volt ez! Már nem is emlékszem.

Azután megállt, azt hiszem, mindegyik emeleten. Nem emlékszem, hogy ilyen valaha is történt volna. Elindul, megáll, elindul, megáll... És éppen vasárnap van ilyen tömeg.

Persze semmiképp sem fogok elkésni, az én drágám megvár a temetőben, de borzasztóan unalmas ez a várakozás a fémajtó előtt. Á, itt van... Végre...

Micsoda zabolátlan társaság! Egy, kettő, három, négy, öt, hat, és ott van a sarokban a kisfiú is, a focilabdával – hét. És mind férfi, a mindensé-

git! Csakugyan szokatlan! És én vagyok a legidősebb. Amelyik korban a legközelebb áll hozzám, élelmiszereket vesz elő a szatyrából, és osztogatni kezdi. És nem veszi észre, hogy a zacskóból valami hullik. Mintha búzaszemek lennének. Kemény sajt, nyakkaraj, sonka, szép kis lakoma. Engem is megkínál. No, hogy ne rontsam el a mulatságot, elfogadom, miért ne.

Nem ismerek senkit, de valahogy mindenki olyan ismerős. A legényke zenét kezdett engedni a telefonjáról. Csak tudnám, honnan szedte a Rani mrazt. Emlékszem erre a számra, az összes lemezem közül a legjobban szerettem. *U razdeljak te ljubim*. Még hagyjám, hogy ezek az idősebbek, de hogy ez a legényke, na meg az is, aki a húszas éveik derekán járhat, honnan ismerik ezt a dalt. Még a sarokban álló kislemez is énekel: *...svim žarom srca svog...* És Đolával együtt hangosabban ismétli: *srca svog!*, pedig nem is tudja, valójában miről is van szó.

Érthető, miért utazott olyan hosszan a lift. Egyesével szálltak be emeletenként. De hova indultak, ha egyikük sem száll ki? Lehetséges lenne, hogy mindenki az előzőt vonta magával felfelé? Én meg mindahányukat.

Beatles. Az bizony, én ezt a dalt már teljesen el is felejtettem – *And I love her*. Hogy lehetséges ez? Annyira szerettem. Őt és a róla szóló dalt is. Hát ez egészen egyszerűen csoda, tényleg.

Most Black szólt a telefonból, a *Wonderful life*. Mindannyian topognak a ritmusra. Hihetetlen. Black. Megcsinálta azt az albumot, és eltűnt. Az albumot a világ legjobb dalával. Olyan búskomor, mégis az a címe. *Coincidentia oppositorum*. No, ha most még felhangzana Beethoven. A komor Beethoven. Mintha én állítottam volna össze a lejátszási listát ehhez a furcsa bulihoz. Én is mozogni kezdtem a ritmusra, mit csináljak, kellemsen megleptek.

Nem emlékszem, hogy valaki megnyomta volna a földszint gombját, de miért lepődnénk meg ezen, a lift mindenképpen lefelé halad. Feltartóztathatatlanul.

Ó, drágám, amikor hamarosan elmesélem, nem fogod elhinni, miféle társaságban utaztam, és hogy milyen buli vendége voltam. És mindegyikük szemüveges. Kivéve a kislemez és a kamaszt. A legidősebb zakóján fekete szalag van, gyászol valakit. A harmincvalahány éves becsomagolt játékot visz, úgy néz ki, mintha babalátogatóba indult volna. A negyvenes éveinek derekán járó aktatáska olyan borús, fáradt, az ötvenes éveinek felét élő pedig egy futball-labdát szorongat, ezzel mutatva, gondolom, a vitalitását.

De a lift csak halad lefelé, és senki sem száll ki, még az öt-hat éves kislemez is, aki, hallottam jól, szólt az anyjának.

Aztán megállt a lift.

És mindannyian megdermedtek.

Nem a földszint volt, eggyel tovább haladtunk.

Hirtelen mindannyian nagyon elkomolyodtak, elhallgatott a zene a zajos trombitásokkal, és mindannyian rám néznek.

És akkor kinyílik az ajtó, a fiú pedig utoljára nyomja meg a gombot a mobilján.

A Holdfénysonáta.

Elmosolyodtam, ők továbbra is megmaradtak a néma jelenetben, engem bámulva. Senki sem akart kiszállni.

Milyen szép és érdekes volt az az utazás a hét ismeretlennel, gondoltam.

És végtelenül rövid.

„Aztán anyukám szól, hogyan szedjem már össze magam, mert süt rólam a flegmaság”

A Lőrinc Timi-féle őszinteség
Lőrinc Tímea színművésszel Vígi Sára beszélget

Vígi Sára: Talán azt gondolod, hogy a monodrámád miatt kérdezlek, hogy amiatt beszélgetünk, mert hogy épp előadás után vagyunk, de nem.

Lőrinc Tímea: Akkor miért akartál velem beszélgetni?

V. S.: Több apropója van. Persze itt van a monodráma is nagyon erősen a fejemben, ami most a legaktuálisabb, de annyi minden történt veled az elmúlt három évben, hogy szerintem van miről beszélgetni. Színház, verselés, Versűn-nep-díj, munka az amatőr színjátszó gyerekekkel, sikeres rendezések és persze a Pataki-gyűrű díj jelölés. Te vagy az első ebből a társulatból, tulajdonképpen a legfiatalabb profi színészgenerációból, akit jelöltek. És az sem mindegy, hogy egy olyan társulatban dolgozol, ahol te vagy az egyetlen lány. Belemásznék mindenbe. Egyébként pedig azért akartam veled beszélgetni, mert már régen találkoztunk, és vicces volt megkérdezni, hogy interjúzzunk-e. De tényleg ez lett belőle.

A monodrámád után itt ülünk az öltözőben, a te kis privát helyeden, egyedül a színházban – vagyis a technikusok még pakolásznak. Szeretsz interjút adni? Fontos, hogy a média hogyan jelenít meg? Feladata szerinted a színésznek, hogy a színpadon túl is közvetítse az előadást, vagy az más szerep?

L. T.: Sose foglalkoztam ezzel a kérdéssel komolyabban. Próbálok mindig egyszerűen fogalmazni, még a legbonyolultabb témáknál is. Nem mindig megy, néha belebonyolódok a saját gondolataimba, akkor azt viszszeadni se akarom. A legtöbb interjúnál azt veszem észre, hogy akkor szeretem visszahallgatni magam, amikor érdekelt is az, amiről beszéltem/beszéltünk. De gyakran előfordul, hogy egy olyan próbafolyamatról kell beszélni, amit annyira nem élvezek, nem szeretek, vagy csak éppen a próbának egy olyan fázisában kapnak el, amikor nem a legjobb – ilyenkor nem szeretek beszélni, de ez, gondolom, mindenkivel így van. Mindenki tud-

ja, hogy nem lehet mindig minden jó. De például a *Május van, Tisztelt úr!* után repesve vártam, hogy beszélhessek, mert akkora volt a befektetett munka, hogy volt is miről. Persze minden kicsi szerepnél nagy a munka, de azért, ha reálisan nézzük a dolgokat, a *Május*ba és a *Hullámtörés*be teljesen bele kellett adnom magam, egész nap dolgoztam, hazavittem a munkát, nem csak a 8–10 órában dolgoztam, mint a kisebb szerepeknél. Ez az a munkafolyamat, amivel nem tudsz nem foglalkozni, és amiről beszélni is rengeteget lehet.

V. S.: De fontos neked, hogy beszélj a nézőkhöz a médián keresztül?

L. T.: Persze, de a rövid interjúknál a válasz kicsit automatikus már, annyira nem fajsúlyos. De minden megjelenés fontos reklám. Ezzel egy kis képet kap az érdeklődő, hogy miről szól a darab, kedvet, hogy eljöjjön megnézni. Ez is a munkám része, tanultuk is az Akadémián. Bár sokan nem szeretik ezt csinálni.

V. S.: A színész nem szeret szerepelni? Ez érdekes. Persze tudom, hogy más a színpad, és más a nyilvánosság.

L. T.: Itt a saját véleményedet nyilvánítod ki, ami teljesen más, és amit sokan nem szeretnek csinálni.

V. S.: Nem érzed meztelenül magad, amikor interjút adsz? Le kell vetned a maszkod, a szereped... Nincs mi mögé bújni, (meg)látnak az emberek, a név és a szerep mögé látnak.

L. T.: Sokat gondolkodtam már azon, hogy mennyit kell tudni az embereknek arról, hogy a Lőrinc Tímea milyen, és hogy hogyan éli az életét. Most azért végigfutott rajtam, hogy kell-e nekem például az, hogy a szerelemről beszéljek... De tulajdonképpen úgy vagyok velem, hogy hadd tudják!

Én azért szoktam olyan kijelentéseket tenni, hogy nem vagyok nagy verselő, mert azt komolyan is gondolom. Vagy néha, amikor azt mondom, hogy nem akarok színész lenni, akkor azon az egy napon, vagy egy órában azt is gondolom. Persze másnap ez már változik, de akkor úgy van, és azt ki is mondom.

V. S.: Azt mindig jó érzés kimondani, hogy jól vagy. Miért ne beszélnél erről?

L. T.: Büszke vagyok magamra és a helyzetre, ezért mondom. De mondom én azt is, amikor rossz passzban vagyok. Adtam már interjút akkor is, amikor nem voltam a topon. Béres Mártival beszélgettünk erről többet, és arra jutottunk, hogy mindig úgy kell beszélni és arról, ahogy érezzük magunkat. Nagyrészt így nyilatkozok. Aztán anyukám szól ilyenkor, hogy szedjem már össze magam, mert süt rólam a flegmaság.

V. S.: *Anyukád a kritikusod?*

L. T.: Igen, amikor jön a család előadást nézni, rendszeren megtárgyaljuk a darabokat, de anya a legkritikusabb.

V. S.: *Bírod a kritikát?*

L. T.: Nem! Hazudhatnék, de...

V. S.: *Senkitől?*

L. T.: Senkitől... Nem szeretem a kritikát. Persze úgy csinállok, mint akit nem zavar, megyek tovább, de hogy miket rágódom minden mondaton, félmondaton, szavakon odahaza... Amíg ki nem beszélem magamból. Az még rosszabb, ha magamban tartom és fortyogok.

V. S.: *Kupuszinán voltam veletek – a Zsebtársulat játszott akkor – az amatőr szemlén [Vajdasági Magyar Amatőr Színjátszók XX. Találkozója, 2015], és emlékszem, hogy nagyon nem tetszett neked, amit a zsűri mondott. Hazafelé minden mondatot átrágtunk. Elővettünk egyet, először te elemezted, aztán én értelmeztem. Nem volt az rossz kritika egyébként, csak te mindenben a negatívot láttad, és nem volt egyszerű megmutatni a mondat másféle értelmezését. A gyerekek meg csak ültek hátul, és nem tudták, hogy örüljenek-e vagy sem.*

L. T.: Két éve borzasztóan fanatikus voltam, színházi téren csak a maximum, és egyébként is csak a színház létezett. Ezért éltem meg minden egyes mondatot, kritikát úgy, hogy az a világ legrosszabb dolga. De abban az évben nagyon sok ilyen történt, és volt egy mélyebb megzuhanásom is. Sokáig is tartott, akkor is anyuék szóltak, hogy jó lenne már valamit nem így csinálni, mert ez nem jó. Akkor kezdtem el tornázni.

A többiek már röhögik, hogy mindig csak a CrossFitról beszélek, de azért, mert borzasztó hálás vagyok, hogy ezt elkezdtem. Nem engedek meg még egyszer olyan kiborulást magamnak, mint Kupuszinán, vagy mint egyszer a KSZV-n, amikor „csak” innovációs díjat kaptunk, és nem a fődíjat... Utólag visszanezve, hát hülye vagyok én?! Tavaly *A bogységymölcskertésszel* színészdíjakat kaptunk, ami nem fődíj, de eszméletlen öröm volt. Azt az előadást is nagyon-nagyon szerettem, de már nem borultam ki annyira, tudtam kezelni. A sportnak köszönhetően kitágult a látóköröm, tudom, hogy nem csak a színház van a világon, és örülök, mert nem akarom, hogy csak a munkámról szóljon az életem.

V. S.: *Most miről szól az életed? Beszélhetsz a szerelemről is. Ez egy ilyen interjú.*

L. T.: Nagyon jól vagyok jelen pillanatban. Igazság szerint, ami legjobban kitölti a napjaimat – amiről mondtam is, hogy szeretnék beszélni – az

a szerelem. Nagyon szerelmes vagyok, és ez egy meghatározó pont. Úgy általában jól vagyok. Túl vagyunk egy próbafolyamaton, most volt a *Lúdas Matyi* bemutatója, számítok egy kis pihenésre is, hogy egy kicsit lazábban menjen a munka, de igazából várom már a következőt is, mert Oláh Tamással fogunk dolgozni megint, de ezúttal csapatostul. Vele csináljuk az új tantermi produkciónkat, ő a rendező. És hát lement a monodráma is, ez is egy kis megkönnyebbülés a számomra. Jó most így itt ülni.

V. S.: Szerelem és színház – mindkettő szárnyal. Belefér még ebbe bármi más?

L. T.: Igazság szerint a privát életem az feljebb van, vagyis most jobban foglalkoztat, mint a színház. Ez egy furcsa állapot, mert világeletemben fanatikus és maximalista voltam a szakmám felé – és persze jelenleg is az vagyok –, de a gondolataim pillanatnyilag inkább egy másik emberről szólnak. Ez egy új tapasztalat, ami rengeteget segít, például a monodrámámban is. Tulajdonképpen a monodrámám alapja ez az érzés, innen merítkezem, ebből a dologból, és ezért hálás vagyok. Jó, hogy nem egy kitalált dolgot kell eljátszani, hanem a meglévő érzéseket lehet belecsempészni. Nem kell eljátszanom, hogy szerelmes vagyok, mert az vagyok. Csak éppen más nevet mondok a színpadon.

Mondtam a fiúknak mostanában, hogy én mennyire hochstapler vagyok. Csináltuk a gyerekelőadást, és azt vettem észre, hogy a gondolataim tényleg nincsenek ott... Ebben a periódusban – tél vége, tavasz – én egyébként mindig rendezek a gyerekeknek. Amióta itt dolgozom – abban a három évben –, azóta vagy a Zsebtársulattal, vagy a zentaiakkal dolgoztam ebben az időszakban, és most az sincs. Kicsit lelkiismeret-furdalásom is van, hogy nincs az a próbáról próbára rohanok-dolog, hogy van egy kis szünet. Furcsa is ez, fel kell dolgozni, hogy azt érzem, valamit (talán) nem jól csinállok, de közben meg ez tök természetes, hát ez az év így alakult!

V. S.: Az állandó harmóniát is meg kell szokni... Lehet szerinted úgy csinálni, hogy színház és magánélet?

L. T.: Beszélgettünk erről is sokat az egyetemen, mi hogyan és melyik rovására mehet. Példákon keresztül néztük, milyenek akarunk lenni és milyenek nem, hogy lehet-e a kettő között lavírozni. Én nem akarok ezzel foglalkozni, csinálom a dolgom, a maximalizmus bennem van. Például, ha a mai előadás nem így sikerül, ahogy, biztos nem így beszélgetek most itt. Úgy érzem, hogy jó volt, de azt is érzem, hogy holnap már nem akarok ezzel foglalkozni.

Hiszem azt, hogy egyensúlyban lehet tartani a dolgokat. Jöhetnek a szkeptikus emberek, de én jelen pillanatban jól érzem magam, és szerin-

tem ez nem megy a színház kárára, mert amikor feladat van, akkor azt maximálisan teljesítem. Az elején azt mondtam, hogy hochstapler vagyok, de a fiúkhoz képest hol vagyok én a hochstaplertól...

V. S.: Timi, mit jelent az pontosan, hogy hochstapler?

L. T.: Hát megcsinálom, mert meg kell csinálni.

V. S.: Mert a fiúk ilyenek?

L. T.: Őket kicsit noszogatni kell. Azt mondják, hogy én most be vagyok szerelmesedve, és azért gondolom, hogy hochstapler vagyok. A lányok szorgalmasabbak, ez tény, ez a színházban is így van. Mondjuk, én sokszor túlspilázok dolgokat, de inkább ez, mint a lustaság! Igazság szerint szeretek dolgozni! Szeretek bebeszélni a próba, az előadás előtt, be-tornázni – akkor biztosan állok a színpadon. Ezek fontos dolgok nekem.

V. S.: Ha már a fiúknál tartunk: a Zentai Magyar Kamaraszínház társulatában van öt fiú és te. Milyen így dolgozni? Más, mint a lányokkal?

L. T.: Hát, a *Spanyol menyasszony*hoz viszonyítva például... Én örülök ennek a helyzetnek. Sokan kérdezték már, hogy nem hiányzik-e egy lány, akivel megoszthatom a titkaim, hát... nem tudom. Szerintem a hatunk kapcsolata már-már egy függőség, egy nem emberi házasság, ami közöttünk van. A fiúk mindent tudnak rólam, minden állapotban láttak már, minden helyzetben voltunk már együtt, de egy ilyen együttben már ritka is, ha újat tudunk mutatni. Viszont az nagyon is jó, főleg ha színpadon történik. Rossz, amikor azt mondják, hogy ezt már látták, de tíz éve együtt dolgozunk már. Éppen számoltuk. Arnival már több is, mert vele együtt tanodáztunk. Nem cserélném le őket lányokra. Sokszor azt gondolnánk egyébként, hogy a lányok jobban rivalizálnak egymással, de ez a fiúknál pont ugyanígy van. Fontos nekik, hogy én hogy viszonyulok hozzájuk, hogy megdicsérem-e őket, vagy éppen kikérnek maguknak helyzeteket. Rá kellett jönnöm, hogy tényleg én vagyok a lány a bandában, és hogy nekem is kell visszajelzéseket adni feléjük, mert ez nekik is fontos. Ötüktől én könnyebben kapok figyelmet, de néha kell nekik is a női figyelem. Ez szeretet közöttünk, és szerintem ritka az a munkahely, ahol a munkatársak között ekkora szeretet lehet. Persze lányhiány van a színházban, ez tény. Ezt a dolgot, ami hatunk között van, nem tudom, hogy szét lehet-e bár-hogy szakítani.

V. S.: És azok, akik elmentek?

L. T.: Ápoljuk a viszonyt, kinek hogy, mennyire hiányoznak a többiek. De nem egy helyen vagyunk, így nem ugyanaz. Mi együtt kelünk, együtt

fekszünk, velük már nem. Más. Ezt az öltözőt is a fiúktól kaptam, ők rendezték be, ők tették ki a nevem. Én kiváltságos helyzetben vagyok.

V. S.: Van egy betöltött szerepköröd a fiúknál, vagy ez mindig változik? Anya, nő, testvér...

L. T.: Nincs ilyen. Bár én szoktam rendet tenni. Amikor fáradunk, és látom, hogy esünk szét, akkor odaszólok. Ez nem sértő, de persze az is megesett már, hogy megbántottam valakit. Tudok rendet tenni, de nem csak itt, máshol is. Van egy ilyen habitusom. Egy idő után nem bírom a szöszmötölést, akkor van ez a „fogjad meg azt vagy én fogom meg” dolog. Ilyenkor meg jön az észjárás, hogy ők fiúk én meg lány vagyok, és ne hogy már én fogjam meg – pedig meg bírnám. De ők meg felszednek engem a padlóról, ha kell.

V. S.: Tájéolás, színházi nevelés, gyerekelőadások – valahogy ti nem a negyedik magyar színház lettetek Vajdaságban, hanem egy, ami sok mindent visz a hátán. Persze nem azt mondom, hogy ez vagy az a színház nem tájolna, vagy ne lenne gyerekszínházunk, de ez mind nagyon kevés ahhoz képest, amit ez a közösség elbírna. A színházi neveléssel, az ifjúsági színházzal pedig tényleg egy óriási úrt töltötök be itt. Nehéz körülmények között dolgoztok, a legtöbb mindent magatoknak kell megoldani, mint a Tanyaszínházban, mégis erős dolgok születnek.

L. T.: Hazudnék, ha azt mondanám, néha reggel nem jut eszembe, hogy a gyerekelőadás játszása helyett inkább aludnék tovább, de ez az előadáson nem látszik meg. A szívünkön és a lelkünkön viseljük azt, amit csinálunk, és mindig az a legfontosabb, hogy amit csinálunk, az eljusson oda, ahova kell, legyen szó gyerekelőadásról, tájolásról vagy itthoni játékról. Vicceskedünk, hogy majd most lazábban nyomjuk, de amikor ott vagyunk, akkor sosincs ez, mindig mindent beleadunk. Ha egy előadás gyengébbre sikerül, az nem azért van, mert lazáznánk, rutinból nyomnánk, vagy nem érdekelne... Hanem azért, mert éppen úgy állnak a csillagok. Azt látom magunkon, hogy a maximumot próbáljuk mindig kihozni. Néha nagyobb ideg van egy-egy „fontosabb” játéknál, de ez nem azt jelenti, hogy a tájolás előadás például nem sikerül jobban, mint az a másik.

A tanterminél nagyon fontosak azok a tapasztalatok, amiket összegyűjtünk a gyerekektől. Eddig két csapatban tantermitünk, és mindig elmeséltük egymásnak, hogy kinél mi történt. Átrágnak magunkat az összesen, elemezzük az előadásokat, és vannak ám nagy ledöbbenések. Tanár nem lennék, a színház az én terepem, ahonnan tudok esetleg hatni. Egy tantermi előadás messze nem fejeződik be ott, hogy kilépünk az iskolából:

hosszú az utóélete, a hazafelé úton átvesszük elejétől végéig az aznapi összes lejátszott darabot. Ezek fontosak színészi szempontból is, és azért is, hogy lássuk, a gyerekekhez mi jutott el. Az is nagyon érdekes, hogy hol milyen közösség van.

V. S.: Három tantermi eddig. A forma ugyanaz volt?

L. T.: Nem teljesen. Kettőnél saját szöveggel dolgoztunk, az én szövegemet választottuk ki – ami nagyon jó visszajelzés volt felém. Az első kettőben az ő véleményükre voltunk kíváncsiak, ki mire hogyan reagálna, a harmadiknál váltottunk, és kis szituációkon keresztül egy drámát ismertettünk, így vittük hozzájuk közelebb. A negyedik is ilyesmi lesz, Madách *Az ember tragédiája*.

V. S.: Színházértő közösség faragása a cél?

L. T.: Igen.

V. S.: Nem volt az az igény a harmadiknál a gyerekek részéről – akikkel tulajdonképpen addigra már szinte ismertétek is egymást –, hogy inkább az ő problémáikkal, őket szorosabban érintő témákkal foglalkozzatok?

L. T.: Volt mindenféle visszajelzés. A gyerekektől a legőszintébb gondolatok jönnek. Sokaknak jobban tetszett, amikor úgy beszélhettek, ahogy akartak, tehát az előzőket érezték közelebbinek, de nem mindenkinél. Tanulni kell még nekünk a drámapedagógiát, de próbálkozunk a formával, és úgy látjuk, hogy valami eljut a gyerekekhez. A *Hamlet* is eljutott, az alapszál legalábbis.

*

V. S.: Fiatalokkal te máshogy is dolgoztál, többször emlegettük a rendezéseidet. Mi van a gyerekekkel? A Zsebtársulatról és a zentai diákszínjátszó csapatról van szó.

L. T.: Mindkét bandát a gyerekeimnek hívom. A Zsebtársulatnak két előadást rendeztem, a zentaiaknak egyet, tavaly. Nagy volt a jelentkezés tavaly a Zentai Magyar Kamaraszínház diákszínjátszóihoz, és akkor úgy döntöttünk, hogy válasszuk ketté: legyen egy középiskolás és egy nem középiskolás csapat. Gondoltuk, jobb, ha két darabot készítünk. Mi az idősebbekkel ekkor csináltuk Háy Jánostól *A boggyógyümölcskertészt*. Előző két évben pedig a Zsebtársulattal dolgoztam.

Bennem már tavaly is az volt, hogy nem akarok rendezni, nem akarok ezzel foglalkozni, de egy este sikerült rábeszélniük. Alkoholmámoros állapotban persze érzékenyebb vagyok, és előjön belőlem is, hogy változtat-

ni kell a dolgokon, és színházat kell csinálni bárhogy és bármikor, és megmondani, megmutatni... Ők az amatőr csoport Zentán, hatan voltak/vannak, a Zsebek ötven, szóval elég népes számban vannak a gyerekeim. Mai napig úgy beszélek róluk, hogy a gyerekeim. Furcsa is, hogy most nem dolgozom velük.

A Zsebekből hárman másodévesek az Akadémián [Verebes Andrea, Búbos Dávid és Nyári Ákos], tudom nagyjából, hogy mi lehet velük, én is azon az egyetemen voltam: örül az ember, ha magával tud foglalkozni, nemhogy még mással is. Voltam nézni a vizsgájukat, tudom, hogy mások egyengetik az útjukat, ami természetes, és jó szakemberek vannak velük: Hernyák tanár úr, Táborosi Margaréta és Berta Csongor. Sifis Anna a bábrendezőire készül Pesten, Grgity Niki pedig László Sándor osztályába felvételizik az idén ősszel.¹

V. S.: Ezek szerint a Zsebtársulat ezeket a gyerekeket jelentette, és már nem is létezik többé?

L. T.: Ez így van, sajnos, nem tudtunk tovább Zsebtársulatként létezni. A *Prométheusz* volt a második előadásunk és az utolsó is, de úgy éreztük, mintha sokkal több munkaév állna mögöttünk. Amikor a Tanyaszínház bemutatója előtt játszottuk a *Föld nélkül*-t, akkor éreztem, hogy ez a ballagtatásom, búcsúztunk akkor. Persze mondtuk, hogy lehet ebből még valami, hogy majd még dolgozunk együtt, és most is érzem ezt, amikor jönnek elő az emlékek, akár így, akár a Facebook-emlékeknél... Csábít engem a rendezés, most idén érzem igazán, hogy hiányzik. Jó érzés, amikor nem nekem kell idegeskednem fent a színpadon, hanem nyugodtan ülhetek lent, és élvezhetem a darabot. Bár azért az is egy idegeskedés, de az teljesen másfajta.

V. S.: Miért nem rendezel, ha hiányzik? Vannak itt gyerekek!

L. T.: Vannak persze, és a Máté [Nešić Máté, aki a középiskolás csapattal foglalkozik] kérdezte is, hogy van-e kedvem bemenni, segíteni nekik, velük együtt dolgozni...

V. S.: Tudnál valakivel együtt rendezni?

L. T.: Ezen is gondolkodtam már, hogy vajon azért vonakodom-e, mert szeretek egyedül dolgozni, szeretem vállalni a felelősséget, hogy ezt én csináltam, vagy másért. Szeretek rajta idegeskedni. Emlékszem, hogy amikor a *Föld nélkül* bemutatója volt, akkor annyira ideges voltam, hogy állandóan begörnyedtem, és teljesen beállt a nyakam, alig tudtam mozogni. De nekem ez is jó, hozzátartozik az egészhez, a lelkemen viselem. Teg-

¹ Sifis Anna és Grgity Nikoletta is sikeresen felvételiztek.

nap kérdezte Danika [Pásztor Dániel, a Zentai Magyar Kamaraszínház technikus], amikor bejöttem, hogy segítsék felpakolni a monodrámához a medencét, hogy nem gáz-e nekem a saját előadásomhoz pakolni. Először azt gondoltam, hogy de, gáz, és hogy mennyivel egyszerűbb lenne, ha csak a színészi feladataimmal kellene foglalkoznom és arra koncentrálnom, de azt mondtam Daninak, hogy nem, mert én igazából mindig is szerettem megcsinálni, elkészíteni azt, amit látni akarok. A rendezésen belül még a díszletet is én gyártom. A *Föld nélkül*-nél én csináltam a hátsó táblákat, és most, hogy a *Lúdas Matyi*-ben kellett rajzolni, rájöttem, hogy szeretek rajzolni. Egyébként tényleg tudok is rajzolni.

V. S.: *Foglalkoztál ezzel régebben? Rajzoltál?*

L. T.: Még kiskoromban. Az Akadémián mondtam a többieknek, hogy tudok rajzolni, ők meg mondták, hogy „na persze”.

V. S.: *Miért nem mutattad meg nekik a rajzaid?*

L. T.: Otthon volt a kis rajzos füzetem. Aki eljött Kanizsára, az látta. Már az oviban Mickey Mouse-okat rajzoltam. Ötlet volt az is, hogy én tervezőre menjek tovább. Hogy nem erre a pályára... Lehet, hogy jobban jártam volna...

V. S.: *Dívattervezés?*

L. T.: Igen, igen, jelmez, vagyis a lényeg a ruha. Hogy aztán azzal hol és mit, az már lényegtelen. Csak a rajz volt a lényeg.

V. S.: *Varrsz is akkor?*

L. T.: Minimálisan. Meg hímezek egy picit.

V. S.: *Ezek a dolgok megvannak most is az életedben? Vagy nem akarsz ezeket visszahozni? A stresszt biztos jól le lehet így vezetni.*

L. T.: Arra ott a CrossFit. De komolyan, a CrossFitet erre használom. Nagyon jó dolog a rajz, jólesett most is, csak nekem fura, ha nincs célja a dolognak. Ha a mostani rajzokat nem kell az előadáshoz megcsinálni, akkor nem is érzem a késztetést, hogy megcsináljam. Én magamnak odahaza nem fogok rajzolni. A dekupázs is ilyen, azt csinálom meg, amit eltervezek valahova. Rajzolni... nem, most nem akarok, csak ha kell. Meg egy-egy rosszabb pillanatomban, amikor nem akarok a színházzal foglalkozni, akkor gondolkodom azon, hogy rajzoljak.

V. S.: *De nem ülsz le rajzolni, csak gondolkodsz rajta.*

L. T.: Helyette elmegyek CrossFitre.

V. S.: *Pataki-gyűrű díjra jelöltek a Május van, Tisztelt úr! című előadásban nyújtott alakításodért.*² *De kezdjük az elején. Mikor kezdte színészként foglalkozni? Ez az interjú visszafelé halad...*

L. T.: Az első szereplés, amit a családdal számolunk, amikor nyolcadikos koromban volt öt percem egy szerb előadásban. Szabadkán a tanodában indult be ez jobban, oda második középiskolától jelentkezhattunk. De előben a kollégiumi diákszínpadhoz és az amatőr csoporthoz csatlakoztam, akkor éppen Urbán Andrással dolgoztunk, Tolnai Ottó *Szög a nádírbán* című szövegét dolgoztuk fel. Utána kezdtem Kálló Bécinél a Szabadkai Színitanodában.

V. S.: *A Tanyaszínházba hogy kerültél ki?*

L. T.: Felhívtam Magyar Attilát, hogy én kimennék, ha lehet. Se díjat, se semmit nem nyertem, mondtam, hogy diákszínjátész vagyok, és hogy tudok néptáncolni is. Az első tanya számomra egy óriási önismeret volt. Nem ismertem az embereket, a tanyaszínház mint műfaj is nehéz, és az életstílus, hogy kint vagyunk egy tanyán, egy WC, egy zuhanyzó van – ami persze már fejlődött a régihez képest, és azóta is még többet –, hogy utazunk, vándorlunk, az mind teljesen új, és nem egyszerű elsőre. De nem is ez volt a lényeg, hanem tényleg az, hogy nem ismertem senkit. Akkor sem voltam, és még most sem tartom magam extrovertált típusnak, inkább befelé forduló vagyok. A frusztrációimat az évek során dolgoztam le: akkor sok volt, most kevesebb, de még van. Nekem a Tanyaszínházba kimenni egy álom volt, de úgy éreztem magam, mint a kis pisis, aki megy a nagyokhoz. Egyáltalán nem tudtam lazán venni. Ennek ellenére – amikor vége volt – úgy éreztem, hogy ez a legjobb dolog, amit valaha kitaláltak a színházban. Nagyon megszerettem, és az embereket is. Ma is így gondolom, hogy ez egy nagyon jó dolog, de ma már nem mennék ki.

V. S.: *Miért lett elég belőle? Hányszor voltál kint?*

L. T.: Hatszor. Tavalyelőtt, *A bor*ban voltam utoljára, de az nagyon kellett nekem, mert az *Ilja prófétától* nem jól búcsúztam el, és tulajdonképpen azért kellett kimennem a következő évben, hogy visszahozzam a tanya iránti szeretetemet. Amennyire szeretem én a Tanyaszínházat, annyira nem szeret ő engem. *A bor* után azt éreztem, hogy minden klappol, minden a helyén van. Idősebbként mentem a fiatalabbak közé, jól is esett picit a zentaiaktól elszakadni – persze arra is rájöttem, hogy nekem milyen

² A márciusban készült interjú óta Timit másodjára is jelölték, Bess szerepének a megformálásáért a *Hullámtörés*ben, ezzel pedig megnyerte a Pataki-gyűrű díjat.

jó dolgom van itt. Akkor jó volt más közegben lenni. Meg nagynak lenni. Szerintem szinten tudtam tartani a dolgot. Lehet, hogy mások nem ezt látták, de én nem voltam kiskőnök, hanem inkább segítettem kint a fiatalabbaknak. Azt éreztem, ha én megcsinálom a munkát, akkor ő is meg tudja, ha nekem nem nehéz felszöprögetni, akkor neki miért lenne?! Lán-gost sütöttem abban az évben. Néha megfordult a fejemben, hogy de miért nekem kell ezt csinálni?! De nem esett nehezemre. Igazából jólesett. Amíg a fiúk színpadot állítottak, én gyúrtam a tésztát, és sütöttem a lán-gost. Ez ennek a része volt.

V. S.: Tanya után Akadémia, aztán Zentai Magyar Kamaraszínház. Az első nagyobb díj, az a Versűnnep? Vagy volt más? Sokat szavalaltál?

L. T.: Mindig azt kérdezik, hogy milyen múltam van ilyen téren. Mi mindig valahogy olyan darabokat csináltunk a Bécinél, hogy azt nem vittük a KSZV-re, nem mentünk a Szemlére [Vajdasági Magyar Amatőr Színjátászók Találkozója], nem jártam szavalóversenyre. Volt a KMV. Ott kétszer szerepeltem, másodikban egy Hamvas Béla-szöveggel, amivel nem jött össze díj, és aztán negyedikben egy tébécés fiú történetét mondtam, aminek, azt hiszem, az volt a címe, hogy *Csocsó monológja*. Ezzel első lettem a kategóriában. Ez volt az első díjam, amit egy visszajelzésnek éltem meg. Nem bírtam volna úgy folytatni ezt a pályát, ha nem kapok visszajelzést. Ez egy konkrét pozitív élmény volt, utána idegen emberek jöttek oda hozzám gratulálni, ami engem megerősített. Egyébként egy hete kérdezte valaki, hogy „te mondtad azt a KMV-n?”, én pedig csak álltam, hogy hát azért azóta már csináltam pár dolgot, de hogy pont a KMV-ről jutok eszébe valakinek... Egy magyartanárnő, Kishegyesen. Külön örülök, hogy ez maradt meg benne, nyolc éve volt ez.

V. S.: Idén ötvenéves a KMV, és te is elmondhatod, hogy az első meghatározó díjad onnan származik. Ez nagyon pozitív.

L. T.: Igen, tényleg az. Máshova nem is mentem, ez volt az első és egyetlen meghatározó. Aztán ide kerültünk Zentára, de itt sem a versűnnepes volt az első díj, hanem a rendezés a gyerekeknek. Amikor ők színeszdíjakat kaptak, és én láttam, hogy nekik ez mennyit jelent, az nekem külön öröm volt. Amikor pedig megnyertük a legjobb előadást, és egy magyarországi versenyen rendezői díjat kaptam, az is csodálatos élményként maradt meg. Nekem nincs sok díjam, sőt.

V. S.: De Timi, huszonhat éves vagy, három éve vagy profi színész...

L. T.: Igen, persze, de az emberek a díjak alapján is mérnek.

V. S.: *Ennyire meghatározónak látod a díjakat? Meghatároz valakit a szakmában, hogy hány díja van?*

L. T.: Nem is tudom... Sokan beszélnek arról, hogy „ugyan, mi az a díj”... De tényleg nem tudom. Nem határoz meg, de én például világlembemben szerettem díjat kapni, szerettem virágot kapni stb.

V. S.: *Mert ez elismerés!*

L. T.: Hát persze! Mondhatom, hogy ez nem fontos, de egyszerűen a neved mellé kerül, hogy Jászai Mari-díjas vagy Pataki-gyűrű díjas színész, gondolhatnak rólad bármit, de egy ismeretlen embernek ez jelent valamit.

V. S.: *Volt egy Versünnep, amit 2016-ban megnyertél, előző évben pedig második lettél, ugye?*

L. T.: Nem, akkor kihagytam, 2014-ben lettem második.

V. S.: *Miért hagytad ki?*

L. T.: Nagyon jól éreztem magam először is, csak én nem tartom magam szavalónak. Nem tudok csak úgy szavalni, mondtam már felkérésre is nemet, mert egyszerűen nekem ez nem megy, ez nem az enyém. Úgy élem meg a versmondást, mint egy előadást. Járok szavalóversenyre zsűrizni, figyelem és látom, hogy a gyerekek hogy ontják magukból a verseket. Én erre nem vagyok képes. Egy versre nekem fel kell készülni érzelmileg és mindenhog. Abban az évben nem találtam verset. Nem is kerestem. Tulajdonképpen azért mentem el másodsor, mert az a Sziveri-vers megtalált. Kint voltam akkor nyáron a tanyában, és készítettünk egy Sziveri-versösszeállítást, és a Verebes Anditól hallottam ezt a szöveget. Tudtam, hogy ezt én el akarom mondani valahol, annyira megfogott. Nem úgy készültem, hogy elmegyek és nyerni fogok, mert bőven örültem az előző különdíjnak is, de amikor ezt a verset hallottam, akkor nyerni akartam. Persze előtte azért győzködni kellett, hogy elmenjek, mert volt egy hullámvölgy, hogy végig akarom-e csinálni ezt a tortúrát. A verselés nálam monodrámá szintű. Nagyon nehéz: egy szál magad vagy, és ráadásul a vers még kötött forma is.

V. S.: *Kitől tudtad meg, hogy jelölt vagy a Pataki-gyűrű díjra?*

L. T.: A jelöltek kihirdetése tavaly júniusban volt, az Újvidéki Színház évadzáróján olvasta fel László Sándor tanár úr a neveket. Többen mondták nekem a *Május van, Tisztelt úr!* bemutatója után, hogy ez biztos Pataki-jelölés, és hogy lehet akár díj is, ami nekem, önbizalom-hiányos embernek jólesett, de nagyon finoman is kezeltem. Számítottam is rá, meg nem is. Hogy ha nem, akkor se menjek tönkre. Persze nagyon vártam, hogy mi

lesz, és a kollégáim – akik ott voltak – írtak, hogy gratulálnak. Akkor már sejtettem, hogy jelöltek.

V. S.: Mert te nem voltál ott...

L. T.: Nem, én nem mertem elmenni. Nem bírtam volna elviselni azt, hogy számítok valamire, és mégsem úgy történik. Amikor megtudtam, hogy jelöltek, akkor elkezdtem sírni, és a gálán is meghatódtam, amikor a jelöltekről készített portrévideókat néztük. Nagyon ideges voltam, amikor Baráth Attila jött filmezni, és a beszélgetésnél is hülyeségeket mondtam. Furcsa érzés volt visszalátni, megható, na. Azt éreztem, hogy Jézusom, én azon a díjátadón vagyok, amiről álmodoztam, és a fiúkkal is mindig azzal poénkodtunk, amikor úgy éreztük, hogy valami extrát csináltunk, hogy „viszket a gyűrűsujjunk, erre Pataki jön”. Átélni azt, hogy engem néznek ott a kivetítőn, az egy hatalmas élmény volt számomra. Azt tudtam, éreztem, hogy túl fiatal vagyok a díjra, de azért például a ruhát, amit viseltem, úgy választottam, hogy ez a Pataki-díjátadóra lesz. Mondhatom, hogy nem olyan fontos, nem kell úgy felfogni, de ez számomra és a családomnak is nagy esemény volt. Nem tudok emellett csak úgy elmenni. Nekem fontos, ez egy visszajelzés. De lehet, hogy azoknak nem annyira fontos az ilyen, akik teljesen biztosak magukban, akik teljesen biztosak abban, hogy jók.

V. S.: Szerintem teljesen normális a reakciód. Egyébként biztos, hogy mindenkinek fontos az elismerés, csak lehet, hogy nem mutatjuk, talán magunk elől is rejtgetjük – vigyázunk az egóra, nem?

L. T.: Más az értékrendszer. Ha én egyszer fel tudnék állítani magamnak egy olyan értékrendszert, hogy ne függjek a külvilágtól...

V. S.: Miért gondolod, hogy akkora probléma, ha valamennyire függsz a visszajelzésektől?

L. T.: Azt látom, hogy mindenki valami harmonikus világot keres, ahol csak ő és csak önmaga számít, ez a biokozmosznak vagy minek nevezett dolog. Jó lenne nekem is valami nagy chillben élni... De nekem egyszerűen kell a visszajelzés, hogy jól csinálom azt, amit csinálok. Mert ki felé csinálok. De a Robi [Rutonić Róbert] egyszer nagyon jól helyre tett, amikor megkérdezte, hogy szerintem anyukámat hányszor dicsérik meg, hogy hú, de jól viszi azokat a nagyon nehéz doksikat? És tényleg... Azóta ez gyakran eszembe jut. Ez csak azért van, mert olyan a szakmám, amit látnak az emberek, vagyis amit lehet nézni, mint a focit, meg lehet ítékezni is felette, de hány olyan szakma van, ami senki le se... Kis celebek vagyunk, de ez fura.

V. S.: *Miért furcsa? Színész vagy.*

L. T.: Valahogy még most sem tudom megmondani pontosan, hogy mit akarok az életben. Ahogy egyre jobban megyek bele a szakmába – persze nincs még mögöttem sok, csak három és fél év –, egyre nagyobb kérdés is ez. Hogy ez megadja-e minden örömet, vagy valami mást kellene csinálni. Sokszor érzem, hogy arra a rengeteg idegességre, ami ezzel jár, nekem nincs szükségem, hogy inkább valami nyugodt életet akarok.

V. S.: *De a nyugodt életet megunnád egy idő után. Lehet, hogy neked pont erre az idegességre van szükséged.*

L. T.: Ez biztos így van. Egy idő után biztos meg akarnám rendezni a legodamondóbb előadást. Ezek hullámvölgyek, amik attól is függenek, hogy milyenek a visszajelzések. A *Föld nélkül*-nél például azt éreztem, hogy én most színházat csinállok, de olyat, amit mindenkinek látnia kell. Régen éreztem már ezt. A *Prométheusz*nál is ezt az érzést vártam, és nem kaptam meg, pedig abba is beleraktunk mindent, amit mi a világról gondol(t)unk...

Kérdezted valamikor a meztelenséget. A két rendezésemben jobban éreztem ezt. Azokban én jobban benne voltam. Főleg a *Föld nélkül*-ben, amikor magukról beszéltek, mert akkor rólam is beszéltek, azok az én problémáim is. Talán azért is fájtak jobban azok a kritikák, amiket a rendezésekre kaptam.

*

V. S.: *A monodrámával ugyanaz a helyzet, mint a versekkel? Meg kell találnia a témának? Valahogy úgy képzem el, hogy monodrámát akkor csinál az ember, amikor van egy téma vagy bármi, amiről beszélni akar, amit közölni szeretne, és a színház formáját találja meg a kifejezéshez. Persze, tudom, hogy nálatok volt egy megbeszélés, megegyezés, hogy monodrámákkal kezditek az évadot, de azért naivan lehet arra gondolni, hogy ez a történet megtalált téged, mondjuk a szerelmen keresztül?*

L. T.: Itt nem szöveghez és témához, hanem emberhez kötöm a monodrámát elkészültét, aki a Tamás [Oláh Tamás, rendező]. Az Akadémia végén is motoszkált a fejemben, hogy monodrámát csináljak, de akkor annyira élt bennem az, hogy Arnival ketten kell megcsinálnunk a *Krumplirózsát*, hogy végül lemondtam róla. Most volt egy kis pánik a „kötelezőség” miatt, de már évek óta szerettem volna Oláh Tamással dolgozni, és arra gondoltam, hogy akkor itt az alkalom, ezt megcsinálhatjuk közösen. Először csak témánk volt, szöveg nem. A nőiség megfoghatóságáról

és megfoghatatlanságának kiütközéséről akartam előadást csinálni – ezt mondtam Tamásnak. És férfit akartam játszani. Mindig is szerettem nőként férfiszövegeket mondani – és egyszer megcsinálom még, hogy mint férfigondolkodású szólalok meg a színpadon. Ha még színházzal fogok persze foglalkozni...

A *Hullámtörés* Tamás ötlete volt. Középiskolából ismertem a filmet, de megnéztem újra, és már tíz perc után tudtam, hogy ez lesz.

V. S.: *Mennyire befolyásolt a film?*

L. T.: A film alapján írtuk a szöveget. Forgatókönyv helyett a mi drámánk a feliratokból készült. Tamás adta a feladatot nyárra, hogy írjam meg a filmből a monodramát – az írást pedig nem mindig szeretem. Néha jól összejönnek a dolgok, de nem tartom magam jónak ebben. Néztam a filmet, és közben írtam. Tamás biztatott, hogy jó lesz, végül lektorálta a szöveget. Adott neki egy pofát, hogy legyen belőle valami. Így lett a szöveg. Csinálták egyébként ebből színdarabot, de saját szöveget akartunk használni.

V. S.: *A jogdíjjal mit csináltak?*

L. T.: Sok vita volt, hogy oda merjük-e írni egyáltalán, hogy Lars von Trier, vagy sem. Akkor jött fel ez a téma, amikor én ezzel már nem akartam foglalkozni, amikor csak be akartam fejezni a munkát, már csak az érdekelt, hogy az előadás jó legyen, úgyhogy végül az lett a megállapodás, hogy odaírtuk a nevet, de odaírtuk azt is, hogy Tamás és én írtuk. De ez így is van, mert a szöveg kilencven százaléka a miénk.

V. S.: *Van a kezében egy erős monodráma.*

L. T.: A december volt a fő hónapom, plusz akkor tájoltunk a legtöbbet a *Májussal*, tíz-egynéhány előadásunk volt Zentán kívül, és nekem közben ki kellett hoznom a darabot. Szerintem még mindig ez a fáradtság van bennem, ezt vágyom kipihenni. Nem volt könnyű időszak, volt, amikor mondtam a Tamásnak, hogy menjen haza, és majd amikor össze-szedem magam, akkor hívom és folytatjuk. És persze pont ebben a nehéz munkafolyamatban kezdett kibontakozni az én kis privát életem is, ekkor jött a szerelem. December 15-én volt a bemutatóm, a karácsony is csak erről szólt.

V. S.: *De most hogy gondolsz már vissza a decemberre? Amikor megint jó minden, sőt jobb, mint eddig...*

L. T.: Ilyenkor azt érzem, hogy hős vagyok, hősök vagyunk. De komolyan! Akkor vittük a *Májust* a budapesti Nemzeti Színházba is, ahol

megint oda kellett tenni magunkat, mert fesztiválok szelektorai nézték az előadást. Azután éreztem, hogy ennél többet én már nem tudok kinyomni magamból, hogy ez a teljes maximum, de a teljes felszabadultságot is érzem, amit most, a monodráma után is, mert jól sikerült. Ha jól sikerül valami, akkor felszabadulok. Eddig szerencsére mindig jól sikerült, és boldog vagyok ettől. Csinálják utánam! Sokszor van az az érzésem, hogy csinálják utánam, és persze sokan csinálják ugyanezt, ugyanígy, sőt... De egyszerűen jó ezt érezni!

V. S.: Jön a kedvenc kérdés, de ahogy említetted, erről alig várod, hogy bővebben mesélhess, hát itt van most a lehetőség: milyen volt a próbafolyamat?

L. T.: Igen, ez olyan, amiről szeretek beszélni! Tamást borzasztó jó embernek tartom: intelligens, empatikus, szakmailag nagyon jó gondolkodású, és hogy ezt nekünk sikerült összehozni, ez nagy öröm. Partizán-projektnek indult a közös munka, mert kérdés volt, hogy tudok-e rendezőt hívni. Tamás azt mondta, ingyen is vállalja, mert még ő sem rendezett monodramát, és szeretne – szóval sok volt azért a kétely. Tamásnak van egy erős színházlátása, stílusa, és bennünk volt azért a kérdés, hogy ez mennyire befogadható és fogyasztható. Nem is azokhoz a könnyű fajsúlyú előadásokhoz tartozik ez a darab, amit bárkinek ajánlanék, sőt, én mondom a saját előadásomról, amikor reklámozom, hogy gondolják meg, hogy eljőnek-e. Láttam már tönkremenve kimenni embereket, például anyukám is azok közé tartozik, akiket megviselt a darab.

Na de végül elkezdtük. Arra emlékszem, hogy nagyon ideges voltam. Tamás előtt akkor „nyilvánultam meg” először így a színpadon... Mindketten gondoltunk a másikról valamit, és amikor az elvárás és a valóság találkozik, az nem mindegy. Úgy kezdtük az egész próbafolyamatot, hogy én körbe-körbe sétáltam a színpadon, hogy lenyugodjak. Ez aztán minden egyes alkalommal így ment, nem akart szünni ez az idegeskedés. Néha kimentem megvizezni az arcom stb. Ezt az „ideget” egyébként nem tudom, hogy sikerül-e nekem bármikor legyőznöm.

V. S.: Ez egy jófajta idegeskedés?

L. T.: Nem volt rossz, nem az a menjünk már haza idegeskedés, hanem az, ami a túllendülés után már jó is. Mindig ez van. Ez nem rossz fajta érdektelenség. Ez inkább az inspiráló fajta.

V. S.: Ez azt jelenti, hogy nem olyan vagy, aki teljesíti a feladatát, hanem sokkal mélyebbre nyúl?

L. T.: Én minden előadás előtt imádkozom. A mai előadásért például hálát is kell adnom, mert tényleg jól lement. Azt mondják, hogy min-

dig a bajban imádkozik az ember – de én hálát is adok, ha jól sült el a dolog. Sosem mulasztottam még el az imádságot. Bármit játszunk, nem mindegy – ez van bennem minden előadás előtt. Néha irigylem azokat, akik kicsit lazábban tudják venni. Egy-egy gyerekelőadásba nem kéne azért belehalni. De Sopronban például nem jutott eszembe egy dalszöveg, utána – tizenvalahány előadást játszottunk, naponta hármat lenyomtunk, és ez az elsőnél történt – én olyan ideges voltam minden előadásnál, hogy hihetetlen. Egyszer ment félre a dolog, de a mai napig nem mindegy, ha azt a nótát kell elénekelnem. Nem tudom például, hogy mi lett volna, ha másnap például a *Májust* kell játszani, hogy akkor azt hogyan élem meg, milyen állapotban lettem volna. Nem tudom, mi ez nálam, de ilyenkor se akarok színész lenni.

V. S.: Az idegeskedés után azért csak elkezdtétek a darabot csinálni.

L. T.: Persze! Tíz darab A4-es lap a szöveg, és fejezetenként mentünk: megnéztünk egy részt, én elmondtam, ő elmondta stb. Egy ideig azt gondoltam, hogy talán egyedül is tudnám csinálni, de a Tamással való munka helyre tett bennem dolgokat. Van, hogy gondolok valamit, ami teljes igazság, de rájövök, hogy mennyivel szebb a Tamás igazsága, és milyenné válik még, amikor a kettő találkozik – ez nagyon jó volt! Volt, amiben teljesen egyetértettünk, de volt, amit a női lelkemmel nagyon eldrámáztam volna, ő pedig fel tudta hívni a figyelmem arra, hogy melyek azok a részek, amikbe nem kell még belehalnom, hogy maradjon belehalási lehetőség a végén.

V. S.: És amikor nem egyeztetek, az kiütközött valahogy?

L. T.: Azért is nagyon tisztelem, mert a negatívát is úgy tudta elmondani, hogy ne bántson meg: három mondatban, megkerülte azt, hogy én sérüljek. Bármennyire is tanultuk a negatív kritikát kezelni, én... De erről már beszéltem. Már az első mondatából éreztem/érezem, hogy nem jó az irány, de mégis úgy mondta el, hogy ne bántson meg.

V. S.: Neked ilyen rendezőket kell hívni, Timi!

L. T.: Szerintem sem ez volt az utolsó munkánk Tamással! Gondolkodtunk önálló musical-estben. Én szeretek táncolni, jó lett volna táncolni. A brechti vonalat is Tamás hozta be, hogy én, mint Lőrinc Tímea is legyen jelen az előadásnál, a kikacsintás is legyen ott. Én biztosan Sztanyiból dolgoznék, én azt tanultam.

V. S.: A mai előadás kezdete erre egy tökéletes példa volt! A későkre mindig lehet építeni ezeket a kikacsintásokat.

L. T.: Hát igen, a mai tényleg. Készültünk ezekre, de azért kicsit meg is ijedtem, hogy ha elkezdem, akkor miből hogyan tudok kiállni, de pont jó-

kor jött be végül a késő néző, és tudtam rá úgy nézni, mintha Jan lenne előttem. De ha fél másodperccel hamarabb jön, akkor nem kezdem el az előadást, hanem megvárom, hogy bejöjjön és leüljön. Ma sok dekoncentráló dolog volt, de ettől függetlenül jól ment.

V. S.: Miért akartad ezt a történetet elmesélni? A történeten túl mi az a plusz benne, amiért ezt akartad a színpadra vinni? Ahogy ismerlek, feltételezem, hogy van plusz.

L. T.: Nagyon furcsa a helyzet, mert ahogyan már említettem, decemberben, amikor a monodrámával foglalkoztam, akkor köszöntött be a szerelem is az életembe, és a mai napig nem tudom eldönteni, hogy vajon az előadás is részese ennek, hogy bevonzotta ezt, vagy semmi köze a kettőnek egymáshoz. Amikor a fiúknak erről beszélek, akkor azt mondják, hogy már megint cigánykodok meg boszorkánykodok, de nekem fontosak a jelek, a nem-véletlenek, és nem tudok emellett sem elmenni, hogy ez az előadás tényleg erről szól.

Tamással úgy fogalmaztuk meg, hogy ez tanmese. Elmondunk egy történetet, hogy hogyan lehet a szerelmet csinálni, hogyan és mit lehet beleadni, és utána lehet gondolkodni, hogy vajon így van-e ez, ahogy mi mutatjuk és mondjuk. Tamás azt mondta ma, hogy néha olyan érzése van, hogy meg kellene ütni Besst – ma már ő is néző, és nem a rendező szemével nézte a darabot –, és jó, hogy valami teljesen mást érzett, mint amit eddig: azt, hogy a külső szem hogy reagál. Én ezt szánom az előadás alapjául, hogy lehet ezt így is.

V. S.: Hogy mindenki értékelje át a saját kapcsolatait?

L. T.: Igen, de például mivel én viszem végig az ő sorsát, bármennyire is látom néha, hogy erkölcsileg helytelen, amit tesz, mond, gondol, én attól végig az ő pártján állok. Egyébként azt gondoltam, hogy nem vagyok egy romantikus alkat, hát dehogyisnem!

V. S.: Csak kellett valaki, aki kibozza...

L. T.: Igen, én is ugyanúgy gagyogok most, mint a nagyon szerelmesek. Az előadásnak minden második mondata, hogy köszönöm ezt a nagy szerelmet – ha nem tudsz e mögé állni, akkor ne ezt csináld. Miközben kimondtam, nekem is el kellett hinnem. Mikor még egyedül voltam, ennek alapot kellett teremteni. Párhuzamosan egymás mellett haladt a privát életem és Bess élete, szerintem bevonzotta egymást a kettő, hatottak egymásra. Persze bármennyire is nem normális szerelemről van szó a *Hullám-törésben*, megvan annak is a maga szépsége.

V. S.: *De ezt a szélsőséges történetet le lehet bontani egy nem szélsőségesre. Le lehet fordítani egy teljesen hétköznapira.*

L. T.: Biztos, hogy ezért is visel meg sok nézőt a darab – azokat, akik persze megengedik, hogy eljusson hozzájuk. Nem könnyű, és sokan nem is szeretik, de akikhez elér, azok a saját történeteiket, életüket mérlegelik, amikor sírnak vagy ledöbbennek.

V. S.: *Bessnek változik a karaktere? Változtathat az, ahogy éppen te érzed magad? Persze attól ugyanazt kell hogy mondja, de megeshet, hogy éppen az ellenállás érzése erősebb benne, mint az odaadás? Két előadásod volt eddig, de ha például beleszámolod a nyilvános próbákat, főpróbát, akkor már sokszor volt közönség előtt a darab.*

L. T.: Ez nagyon függ az alaphelyzetemtől, de egyébként tud. Más-hogy is gondolok bizonyos dolgokra. Ma kérdeztem Tamást, észrevette-e, hogy bizonyos mondatokat másképp mondok. Mások az élettapasztalataim is, bizonyos szituációk kicsit többek lettek.

V. S.: *És Tamás észrevette ezt a változást/váltást?*

L. T.: Nem! És nekem ez érdekes, mert előtte üzeneteztünk, hogy mennyire ideges vagyok, és nem tudom, hogy fog sikerülni, Tamás persze három mondatnál megnyugtatót, de írta, hogy kíváncsi a változásokra. Két hónapja játszottam előtte. Amikor mondtam a szöveget a napokban, éreztem, hogy vannak részek, amik jobban megérttek, vagy változtak, mert más jelentőséget adok neki. Tamás azt vette észre, hogy jó az előadás, hogy koncentrált, és hogy az emberek követik.

*

V. S.: *Timi közben nézegeti a mobilját, és fel-felkuncog. Kérdezem tőle, mi történik a készüléken?*

L. T.: Kapom közben az üzeneteket a fiúktól. Nem voltak itt ma este, és nem is várjuk el egymástól, hogy minden előadást megnézzünk, de három SMS már jött, hogy hogy sikerült az előadás, és a negyedik is arról szólt, hogy gondoltak rám. Ha itt vannak, ha nem, fontos, hogy a másikkal éppen mi van.

V. S.: *Szerelemmel kezdtük, zárjuk is szerelemmel. Ó hogy viszonyul ehhez az élethez?*

L. T.: Az a szerencsém, hogy egy olyan ember került az életembe, aki nek az értelmi és érzelmi intelligenciája igen magas, maximálisan támogat és megnyugtató. Láttam már negatív példáját is ennek a dolognak. So-

kat beszélgetünk, szakmailag is jó kritikát tud mondani, helytálló, amiről beszél. Laikus értő néző, mint anyukám. Fontolgatta egyébként ő is a színészi pályát – és értem miért –, alkalmas lenne rá.

V. S.: És te mit mondanál, ha ő belevágná ebbe?

L. T.: Mondtam már neki, hogy legyen.

V. S.: Végig tudnád vele „újra” csinálni az Akadémiát?

L. T.: Ezt nem tudom előre megmondani, mert önző vagyok. Meg persze azért sem, mert tudom, hogy milyen, és nem szeretném, hogy annyit sérüljön. Mert sérülne. Sérültünk azért mi is rendszeren.

Dehidráció

Egy porba vetett hal. Szája tátva, hiábavalóan piheg. Kocsonyás szemeiben ott remeg a révület. A forró levegő áramlásától a nyelvcső érzékeny felszíne szikkadni kezd, a heves csapkodás közben a garatot eltömíti a benyelt föld, ráragad a szájpadrásra, eltömődnek a légutak. Ezután jelentkeznek a pánik egyre mélyrehatóbb gondolatai, amiket néhány perces még intenzívebb rángatózás, majd fájdalmas fuldoklás követ, és lassan, de egyre biztosabban beáll a halál.

Valami hasonlót élhetnek át a Lábadi Lénárd kollázsain, egyes technikával készült képein megjelenő figurák, de a helyzetük nem ennyire végzetes. Lábadi autodidakta alkotó, aki bámulatos fejest ugrott a képzőművészet tengerébe. Első képsorozata naiv, magánmitológiai elemekkel tűzdelt történetek pillanatképeit jeleníti meg, melyeknek alakjait mintha mesterségesen tartaná életben, mentőövet nyújt nekik. Az általa kialakított világ kelléktárában van kád, mosdó, nagy lavórnyi víz, akvárium, oxigénpalack, mosógép. Sikamlós lényeit olyan környezetbe helyezi, ahol túlélhetnek. Általa túl-lét vákuumba kerülnek, merthogy kételtű, messziről jött nyálkás figurái már túl vannak egyfajta létezésen. Ami most van, az számukra steril és természetellenes, idegen illúzió, egy felállított díszlet a fürdőszoba rideg falai között. Művi zsánerképek, melyekben a magatehetetlen, letargikus figurák merev pózokban feszengnek, kínzó szomjúságérettel küszködve ülnek a számukra kijelölt helyen, mint akik arra várnak, mikor tör fel egy gejzír, löki szét a házat, majd repíti vissza őket otthonaikba. A házon kívülre merészkedve antropomorf alakjai földön kúszva közlekednek, míg el nem érnek egy vízzel teli hordót, koszos pocsolót vagy esővízzel teli árkot. Mindenhol ott vannak, valóságos zombiapokalipszis ez. A vízbolygó, ahol újra elnyerhetik eredeti alakjukat, és ahol Poszeidón ősapjuk már várja őket, ábránd. Vegytiszta romantikus elvágódás, de nem vala-

milyen másféle világba, hanem az őket megillető hazába. Merthogy ezek a mutáns, gyík-hal-gőte-béka lények valójában nem e világiak, hanem azonosítatlan sellők, flitteresen csillogó és ficáncoló teremtmények, akik ide-települtek poros vidékünkre, elhagyatott házaink rozsdás kádjainak szélére. Ám hosszú útjuk alatt megöregedtek, fényük megfakult, testük eldeformálódott, és nem tudni, milyen következményekkel jár majd további fejlődésükre nézve ez az újonnan fennálló helyzet. Lábadi lényei allegorikus alakjai az úton levőknek, az otthonukat nem találóknak, a vándorlásra kényszerülőknak. Tudják, hogy talán már sohasem kaphatják meg azt, amire igazán vágnak. Itt számukra túl kemény a víz, hidratálás helyett csak kiszárit, kényelmetlenek a székek, és törnek az ágyak. Valódi egzisztenciális krízishelyzet az övék, de nincs mit tenni, marad a feszült türelem és a lassú várakozás. A Lábadi illusztratív, disztópikus képein megjelenő bestiák olyan magányosak, akár a galaxisok. Űrbéli ürességüket próbálják vizeinkben ázva feloldani, csillagködös honvágjuk azonban nehezen enyhíthető. Ivadékaikat, a kis fekete ebihalakat a régen kiüresedett Matisse-féle akváriumba szülik, nem helyettesítve az aranyhalak szín pompás látványát. Úgy festenek ott, mint a virággyásokban a samártövis. Tolnai Ottó ezt a növényt „vidékünk idegrezgésű túskekedtrálisának”¹ nevezi, Sáfrány Imre gondolatai, melyek szerint „a művészet gyomnövény, amely akkor is nő, ha nem öntözik, ott is, ahol semmi más nincs”², pedig megerősítik ezt az elképzelést. Lábadi képi szituációira, alkotói pozíciójára egyaránt igaz ez az állítás, szörnyei pedig a Sáfrány vásznain megjelenő sámánokkal is rokoníthatóak. A lefelé ívelő szájtartás, a dülleedt szemek, az arc expresszív torzulása mind olyan mimikai jelek, amelyek a hasonlóságokra utalnak. Emellett az Al-Dunánál található Lepenski Vir mezolitikus, halra hasonlító, de embert ábrázoló, a felsorolt jellemvonásokat szintén magukon viselő szobrocskái is alapvetőek Lábadi figuráinak megformálásához. Erős szemöldök, hosszú orr, széles, halszerű száj, stilizált haj, szakáll, karok és kezek is gyakran láthatóak a szobrokon. Lábadi figuráit tehát 8000 évre visszamenőleg a neolitikumból eredezteti, vegyíti őket a huszadik század expresszionizmusának pátozával, és tálalja nekünk a jelenben. Ezzel a vizuális nyelvezettel olyan festői világot idéz meg, amely a már említett Sáfrány Imre képein bukkanhatott fel, de még nem lett eléggé kimerítve, „tudniillik azt, hogy újra kell vívni a festészeti harcokat (melyek egy

¹ Tolnai Ottó: *Kötetben meg nem jelent művek*. <http://dia.jadox.pim.hu/jetspeed/display/Xhtml?docId=0000015729&secId=0001167407&mainContent=true&mode=html>

² Ninkov K. Olga: Nagyapáti Kukac Péter felfedezése. In *Nagyapáti Kukac Péter*. Timp, Bácsotolya, 2008. 10–23.

részét vidékünkön meg sem vívták)³.³ A legújabb figuralizmusnak is nevezhető Lábadi törekvése, amelyhez néhány fiatal vajdasági képzőművész is társul. Tágabb művészettörténeti kontextusban Francis Bacon fürdőszoba-jelenetei juthatnak eszünkbe, ahol a hánykolódó, szenvedő figurákat szinte beszippantja a lefolyó. A fürdőszoba már-már szentélynek számít, ahol minden kín és gyötrelem kiázik a testből és a gondolatokból. Lábadi különös vonzódása a világ vizeihez, a Dunához és a tengerekhez misztikummal ruházza fel művészi világát.

Bátran kijelenthető, hogy Lábadi Lénárd az új, feltörekvő generációk egyik vadhajtsa, kiemelkedő egyénisége, és az egyik legtehetségesebb a naiv alkotók közül. Képei alig hordozzák magukon a tipikus naiv jeleket, kifejezetten szokatlan naivítás az övé. Képzőművészeti írásait alátámasztja, hogy maga is aktív alkotó, amely arra enged következtetni, hogy belső rálátása van a „nagy titkokra”.

³ Tolnai Ottó: *Kötetben meg nem jelent művek*. <http://dia.jadox.pim.hu/jetspeed/displayXhtml?docId=0000015729&secId=0001167407&mainContent=true&mode=html>

A Glitch Artról

A képről való gondolkodásunk a digitális kor beköszöntével nagymértékben átalakult, s a nagy tömegek digitális eszközökhöz való könnyű hozzáférhetőségének köszönhetően ma már posztdigitális (CASCONE 2003) korról beszélhetünk, mely a művészetek átalakulását is magával hozta. Az 1994-es évtől terjedt el az újmédia-művészet fogalma, melyet „a feljövő technikákat alkalmaz[ó], és ezen eszközök kulturális, politikai és esztétikai lehetőségeivel foglalkoz[ó]” (TRIBE–REENA 2007; 6) művészeti projektekre alkalmaztak. Az újmédia-művészet, digitális művészet, számítógépes művészet vagy multimédia-művészet különböző irányai között nehéz lenne egzakt határvonalat húzni, sőt inkább az átjárhatóság jellemző rájuk. Tanulmányomban egy fiatal újmédia-művészeti irányzat, a Glitch Art, vagyis a digitális hibaművészet átfogó bemutatására törekszem.

Érdeemes a fotóművészet felől megközelíteni a témát, hisz ez az első képalkotásmód, melyben az ember nem vesz részt: „Először történik, hogy semmi sem iktatódik be az ábrázolás tárgya és az ábrázolás közé. Először történik, hogy a külső világ képe az ember teremtő beavatkozása nélkül, szigorú determinizmus jegyében, automatikusan formálódik meg. A fényképező személyisége csak a jelenség kiválasztásában, elrendezésében és gondozásában kap szerepet, és ha a keze nyoma bizonyos mértékben ott is van az elkészült képen, szerepe egészen más természetű, mint a festő munkájában. Valamennyi művészet az ember jelenlétére van alapozva, egyedül a fényképészetből hiányzik az ember” (BAZIN 1977). Még ha André Bazin ezen kijelentése radikálisnak és túlzónak is tűnik, mégis fontos tényre hívja fel a figyelmet: a fotó az, ami megnyitotta az utat a technikai képalkotás felé. Ahogy Perenyei Monika egy a kortárs képi gondolkodásról írott tanulmányában megjegyzi: „a fotográfia speciálisan művészeti médiumként a kép, a képalkotás (pictorial) tradicionális kérdéseinek

gazdagon rétegzett felülete lehet” (PERENYEI 2013; 9). Amíg az analóg fényképezés még kémiai módon hozta létre a képet, addig a digitális fényképezőgépek korában ez már teljes mértékben elektronikai műveletté vált. Izgalmas megfigyelni, hogyan szorította ki a digitális fotózás – a társadalom átalakulásának megfelelően – az analóg fényképezést. Ahogy Szilágyi Sándor fogalmaz: „A képi kultúra digitálissá válásában a döntő lépés nem a készítői, hanem a befogadói (és terjesztői) oldal átalakulása volt: a személyi számítógépek tömeges elterjedése, mely az internet révén – egyebek mellett – a képekhez való hozzáférést és a képek cseréjét is demokratizálta, bárki számára elérhetővé tette” (SZILÁGYI 2014; 266). A fényképezés demokratizálása mellett legnagyobb előnye a gyorsabb elkészítés és terjeszthetőség, ami miatt a sajtófotó tért át elsőként a digitális módszerekre. Ma analóg géppel fényképezni már körülményes, időigényes, hisz „a képfeldolgozásban az első lépés úgyis az, hogy a képet digitalizálják” (SZILÁGYI 2014; 265). Az analóg fényképezés manapság inkább csak a kísérletező kedvű művészeket érdekli (itt kiemelném például az A. Fehér Vera nevéhez kötődő hibaista csoportot, mely kortárs fotóművészeti stílusirányzatot teremtett Magyarországon). W. J. T. Mitchell a *The Reconfigured eye: Visual Truth in the Post-Photographic Era* – Szilágyi alkalmi fordításában *Az újrahangolt szem* – című, 1992-ben megjelent könyvében elsőként különválasztja az analóg és a digitális fotográfia elméletét, és rámutat arra, „hogy a számítógéppel létrehozott állókép nem egyszerűen a hagyományos fotográfia digitális változata, hanem egy merőben új médium” (SZILÁGYI 2014; 269). A digitális képalkotás egyik legfontosabb hozománya, hogy „a képszerkesztő programok révén mindenki alapélménye lett, hogy az optikai úton rögzített kép nem valami megmásíthatatlan, adott dolog, hanem tetszés szerint átalakítható, manipulálható” (SZILÁGYI 2014; 267). A digitális fotózás kezdetétől tehát – mikortól a kép nem kémiai reakció útján képződik le, hanem ugyanakkora méretű pixelek sorából épül fel – már poszt-fotografikus korról beszélhetünk.

Megfigyelhetjük, hogy a kortárs fotóművészet is sokkal nyitottabban kezeli a határokat, hogy mit tekint *fotografikus képnek*: a found object jellegű talált képek, kivágások, különböző képmanipulációk stb. egyre elterjedtebb trendeknek számítanak, melyek megkérdőjelezik vagy éppen kitágítják a fényképész mint alkotó szerepkörét. Perenyei pedig *A kép a fotográfia örvényében* című tanulmányában a fotográfia által felvetett legjellemzőbb művészettörténeti diskurzusok, mint a referencialitás, az autenticitás, valamint a képi zsánerek és esztétikai alakzatok áthagyományozása mel-

lett már a mediális reflexiót is felsorolja mint „az alkotás folyamatában keletkező, az alkotói processzust mintegy rögzítő és bevégző műtárgynak a médiumát is elemző, annak sajátosságaira rámutató, a nézőben is a médiumtudatos felismeréseket serkentő kivitelezésé[t]” (PERENYEI 2013; 9).

A Glitch Art egy meglehetősen fiatal művészeti irányzat, mely elválaszthatatlan a digitális tértől. Sajátsága, hogy digitális hibákat emel esztétikai szintre. A 90-es évek elején, az internet széles körű elterjedésének köszönhető mozgalomként indult, és ma már – kissé átalakulva – egyre inkább beépülni látszik mindennapjainkba. A Glitch egy olyan irányzat, melynek legfőbb jellemzője, hogy dekonstruktív audio- és vizuális technikákat alkalmaz művészi célokra. Intermediális jellege már abból is következik, hogy audiovizuális rögzítő- vagy közvetítőeszközök segítségével hozható létre, így egyidejűleg létezik a zenében és a vizuális vagy audiovizuális térben is, melyekben ugyanabból az elvből kiindulva, de máshogyan valósul meg. A zeneművészet területén is voltak olyan kísérletezések, melyek intermediális jellegűek: Kim Cascone példájával élve: „Amikor az Oval néven ismert német hang-experimentorok a korai 90-es években úgy kezdtek zenét készíteni, hogy apró képeket festettek a kompakt lemezek alsó oldalára, megugrasztva ezzel a lejátszót, munkájukban a »hiba« olyan aspektusát alkalmazták, ami egy, a CD felülete alatt rejlő szubtextuális réteget tárt fel” (CASCONE 2003).

A zenei glitch esetében a korai elektronikus kísérletek, valamint a futurizmus technika felé fordulása tekinthető előzménynek. Cascone John Cage zeneművészetét említi még. Ezek az elsők között emelték hangsúlyos helyzetbe a mellékzörejeket. Ahogy Cascone fogalmaz: „Ahhoz, hogy felmérjük, miképpen indult a jelenkori poszt-digitális mozgalom, figyelembe kell vegyünk az olyan elképzeléseket, mint »törmelék«, »melléktermék« és »háttér« (vagy »horizont«). [...] A »háttér« egyszerű kompozíciója azt az adatot hordozza magában, amit kiszűrünk annak érdekében, hogy a környező külvilágra fókuszálhassunk. Ha figyelmünket felé irányítjuk, a saját perceptuális »vakfoltunkban« rejtett adatok felfedezésre váró világokat tartalmaznak. Jelenkorunk digitális technológiája lehetővé teszi a művészeknek, hogy a tartalom új territóriumait fedezzék fel, befogva és feltérképezve a szoftverek »normál« funkciói és felhasználási módjai mögött rejlő területet” (CASCONE 2003). Ugyanezen analógia alapján létrejött befogadói váltás figyelhető meg a különböző képzajok esztetizálásánál is. A korai vizuális információt közvetítő apparátusok képzajait az emberi szem például igyekezett figyelmen kívül hagyni, és automatikusan rekonstruálni próbálta a vizuális információt. A Glitch Art esetében azon-

ban ezek a hibák adnak többletjelentést a képi információhoz. Ahhoz, hogy a hibákat felüdülésként, váltásként élhesse meg a néző, természetesen szükség volt arra, hogy a digitális technika olyan magas szintre jusson, mint például a 3D-s számítógépes grafika, melyekkel a művészek tökéletes hiperrealizmusra törekzenek. Ahogy már dolgozatom elején említettem, a Glitch a posztdigitális kor szüleménye.

Míg a zenébe sokkal gyorsabban és könnyebben integrálódott, képzőművészetben a 2000-es évek eleje óta alakult ki egy olyan szélesebb réteg, aki magát Glitch művésznek nevezi. Egyre fokozódó népszerűségét valószínűleg annak köszönheti, hogy képes a fejlődésre, az átalakulásra. A zenében sokkal korábban szükség volt a digitális hibák által keletkezett hangok elviselhetetlen jellegének csiszolására, hallgathatóvá, kellemesebbé tételére. A vizuális hibák látványisége viszont sokáig nyers maradt. A 90-es évek végén és az ezredfordulón tehát még megelégedtek a dekonstruktív jellegével, és ellenművészetként funkcionált, azonban az utóbbi évtizedben fokozatosan felülemelkedik ezen antiesztetizálási szándékán, és meghaladja azt. Ma leginkább a dizájnban és videoklipekben figyelhetünk fel rá, ahol kiegészítő építőelemként jelentkezik. A populáris kultúrába épült be tehát, de mivel nem akadémikus jellegű, presztízst is nehezebben vív ki magának, így csak jóval később szenteltek kiállítást a digitális hibáknak: Magyarországon az első glitch kiállítás 2011-ben volt Budapesten, *It was just a glitch – hibaművészeti kiállítás* címmel.

A Glitch Art elsődleges közege valójában az internet: „Az elektronikus zene létrehozásának és előadásának elsődleges eszközei a számítógépek lettek, miközben az internet egy logikailag új disztribúciós közeggé vált. A történelem során először fordult elő, hogy a kreatív eredmény kibogozhatatlanul összekapcsolódott terjesztésének eszközeivel. [...] A művészek az internetes körforgásban egy kulturális visszacsatolást teljesítenek be: eszközöket és információkat töltenek le, ezeken az információkon alapuló elképzeléseket valósítanak meg, a megfelelő eszközökkel készült, ezekre reflektáló munkákat készítenek, majd az eredmény publikálásra kerül egy World Wide Web oldalon, miáltal a többi művész is felfedezheti a munkában rejlő elképzeléseket” (CASCONE 2003). A művészek művészneveket használva az internetre töltik fel alkotásaikat. Az utóbbi években azonban az tapasztalható, hogy beszüremlik a magaskultúrába is, egyre több digitális művész és dizájnner kezd el kísérletezni hibákkal, egyre több hibaművészeti kiállítás, konferencia születik. Izgalmas tendencia például a kortárs festészetben, hogy a digitális hibákra emlékeztető effekteket próbálnak elérni hagyományos festészeti módszerekkel.

„A hiba-művész feltételez egy fotóshoz hasonló szerepet, hiszen ő is felfedezi a környezetet, érdekes események bekövetkezésére vár és megörökíti a pillanatot, mielőtt az eltűnne” – már ez az *It was just a glitch* budapesti kiállítás bevezető szövegéből vett részlet is azt hangsúlyozza, hogy a fotó megkerülhetetlen a digitális hibaművészet szempontjából. A fotó olyan művészeti ág ugyanis, melyben a téma fontosabb, mint maga az alkotó, hisz ahogy Sontag írja a fotóról: „A fényképezésben mindenén átüt a téma; egy nagy életmű különböző szakaszai között áthidalhatatlan szakadékokat hoznak létre a különböző témák, s megkérdőjelezik a szerzői kézjegy létjogosultságát” (SONTAG 1999; 171). A Glitch Art esetében az alkotó pusztán előidézi a hibákat, a végeredményre azonban minimális befolyása lehet csupán. A véletlenszerűség és kiszámíthatatlanság alapelve a hibáknak, így valóban kérdéses, hogy a hibaművész művész-e egyáltalán. Ezen kérdést a found object művészei is feszegették már a művészet alakulása során.

A Glitch Art más szalon is kötődik a fotográfiához, hiszen nem képalkotási módszer, hanem mindig egy már meglévő képet, digitális adatot, vagy képfelvevő készülék meghibásodását használja fel. Legtöbbször digitális fénykép, de videó is lehet az alap. Peternák Miklós két főbb és egy átmeneti szakaszt különböztet meg az emberiség képalkotásában. Az első a kézzel vagy valamely közvetlen érintkezéssel alapuló eszközzel készített képek korszaka, melyet a fény által közvetített vagy optikai időszaknak nevez. Ide tartozik a fotográfia, majd a film, a televízió, a holográfia és a videó. Az ezt követő, minőségileg új szakaszt a computer- vagy kezelhető kép korszakának nevezi. Ezen korszakok nem zárják ki egymást, hanem egy időben léteznek (PETERNÁK 1993; 73). A computerkép az első képfajta, mely teljes mértékben leírható. A Glitch Artban a médiumok közötti átjárhatóság annak köszönhető, hogy a zene, a fénykép vagy a videó digitális adatként kezelhetővé, átalakíthatóvá válik. A Glitch Artban az egyik legalapvetőbb hiba előidézési technika az, hogy a képi adatot szöveges formátumban, vagy épp hangfájlként nyitjuk meg. Ezen eljárásokkal különböző sérüléseket okozunk rajta, melyek az információt újra képpé formálva láthatóvá válnak.

Fontos észrevennünk azt is, hogy az internet, a videókészülékek és a fényképezőgép mind a digitális jelfeldolgozás vagy -továbbítás, valamint a tömegkommunikáció eszközei is egyben. A hibák által a kép referencialitása sérül, így magát a médiumot leplezik le, rámutatnak a mesterséges gépiség jelenlétére, vagyis növelik az eszköztudatosságot a médiafogyasztás során.

Irodalom

- BAZIN, André (1977): *A fénykép ontológiája*. <http://www.intermedia.c3.hu/muszovgy1/bazin.htm> (2015.12.13.)
- CASCONE, Kim (2003): A hiba esztétikája: „poszt-digitális” tendenciák a kortárs komputerzenében. http://balkon.art/1998-2007/balkon03_12/12cascone.html (2016.12.12.) = *Balkon*, 12.
- PERENYEI Monika (2013): A kép a fotográfia örvényében = BAKI Péter (szerk.): *Magyar fotóművészet az új évezredben*. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest
- PETERNÁK Miklós (1993): *Új képfajtákról*. Balassi Kiadó, Budapest
- SONTAG, Susan (1999): *A fényképezésről*. Európa Könyvkiadó, Budapest
- SZILÁGYI Sándor (2014): *A fotográfia (?) elméletei. Klasszikus és újabb megközelítések*. Vince Kiadó, Budapest
- TRIBE, Mark–REENA, Jana (2007): *Újmédia-művészet*. TASCHEN–Vince Kiadó, Köln–Budapest

A *Határregény* háttere

Juhász Erzsébet regényéről az irodalmi levelezése tükrében

Juhász Erzsébet *Határregény* című posztumusz kötete 2001-ben jelent meg először a Forum Könyvkiadónál. A könyv 2016-ban látott ismét napvilágot, a könyvterv Csernik Előd műszaki szerkesztői munkáját dicséri. A fedőlap a 2001-es kötet hátoldalának felhasználásával készült, melyet egykor Csernik Emese illusztrált. Megidézi a monarchiabeli hangulatot, melyet az új kiadás hátoldalán lévő térkép – az Osztrák–Magyar Monarchia területét ábrázolva – egyértelműsít. A kötet tartalmazza a posztumusz regényt, annak szerb nyelvű fordítását Dušica Drev Spasojević és Vladimir Popin tollából, Faragó Kornélia kétnyelvű utószavát, valamint Csernik Emese további illusztrációit.

Jelen szövegben Juhász Erzsébet irodalmi leveleivel és a válaszlevelekkel vázolom a *Határregény* írásának és publikálásának alakulástörténetét. Az eredeti kéziratok és a fénymásolatok alapján betűhűen közlöm a leveleket; az elírásokat, toldásokat, törléseket pedig egységes rendszerrel¹ jelölöm.

Juhász Erzsébet levélgűjteményében a *Határregényre* való utalás először egy 1996. július 10-én írt levélszövegrészletben² fordul elő, melyet Ilia Mihály irodalomtörténésznek címzett a szerző:

„...Biztos százszor elmondtam már, hogy minden műfajban dilettánsnak érzem magam. Kiváltképp tanulmányt írva. És kezdett bennem kialakulni « » valami honvágy a prózaírás után. Százszor leszögeztem, hogy azt sem tudok írni. De mintegy két hónapja valami beugrott. Egy szer-

¹ A *Kosztolányi Dezső Levelek I. 1901–1907* című kötet szövegeközlés-jelöléseit vettem alapul:

◁ ▷ A szöveget áthúzták, törölték vagy fölülírták.

« » Azonnal törölt szó vagy mondat.

² A levél eredetije Ilia Mihály tulajdonában van.

kezet, működőképes szerkezet. Jó néhány oldal már megszületett a leendő regényből, s mivel Olasz Sanyinak elfecsegtem, hogy Szegeden indul a dolog, megbeszéltük, hogy elküldöm a Tiszatájnak ezt a szegedi fejezetet. Alig várom, hogy Te elolvasd, de az az igazság, hogy nincs merszem elkezdni gépelni, mert ... ne részletezzem.

Ennek a fejezetnek az a valóságalapja, hogy anyai nagyanyám szögedi. Apját Sajtos Istvánnak hívták és kocsigyártó üzeme volt a Szappanos utca sarkán. Nagyanyám is, «na» anyai nagynéném is Szabadkára mentek férjhez még a Monarchia idején, nem gondolva a «k» bekövetkezőkkel. Innen indítom s napjainkig szeretném kihúzni a szálakat, persze inkább mozaikszerűen, mint valami széles hömpölygésű meséléssel. De évek óta nagyon foglalkoztatnak « » sorsunk szörnyű kanyarai...”

Olasz Sándor irodalomtörténész, a *Tiszatáj* akkori szerkesztője így reagál levélben³ a regényrészletre 1996. július 23-án:

„Kedves Erzs,

örömmel olvastam ”legendáriumod” szegedi fejezetét, nagyon jó próza. «Új szegedi» lakos lévén számomra különösen az Erzsébet-liget hajdani hangulatának megidézése emlékezetes. Minél előbb szeretném olvasni «.» a családtörténet többi fejezetét. Ha tanulmány- és kritika-terved van, jelezd, légy szíves. Jó munkát és jó nyarat kívánva szeretettel üdvözöllek:

Olasz Sanyi

[Olasz Sándor]

Szeged, 1996. júl. 23.”

Juhász Erzsébet *Egy regény szegedi fejezete* című regényrészlete a *Tiszatáj* 1997. januári számában jelent meg.

A *Bárka* folyóirat 1996. évi 3–4. számában közölte Juhász Erzsébet *Útban a határok légiesítése felé* című regényrészletét, mely számnak Elek Tibor irodalomtörténész volt a vendégszerkesztője. Ez a szöveg valószínűleg a regény része lett volna, de a posztumusz regényben nem jelenik meg. Az alábbi idézetből érezhető a regényben használt nevek és a téma egybecsengése, összetartozása: „...Emi, észrevetted te, hogy ez a vonat nem sínen fut, itt kóválygunk a senki földjén, két határ között (két taps között a semmi, beleszorulva a semmi és valamiféle utánzat közé), mindig is itt voltunk, itt csurgatta le az életét az egész család, itt temetődött be a nagyszü-

³ A levél a topolyai Juhász Erzsébet Könyvtárban lévő Juhász Erzsébet-hagyatékban található.

lők életének története, a többiek pedig már megtörténhetetlenül, moderato cantabile, el. Emi, hát nem ismerős neked e tájék?” (JUHÁSZ 1996; 102–103).

Bori Imre 1999-ben, Juhász Erzsébet halála után a *Híd* Juhász Erzsébet-émlékszámában hét írás egyberendezéséről beszél a leendő regény kapcsán (BORI 1999; 582). A jelenleg tárgyalt regényrészlettel már nyolc írásra bővülne a posztumusz kötet.

Az 1997. június 23-án Elek Tibor irodalomtörténésznek címzett levélrészletből⁴ kiviláglik, hogy Juhász Erzsébet nincs megelégedve a szöveggözléseket övező fogadtatással:

„Annak pedig, hogy a Bárka szerkesztője lettél, mi tagadás, önös érdekekből is örülök. Végre lesz egy folyóirat, mely igényt tart az írásaimra. (Ezt minden túlzás nélkül mondom. Az a helyzet ugyanis, hogy a Híd-ba évek óta nem írok, a Tiszatáj újabban csak egy szerb irodalomról szóló tematikus számba kért tőlem írást, prózát nem, pedig Olasz Sanyi tud a « » készülő regényről. Az Alföld úgyszintén nem, oda mégis küldtem egy fejezetet, de nem hiszem, hogy egyhamar küldök, a Jelenkorba sem. A Kalligrammal meg az a helyzet, hogy ha két évig nem találkozom velük, két évig nem kérnek írást. Lehet, hogy azt hiszed, betegesen sértődékeny és érzékeny vagyok, ha így van is, én mégis úgy gondolom, hogy elvárhatom, hogy kérjenek írást, ne én nyüzsgjek ez ügyben.)

[...]

Tibor, még csak annyit, egyelőre, hogy nem tekintem kibérelt páholyomnak a BARKÁt. Ha ígér valamit készülő regényem az eddig olvasott egy-két fejezet alapján, szívesen küldenék még egy-két részletet néhány hónap múlva. Ezen kívül vajdasági vonatkozású kiesszékét is. A magyar művelődési minisztérium jóváhagyta következő kötetem támogatását. Azt hiszem írtam, hogy Úttalan utaim címen (alcím: Útleírások a Vajdaságból) prózát, esszét, és esszéleveleket tartalmaz. Nem az igazi, de lehet, hogy jó belépő a regényhez.

Sok szeretettel ölel:

J. Erzsébet

Újvidék,

1997. június 23.”

Juhász Erzsébet – a jelen levél megírása előtt – regényrészleteket valóban csak 1984-ben, 1985-ben közölt a *Híd*-ban, viszont az 1990-es évek

⁴ A levél eredetije Elek Tibor gyűjteményében található.

első felében több esszójét is publikálta a folyóirat. 1997 januárjában a *Tiszatáj* (Olasz Sándor főszerkesztésében) közölte a regény szegedi fejezetét, valamint a főszerkesztő további regényrészleteket szeretett volna olvasni Juhász Erzsébettől. Elek Tibor 1997. július 14-én kelt levélrészletében⁵ köszöni meg az elküldött szöveget.

„Drága Erzsi!

Nagyon köszönöm az időben küldött regényrészletet, benne is lesz a szeptember végén megjelenő számunkban. S nagyon örülnék, ha igenis kibérelt páholyodként is tekintenél a Bárkára. Mind a regény további részletei, mind az esszék iránt fogadókészek vagyunk, ha januártól kéthavonként jelenünk meg, akkor rendszeresen közölni is tudjuk. Előre is gratulállok az újabb kötetedhez (nagyjából sejtem, hogy mik lesznek benne).

A regényrészleteket olyannyira ígéreteseknek tartom, hogy ezennel bejelentem a Tevan kiadó érdeklődését és igényét a kiadására. Van némi befolyásom a kiadó ügyeibe is újabban, jövőre tervezek egy könyvsorozatot a határon túli magyar alkotók új művei számára. S természetesen az elsők között számítok Rád, s éppen erre a készülő regényre. Ha több részlet is közöljük, akkor természetes is lesz, hogy itt jelenik meg a kötet is...”

A *Bárka* 1997. évi 3. számában jelent meg a Juhász Erzsébet-regényrészlet *A távolságok csapdája. Fejezet egy regényből* címmel. Olasz Sándornak újabb regényrészletet küldhetett 1997 közepén, hiszen Olasz 1997. október 27-én kelt levelében⁶ erről ír:

„Kedves Erzsi,

köszönöm a regényrészletet. Így önállóan is megállja a helyét, szívesen közöljük valamelyik számunkban a jövő év elején.

Örülök, hogy dolgozol. Az otthoni publikációs lehetőségek beszűkülhetnek ugyan, de tudnod kell, hogy a *Tiszatáj* számít Rád. (Tanulmányaidra, kritikáidra is!)

Szeretettel üdvözöllek:

Olasz Sándor

[Olasz Sándor]

Szeged, 1997. okt. 27.”

Mindez ellentmond Juhász Erzsébet abbéli kritikájának és ellenérzésének, hogy írásait nem kérik folyóiratok. Juhász Erzsébet az *Alföld* folyó-

⁵ A levél a topolyai Helytörténeti Levéltár birtokában van.

78 ⁶ A topolyai Juhász Erzsébet Könyvtár gyűjteményéből származó levél.

iratnak is küldött regényrészletet, melyre Keresztury Tibor ekként válaszolt levelében:⁷

„Debrecen, 1997. máj. 12.

Juhász Erzsébetnek

Újvidékre

Drága Erzsi,

nagy örömmel vettem, el is olvastam: úgy van rendben, ahogy van – nagyon szép, nyugodt, levegős beszéd, jó ízei vannak. Továbbítottam Mészáros mesternek, ő prózában a göré nálunk, jelez majd ő is biztosan, de nem hinném, hogy máshogy látja majd.

Szeretettel ölel:

Keresztury Tibor”

A regényrészlet 1997 októberében jelent meg az *Alföld* 10. számában *Linzi anziksz* címmel. Mészáros Sándor, az *Alföld* szerkesztője ekként méltatta az eljuttatott regényrészletet 1997. október 29-én kelt levelében:⁸

„Debrecen, 1997. okt. 29.

Kedves Erzsi,

meglehet, konzervatív szerkesztő vagyok: számomra természetes, hogy az általam közölt és szeretett szerzők küldjenek kéziratot. Erről nem akarok többet mondani.

Tehát: jó. Állítólag Schöplin soha nem volt hajlandó többet mondani egy kéziratról. Amúgy viszont jó lenne beszélgetni; mindenféleképp, így a készülő regényről is, amire nagyon kíváncsi vagyok. Tényleg.

Az idő és a távolság. Elég vicces.

Szeretettel:

Sándor

P.s.: Kb. a márciusi számban tudjuk közölni. Oké?”

Az *Alföld* 1998. márciusi számában jelent meg az *Egy villamos végállomást jelző csengetése* című regényrészlet.

Az utolsó levél⁹, amely a regényrészletekhez köthető, a már emlegetett Tevan Kiadó pénzáttulálásáról ad hírt 1998. április 2-án. Arról nincs adat, valóban elküldték-e a szerződést a jövőbeni regényhez.

⁷ A levél a topolyai Juhász Erzsébet Könyvtár tulajdona.

⁸ A topolyai Helytörténeti Levéltár gyűjteményéből származó levél.

⁹ A topolyai Juhász Erzsébet Könyvtár tulajdona.

A regényrészletek publikálását a *Híd* fejezte be, immáron posztumusz szövegjelentetésként. Az 1999. évi 9–10-es, Juhász Erzsébet-tematikus számban jelent meg a *Fogolyvár, nicht wahr?* című regényrészlet. Valamint 2003-ban a *Jedina priča* című prózaantológiában, Vickó Árpád fordításában az *Egy villamos végállomást jelző csengetése* című regényrészlet *Zvono na poslednjoj tramvajskoj stanici* címmel látott napvilágot.

Irodalom

- BORI Imre (1999): Írás fekete keretben egy csonka regényről. *Híd*, 9–10. 582–583.
- JUHÁSZ Erzsébet (1996): Útban a határok légiesítése felé. *Bárka*, 3–4. 102–103.
http://www.barkaonline.hu/archivum/barka_1996_3_4.pdf (2017. július 20.)

Terepmunka multietnikus vajdasági közegben

Adalékok a kutatói én és terep viszonyához

Mit jelent Vajdaságban nem (csak) a „saját” etnikai csoportunkat/kultúránkat kutatni néprajzi/antropológiai terepmunka keretében? Hogy csapódik le ez a kérdés konkrét módon a nem szerbiai, de nem is magyarországi származású magyar kutató és az adatközlők viszonyában, és mi következik ebből? E rövid szövegben – főként terjedelmi okok miatt – e kérdések néhány olyan aspektusát taglalom, amelyek a *Híd* olvasóközönségét is érdekelhetik, és elárulnak valamit a jelenkori Vajdaság társadalmilag megosztó, jelentős témáinak súlyáról is.

2015 ősze óta végzek Szabadkán társadalomnéprajzi/antropológiai kutatást a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara Interdiszciplináris Doktori Iskolájának hallgatójaként. Az általános téma az egykori délszláv háborús kényszermigránsok¹ szerepe és képe a helyi diskurzusokban, amely során eddig magyar, horvát/bunyevác és szerb – illetve utóbbi csoporton belül „őslakos” és „bevándorló” – narratívákat egyaránt rögzítettem „organikus” (köznapis beszédhelyzetek, a média monitorozása és résztvevő megfigyelés) megjelenésükben, valamint „mesterséges” (félíg strukturált interjúk) módon is. A terjedelmi korlát okán, illetve mivel ezekben az esetekben már jelentős mennyiségű anyaggal rendelkezem, e helyütt lé-

¹ Terminológiai vitákra adhat okot, hogy miként nevezzük egységesen a délszláv háború miatt a lakhelyüket kényszerből elhagyó szerb nemzetiségű embereket. E helyütt a *kényszermigráns* (mind az angol *forced migrant*, mind a szerb *prisilni migrant* bevett tudományos terminus) kifejezést használom. Ez magyarul ugyan (még) szokatlanul hangzik, mivel azonban az alanyaim közt olyan is akadt, aki ugyan kényszerből jött, de menekültstátusza nem volt, ezért az átfogóbb *kényszermigráció/kényszermigráns* fogalmak használata mellett döntöttem. Az átfogóbb kép érdekében érdemes megnézni a kilencvenes évek háborúi által kiváltott migráció – némi fogalmi tisztázást is tartalmazó – szerbiai vonatkozásairól szóló viszonylag friss statisztikai összefoglalót: ЛУКИЋ 2015.

nyegében a vajdasági magyar és horvátországi/boszniai származású szerb alanyaikkal kiépített viszony *tipikus* és *domináns* vonásairól² lesz szó.

Az említett témában a szabadkai terepen a helyi magyaroktól kapott reakciókban rendkívül hangsúlyos az etnikai határ/elhatárolódás³ mozzanata. A domináns kommentároknak számos esetben két meghatározó, egymással sok esetben összefonódó összetevője van: az ironizáló humor, illetve az érdeklődésemre és a kutatás tényleges eredményeire való kételkedő rácsodálkozás. Nézzünk néhány konkrét példát! Volt, aki ironiával vegyes, viccelődő kritikaként tette fel nekem a következő kérdéseket a terepmunka során készült fényképek nézegetése közben: „*Ezért jöttél te Vajdaságba?*”, illetve „*Kik közé keveredtél?*”. Más esetben egy-egy konkrét szerb rendezvényt követően, miután a benyomásaimat tudakolták, elhangzott a kommentár, miszerint „*te igazi multikulti vagy*”. Viszonylag hamar kialakult bennem az a megállapítás, hogy a kutatói érdeklődésem folytán olyan rendezvényeket is követek, amelyeket a vajdasági magyarok (elvileg) nem. Magyar baráttal, ismerőssel szinte sosem találkozok ezeken a helyeken, ha pedig véletlenül mégis, akkor az történik, mint a szabadkai *Zavičajni dani* fesztivál 2016-os megnyitóján, amikor egy helyi tévének végzett munkája miatt jelen levő barátom tudakolta, hogy „*mit keresel te itt?*”. Fontos vonásnak tűnik, hogy a szerb szervezetek⁴ eseményeinek látogatását a magyar ismerőseim és alanyaik között gyakorlatilag senki sem tartotta még érdemesnek, általában ezekről nincs saját tapasztalatuk. Ugyanakkor tegyük hozzá, hogy ez nem jelenti a személyes kapcsolatok hiányát: szinte mindenki ismer néhány olyan személyt (de ezek csak ritkán minősülnek közeli barátoknak), aki a háború miatt talált új otthonra Szabadkán.

A vajdasági magyar adatközlők esetében pusztán az, hogy voltaképpen én is magyar származású vagyok, gyorsan elfogadottá tesz, ami tovább erősödik azáltal, hogy már több éve itt élek, Szabadkán alapítottam csalá-

² Talán nem egészen nyilvánvaló, ezért szükséges jelezni, hogy kvalitatív és nem kvantitatív vizsgálatot végzek.

³ Érdemes emlékeztetni arra, hogy etnicitáskutatásban Fredrik Barth norvég antropológus korszakalkotó elméletei óta alaptételnek számít: az etnikai, illetve a nemzeti határok valósága elsősorban nem a különböző nyelven, történelmen, kultúrán stb. alapszik, hanem azon, hogy az adott csoportok egymás közt szisztematikusan tesznek különbséget, amely esetben a különbözőség tudata kulturális mintaként van jelen. A témáról bővebben lásd ERIKSEN 2008.

⁴ Négy olyan szabadkai szerb hagyományörző és művelődési egyesületről van szó itt, amelyek a tagjaik között számos egykori kényszermigránst tudnak. A szervezetek a következők: *Udruženje Ličana „Lika” Subotica*, *Zavičajno udruženje „Dalmacija” Subotica*, *Zavičajna zajednica „Republika Srpska” Subotica*, *Zavičajno udruženje „Banija”*.

dot, és hogy magaménak érzem ezt a vidéket. Ezzel szemben az a körülmény, hogy én Szlovákiából jöttem, kettős hatással jár. Egyrészt „kisebbségi” mivoltom miatt máshogyan tekintenek rám, mint egy magyarországi magyarra, másfelől viszont a külföldi származás egyesek elképzelésében magyarázatot is ad az érdeklődésemre. A kutatásomat sokan azzal próbálják megmagyarázni, hogy én sem személyesen, sem a családomon keresztül nem szembesültem a jugoszláv háborúk hatásaival, illetve a kilencvenes évek szerb nacionalizmusával („*Biztos azért tudod ezt kutatni, mert nem ide születted.*”; „*Neked azért érdekes, mert nem innen vagy, de mi ezt átéltük.*”), az pedig csak ritkán szokott előfordulni, hogy a személyes, illetve a szakmai (néprajzi/antropológiai) háttérből vezetik le érdeklődésem és módszertanom lényegét.

Némely esetben felbukkan a „kiderítés vágya” is, amely sokszor a kutatást legitimizáló tényezőként jelenik meg. Ez alatt azt kell érteni, hogy egyesek az egykori háborús menekülthullám „irányítottságának”, és ezzel együtt a vajdasági magyarság elnyomásának igazolását „várják el” tőlem azt gondolván, hogy a tudomány most majd igazolni fogja sejtésüket. Meglátásom szerint ez sok esetben nem is egészen tudatosan jelentkezik, és mintegy ösztönösen merül fel az emberekben. Ide tartozik az a kérdés is, amikor azt tudakolják, hogy miként fogadnak engem, a szlovákiai magyart a „szerb menekültek”. Amikor a kutatási téma még csak ötletként vetődött fel bennem, olyan véleménnyel is találkoztam, hogy ez veszélyes terep („*Még verést is kaphatsz tőlük.*”), és ezért nem érdemes vele foglalkozni. Mindezen esetekben okkal feltételezhető, hogy a kisebbségi tudat, a kollektív emlékezésben élő kulturális mintaként szolgáló sérelmek mélyen meghatározó erővel bírnak a saját társadalmi környezet értelmezésében.

A tipikus reakciók másik, kevésbé markáns csoportját képezik a már semlegességre törekvő „érdeklődők”, akik voltaképpen hasznosnak tartják a témát, nem akarnak vitázni a meglátásaimmal, és nem fogalmaznak meg elvárásokat. Mindezt azért fontos megemlíteni, hogy látszódjon: attól még, hogy domináns egy bizonyos típusú automatizmus, még nem jelenti azt, hogy egy csoporton belül csak ezt a vonást lehet rögzíteni.

Az egykori kényszermigránsok esetében – legyen szó akár a már említett kulturális egyesületek tagságáról, akár az ezektől független egyénekről – a személyemre és témámra adott reakciók közvetlenül kevesebb etnikai dimenziót tartalmaznak, és más hangsúlyokkal, más szempontok szerint tekintenek rám. A „megmutatás/megmutatkozás” mozzanata a domináns elem, ezzel együtt pedig sokakban „megtiszteltetést” is kivált egy külföldi kutató érdeklődése. A likai származású személyek szabadkai egyesüle-

te például eddig mindig rendkívül pozitívan fogadta a jelenlétemet, és első megkeresésemre nyitottan reagált: „(...) számunkra elismerést jelent, hogy érdeklő Önt a líkaiak hagyománya és szokásai”. Hasonló módon reagált bemutatkozásomra a boszniai szerbek egyesületének vezetősége is („*Én is ezzel szeretnék foglalkozni, mint maga.*”), amikor előadtam, hogy a kutatás az általános témán túl az otthonaikat kényszerből elhagyó emberek életútjáról is szól, valamint arról, hogy miként termelődik újra ma a szerb populáris kultúra. Egy esetben pedig egy adatközlőm mélyen elgondolkodva hallgatta Vajdaság migrációtörténetéről alkotott képemet, majd elégedetlenkedve nyugtázta, hogy a munkáért nem kapok pénzt a szerb államtól: „*Rólunk írsz, ezért ezt a mi államunknak kéne finanszírozni, nem?*” Annak a tudatosítása tehát, hogy egy kutatás róluk és a hasonló sorsú csoportokról szól, egyértelműen megkönnyíti a munkámat.

Tapasztalatom szerint ennél a csoportnál a pusztá érdeklődés is elég ahhoz, hogy nyitottá váljanak az emberek, ugyanakkor számos tényező mindezt nagyban megkönnyítheti. Ilyen például a régió általános hely- és történelemismerete. A Szabadkán töltött – 2012-től számított – eddigi öt év során a volt Jugoszlávia egykori területén több olyan helyszínen is megfordultam, ahonnan néhány alanyom származik, vagy amelyeknek fontos szerepe van a szerb történelmi tudatban, és az ezekre való utalás, esetleg a rövid beszámoló mindig elismerést vált ki. Ezzel együtt a történelmi ismeretek ugyanilyen szereppel bírnak: helyek, események, személyek futó megemléksését nyugtazzák. Nyilvánvalóan jelentős tényező a nagyjából középfokú szerb nyelvtudásom is, amelyet – vétek bármilyen és bármennyi nyelvtani hibát is a beszéd során – minden esetben egyértelmű pozitívumként értékelnek, főként külföldi mivoltom miatt. Egyébiránt annak ellenére, hogy magyar mivoltomat mindig kihangsúlyozom, szlovákiai származásom ugyanennyire fontos számukra a besorolásomnál/azonosításomnál. Ez alatt nem azt kell érteni, hogy szlováknak néznek (noha elszórtan erre is volt már példa, de akkor gyorsan tisztáztam a helyzetet), hanem pusztán egy olyan személynek tartanak, aki nem egy Szerbiával közvetlenül szomszédos, de nem is túl távoli országból jött.

Az elfogadottság témaköréhez végül azt is hozzá kell tenni, hogy meglátásom szerint a kutató pusztá külső identitása, illetve az adott régió és történelmének ismerete még nem lenne elég. Mindenképp szükséges a szisztematikus, hosszú időn keresztül jelenlét együtt – ami a legfontosabb, és ez valahol a néprajzi/antropológiai kutatás lényege – az *összinte érdeklődéssel* a kutatók iránt. Ez a munka azon rendkívül finom szövetű dimenzióját érinti, amelyen áll vagy bukik kutató és kutató közötti biza-

lom létrejötte, ahol az etnikai hovatartozás valamilyen módon felülíródik. Hofer Tamás fejtette ki egykor, hogy a néprajzkutatónak komoly kihívást jelent saját etnikai háttérének (esetemben ezt a magyar identitásom és iskoláztatásom jelenti) befolyása a tudományközi diskurzusokban (HOFER 2009). Ez a kihívás nyilvánvalóan kihatással van a terepmunka végzésére is, ugyanakkor tapasztalatom szerint, ha tartósan a kutatás alanyainak belső világára fókuszálunk, és elkezdjük érezni annak valós működését, akkor ez a háttér valamennyire kiküszöbölhető. Tegyük hozzá, hogy az őszinte érdeklődés megléte egy kulturális jelenség iránt még nem jelenti azt, hogy egy „másik” kulturális világ iránt nem tud ugyanennyire empatikus lenni a kutató, még ha világok közti „mozgáshoz” időnként járulékos szellemi erőfeszítés is szükséges az esetleges antagonizmusok miatt.

A szerb alanyaim velem való viszonya sem mentes az „elvárásoktól”. A „meggyőzősemmre” irányuló igény egy-egy részkérdés kapcsán bukkan fel. Ilyen volt például az, amikor egy beszélgetés során Nikola Tesláról állítottam azt, hogy likai mivolta és származása a legbiztosabb pont, mire beszélgetőtársam gyorsan, de tapintatosan igyekezett kijavítani, hogy „*Az egyetlen bizonyosság, hogy szerb volt*”. Egy interjú során, miután a horvát tenger mellé került szóba, gyorsan igyekeztek leszögezni, mielőtt még másra utalhattam volna (noha ez nem állt szándékomban), hogy „*Dubrovnik szerb város volt*”. Mindezek ellenére, ha nyíltan beszélgetünk a szerepemről, akkor elfogadják azt, hogy a tapasztaltakat kívülállóként próbálok analitikusan kezelni. Sok esetben beszéltem a néprajzi/antropológiai módszertan lényegéről, és még senki sem talált benne kivetnivalót, tetszik nekik a személyes megkeresés mozzanata. Ez a kutatói pozíció a terepen érdekes helyzeteket is eredményez. Egyszer például egy likai származású férfi a háborúval kapcsolatos álláspontomat tudakolta az egyik egyesület kirándulása során, mivel ő úgy látta, hogy túlságosan érintett a tárgyilagos véleményformáláshoz (az akkori helyzet miatt a beszélgetést nem tudtuk befejezni), általánosságban pedig egyértelműen és őszintén érdeklődnek a témáról írandó szövegek után.

Végezetül vonjunk le néhány rövid következtetést. Az adott kutatási terepen már pusztán a kutatásra és a kutatóra adott reakciók jó fokmérői lehetnek az etnicitás mértékének és jellegének. Nem elhanyagolható körülmény az sem, hogy egy vajdasági közegben milyen származású etnológus végez kutatást: a regionális származással bíró, de nem csak a saját etnikumát kutató etnológus szakmai tekintete folytán valamilyen mértékben talán valóban könnyebben találhat utat a különböző etnikai pólusok közt, noha meggyőződésem szerint megfelelő attitűddel bármelyik vajda-

sági kutató is ugyanezt meg tudja tenni. Mindez azt is mutatja, hogy az etnikailag és politikailag megosztó témákkal való foglalkozás jelentős intellektuális kihívást jelent, és hogy mennyire nem értéksemleges terep az, amely tele van különböző kulturális mintákkal, előítéletekkel és elvárásokkal.

Irodalom

- ERIKSEN, Thomas Hylland (2008): *Etnicitás és nacionalizmus*. Antropológiai perspektívák. Gondolat Kiadó, PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest–Pécs
- HOFER Tamás (2009): Az európai etnológia nemzeti iskolái és a „rejtett etnicitás”. In *Uő: Antropológia és/vagy néprajz*. Tanulmányok két kutatási terület vitatott határvidékéről. MTA Néprajzi Kutatóintézete, PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék, L'Harmattan, Budapest–Pécs, 133–144.
- ЛУКИЋ, Весна (2015): *Две деценије избеглиштва у Србији*. Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији. Републички завод за статистику, Београд <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/Popis2011/Izbeglica%20lica.pdf> (2016.02.01.)

Ötven felett is frissnek kell maradni

A Középiskolások Művészeti Vetélkedőjéről

A Középiskolások Művészeti Vetélkedőjének története immár ötven évre tekint vissza. Míg a kezdeti szakaszt már több ízben tárgyalták tanulmányok és különféle írások, a 2000-es évek összefoglalása eddig váratott magára. A következő történeti összefoglalóban¹ vázlatosan említésre kerül a kezdeti szakasz, a hangsúly pedig a 2000-es évekre helyeződik, amikor is a vetélkedő nagyobb megújuláson ment keresztül.

A Középiskolások Művészeti Vetélkedője 1967-ben indult egy diákötlet alapján. Bagi Ferenc, a KMV egyik alapítója a *Híd* 1979-es májusi számában így írta le az akkor még Középiskolások Irodalmi Vetélkedőjének szabályzatába foglaltakat: „A Középiskolás Irodalmi Vetélkedő olyan művészi manifesztáció, amely érvényesülési lehetőséget nyújt minden középiskolás fiatalnak, aki érdeklődéssel és alkotó szándékkal fordul a művészetek, különösképpen pedig az irodalom felé.” Majd így folytatta: „Fennállása óta a verseny többször változott. Az első évben mindössze három irodalmi versenyág szerepelt műsoron, és csak gimnazisták vehettek rajta részt” (BAGI 1979; 612). A vetélkedő már az első három évben folyamatosan bővült. Míg az első évben csak önálló vers, próza- és versmondás szerepelt, addig a következőben kritikával, riporttal és humoreszkkal is versenyezhettek a diákok. 1969-ben teret nyertek a képzőművészek és a hangszerszólisták is, 1970-ben pedig plakát- és tévériport-pályázattal, valamint színjátszó csoportok és néprajzi érdeklődésű tanulók versenyével bővül az akkori KMV.

Valójában 1963-ban indult útjára ez a mára fél évszázados történet, ugyanis ekkor nyitották meg a magyar tagozatot az óbecsei gimnázium-

¹ A történeti áttekintés egy része Vígi László nyomtatásban meg nem jelent interjúi alapján került lejegyzésre, melyek a jelenleg készülő, ötven évet összefoglaló monográfia alapjául is szolgálnak.

ban. Ide járt mások mellett Kartag Nándor és Varnyú Ilona is. 1966-ban, harmadikos tanulóként Kartag Nándor fejéből pattant ki az ötlet egy irodalmi vetélkedő megszervezésére, amit Károlyi Etelka tanárnő is támogattott, s még abban a tanévben megrendezték a vetélkedőt. 1967-ben Bagi Ferenc lett a gimnázium tanára, ő segítette a továbbiakban Kartag Nándort a szervezésben.²

Bagi Ferenc 1978-ban az Újvidéki Egyetemre került, ahol lektori munkakört töltött be, míg meg nem szerezte doktori fokozatát a Bölcsészettudományi Karon. Ekkor a magyartanárként a helyére lépő Varnyú Ilona vette át a KMV szervezését. Ez az időszak 1978-tól 1996-ig tartott. A tanárok közül ekkoriban Beretka Ferenc és Sági Vera segítette a működést. S bár 1976-ban megfeneklett a vetélkedő, mivel több versenyág megrendezése elmaradt (BORDÁS 1976; 684), 1978-ban az elődöntőkön több mint ezer tanuló vett részt, a döntőbe pedig nyolcvanán jutottak be (BORDÁS 1978; 687). A hetvenes évek végén olyan újításokat vezettek be, mint például a műfordítói vetélkedő, melynek ötletadója Ferenczi Ilona némettanárnő volt; akkoriban ugyanis több fordítói tagozat is nyílt a környék középiskolaiban, és igény mutatkozott a versenyágak bővítésére. Ebben az időszakban került a színművészeti vetélkedő Zentára³, ahol Hajnal Jenő vállalta magára a szervezést. A színművészeti vetélkedő bővült a forgatókönyvírói pályázattal, melyet első évben Ködmön Emese nyert meg, s így ösztöndíjat szerzett a televíziónál. A forgatókönyvírói pályázatból a 2000-es években fejlődött ki a mai filmművészeti kategória. A néprajzi

² Rajtuk kívül még az Ifjúsági Szervezet vállalt feladatokat, ami abban az időben megkerülhetetlen volt azok számára, akik fiatalsággal kapcsolatos tevékenységeket akartak folytatni. E szervezet egészen a 80-as évekig támogatója, segítője volt a vetélkedőnek, valamint a helyszínt is biztosította. A plakátok 1978-ig jegyzik az Ifjúsági Otthont mint helyszínt. 1979-től, amikor az Óbecsei Színház (abban az évben Városi Amatőrszínháznak nevezett, majd a későbbiekben Művelődési Házként jegyzett épület) felújítása befejeződött, a helyszín az Ifjúsági Szervezet épületéből átkerült a színházba, ugyanis az akkoriban Varnyú Ilona által vezetett vetélkedő szervezősége úgy látta, a városközpont és a színházterem a legméltóbb hely a vajdasági magyar középiskolások, tanárok és újságírók számára. Amikor 1991-ben létrejött az óbecsei Petőfi Sándor Kultúrkör, ők is besegítettek a szervezésbe. Ekkor a KMV szervezősége a következőkből állt össze: az Óbecsei Gimnázium Kazinczy Ferenc Önképzőköre, a Petőfi Sándor Kultúrkör, az óbecsei önkormányzat, illetve a Képes Ifjúság segítette még a verseny szervezését oly módon, hogy vagy a zsűritagokat nevezte meg, vagy könyvjutalmakat szerzett, s a KMV első díjas műveit külön füzetecskében jelentette meg.

³ Előtte megrendezték Óbecsén, Szabadkán a Népkörben és Topolyán is, de egyik helyen sem talált otthonra, és közönsége sem volt.

vetélkedő helyszíne is Zenta lett, az ottani Thurzó Lajos Oktatási és Művelődési Központ (Nagy Abonyi Ágnes és Bodor Anikó vették át a szervezést). A műfordítói pályázat az újvidéki *Híd* szerkesztőségéhez került, a népzenei vetélkedő pedig Szabó Gabriellának köszönhetően már a kezdetektől, 1990-től Temerinben volt. A plakát- és képzőművészeti, valamint a beszédművészeti és irodalmi pályamunkák bemutatására továbbra is Óbecsén került sor. Az tehát, hogy minden egy helyen maradjon, elképzelhetetlennek bizonyult, hiszen egyetlen szervezői csapatnak ennyi mindegyikre nem lett volna kapacitása.⁴

A 90-es évek elején a határon túli testvérvárosok (Csíkszereda, Szekszárd, Galánta, Csongrád) és más magyarlakta városok (Nagyvárad, Pécs) is bekapcsolódtak a KMV-be. Ezekben az években szóba került az is, hogy a vetélkedőt Kárpát-medence szintűvé kellene fejleszteni, nem feltétlenül óbecsei székhellyel, de ez a kezdeményezés a 90-es évek háborús időszakában nem nyert létjogosultságot. S bár a külhoni kapcsolatok száma csökkent, Csongrádról a mai napig érkeznek vendégek a KMV gálaműsorára, ahol fel is lépnek.

1996-tól 2006-ig Lajber György és Böröcsök László szervezték a vetélkedőt, majd 2006-tól ezt Szilágyi Miklós és Vígi László vette át, akiknek elsődleges célja a KMV felfrissítése, modernizálása volt.

2006 és 2015 között alakult ki az a jól strukturált szervezőcsapat, aki a 2017-es KMV-t is megvalósította. A vetélkedő szervezésén belül egy-egy ember lát el egy adott feladatkört, így mindenki a lehető legjobb teljesítményt tudja nyújtani. Szilágyi Miklós a pályázatok lebonyolításáért, a protokollért és egyéb elnöki feladatokért, Vígi László az elszállásolásért⁵ és az alelnöki feladatokért, Borbély Éva a zsűritagokért, Vígi Sára a PR-ért,

⁴ Az, hogy pontosan melyik évben kerültek a végleges helyszínekre a felsorolt kategóriák, jelenleg is kutatás tárgyát képezi, melynek eredményéről a monográfia ad majd részletesebb képet.

⁵ A KMV óbecsei döntőjére érkező diákokat a kezdettől fogva helyi tanulók családjai szállásolták el: a 2000-es évekig a helyi polgárok vállalták a tanárok és vendégek vendégül látását is, majd a 2000-es évek elejétől az önkormányzat különböző szálláshelyeket biztosított nekik. Mára ez teljesen átalakult. A versenyző diákok nagyobb befogadóképességű szálláshelyeken kapnak helyet, mint például a sportszállóban, s a becsei diákok, polgárok már csak ritkán fogadnak vendégeket. Ugyanakkor nem csupán az irodalmi és beszédművészeti ágakban vetélkedő diákok jönnek az óbecsei döntőre: az utóbbi években megnövekedett azon diákok száma, akik Zentán a Középközpontok Szín- és Filmművészeti Vetélkedőjén vagy Temerinben a Középközpontok Népzenei és Néptáncvetélkedőjén lettek díjazottak, de ellátogatnának a KMV egész hétvégés áprilisi döntőjére is, hiszen felismerték azt, hogy itt a legkönyvebb kapcsolatokat építeni.

Hodik Beáta és Tojzán Ákos a kisegítőkért és a recepcióskéért, Oláh Dóra a dizájnért, valamint Vajda Emesével együtt a kiállításért, Berec Sára a fanzine-osokéért, Oláh Tamás a gálaműsorért és a könyvjutalmakért⁶, Karácsonyi Gabriella a meghívók kiküldéséért, könyvekért és sok egyéb dologért felelt, Léphaft Ágnes a mindenes volt, Virág Kiss Anita pedig azt biztosította, hogy minden időben kezdődjön, s a műsorvezetők is időben kézhez kapják a szövegüket. A háttérből és a helyszínről ötletekkel segített Csóke Csilla, Magyar Attila, Szerda Zsófia, K. Kovács Ákos, Lénárd Róbert, Szögi Csaba, Benedek Miklós.

Szilágyi Miklós, a KMV leköszönő elnöke szerint „az elmúlt tíz évben a vezetőség nagyméretű frissítést és modernizálást valósított meg, ez idő alatt számos kisfilm, reklám látott napvilágot, arculatcserét, honlapfejlesztést vittünk véghez, mely mind azt a célt szolgálta, hogy a KMV népszerű maradjon a középiskolások körében. A közösségi hálón való intenzív részvétel is azt jelzi, hogy a KMV-nek mindenben alkalmazkodnia kell az adott időben használt és elfogadott médiafelületekhez és kommunikációs csatornákhöz, hogy minél szélesebb körben ismert maradjon. Az új vezetőségtől igazából én csak ezt várom, és ehhez kívánok sok energiát és türelmet. A KMV mindig is a tavaszról, új ötletekről, kritikus megközelítésről, bontakozó művészekről szólt. Frissnek kell maradni!”⁷

Ötven évvel az indulás után, 2017-re a kezdeti három irodalmi versenyág megtízszereződött, hiszen idén összesen 32 versenyágban próbálhatták ki magukat a diákok. S talán mindössze két versenyág az, mely az évek során elveszítette létjogosultságát, s bár még mindig létezik: évek óta nem volt versenyző, aki verset vagy prózát mondott volna a magyart nem anyanyelvként beszélő tanulók közül.

Az új szervezőbizottságnak nehéz dolga lesz. S bár mindenki a fordítottját gondolja, merem állítani, hogy egy jól működő, népszerű, ked-

⁶ A KMV költségeit a kezdetektől támogatók és helyi szponzorok biztosították, a mai napig teljes mértékben nonprofit jellegű, és a szervezői is önkéntesek, akiknek névsorát a gálaműsor idejére kifüggesztik a színház előcsarnokában. A 25. KMV alkalomával a képzőművészeti vetélkedő szervezői (Skrabány Viktorral az élen) körbejárták a vajdasági képzőművészeket, s díjak gyanánt egy vagy több alkotást kértek tőlük. Ez is sikeres kezdeményezés volt, ebben az évben Skrabány tanár úr is felajánlotta több festményét a díjalapba. A vetélkedő díjai egyébként minden évben értékes könyvjutalmak, melyet a szervezők gondosan válogatnak ki a kategóriához és díjhoz mérten.

⁷ Részlet Virág Kiss Anita Szilágyi Miklóssal készített, nyomtatásban eddig meg nem jelent interjújából.

volt rendezvényt a legnehezebb megtartani, fejleszteni, nem elrontani. A KMV jövőjét tekintve még sincsenek aggályaim, mert osztom Varnyú Ilona nézetét, miszerint az egész vetélkedő öngerjesztő kezdeményezésként indult, és igazából ma is az.

E szöveg megírása előtt, bevallom, gondban voltam, hogyan illusztráljam azt az egyszerű ténytet, amit mindenki tud a KMV-vel kapcsolatban: azt, hogy a vetélkedő a vajdasági művelődési, művészeti, kulturális lét egyik alappillére lett, hiszen sokan azok közül, akik valamilyen módon kapcsolatba kerültek vele, meghatározó személyiségek lettek az itteni kulturális tér és potenciál fenntartásában. S végül mi sem volt egyszerűbb, mint ezt bizonyítani.

Szilágyi Miklós úgy véli, „a Középiskolások Művészeti Vetélkedője egy olyan regionális öszzművészeti vetélkedő, melynek nincs párja sem országunkban, sem a környező államokban. Tekintettel arra, milyen széles művészeti skálán tevékenykedhetnek a középiskolások, valóban lehetővé teszi a művészi alkotást, vetélkedést és további fejlődést. Ha csak megnézzük, hány zenész, festő, szavaló, színész, újságíró, műsorvezető kezdte szárnyait bontogatni az óbecsei Városi Színház deszkáin, hamar kiderül, mennyire jelentős vetélkedőről van szó, és mennyivel több ez mint egy egyszerű versengés. Bízunk benne és hisszük, hogy munkánk által közösséget is építünk, mivel a középiskolások sokszor egyetemi éveik után is visszajárnak a vetélkedőre nosztalgiazásképpen, és azért is, hogy megnézzék a fiatal tehetségeket. Amennyiben olyan közeget tudunk teremteni, mely megtartja a középiskolásokat, és ahova szívesen térnek vissza az egykori versenyzők, elértük a célunkat. Úgy hiszem, hogy az utóbbi tíz évben sikerült ezt megteremtünk, és ismét méltó fényében tündökölt a KMV. Az ötvenedik KMV-n együtt volt fiatal s idős, tanár és diák, mentor és mentorált, és azt hiszem, erről kell, hogy szóljon mindig a KMV. Egy háromnapos fesztivál, ahol a vetélkedő mellett a fiatalok ismerkednek tapasztalatot szereznek és komoly, életre szóló kritikát kapnak.”⁸

Átolvasva az elmúlt ötven év nyerteseinek névsorát, több mint száz olyan név került elő, akik először versenyzőként, majd tanárként, szervezőként, zsűritagként, igazából bárhogy, de tevőlegesen, aktívan és hosszú távon járultak hozzá a KMV-hez, vagy a vajdasági magyar kultur-, illetve művészeti élet fenntartásához.⁹ Vannak köztük igazgatók, Jászai- és Pataki-gyűri díjas színészek, dramaturgok, drámaírók, írók, egyetemi taná-

⁸ Lásd az előző jegyzetet.

⁹ A névsor a monográfiában lesz fellelhető.

rok, újságírók (köztük olyanok, akiknek nevét ma rangos vajdasági pályázatok viselik), az irodalmi, oktatási és művelődési élet aktív résztvevői és irányítói, a vajdasági népzenei, népművészeti élet ékes képviselői és éltetői, akik a Vajdaság több településén oktatnak jelenleg néptáncot és népi éneket. Ők azok, akik a KMV-n keresztül már középiskolásként megmutatták, mi érdekli őket: a kultúra, a művelődés, a sajtó, a művészet, az irodalom. Munkásságuk illusztrálja legjobban a Középiskolások Művészeti Vetélkedőjének sikerességét.

Állíthatom, hogy politikai hovatarozástól és az eltérő nézőpontoktól függetlenül a mai napig mindenkinek egyformán szívügye a KMV. Ennek ékes példája az idei 50. megmérettetés, a gerillaakciók felkéréseire ugyanis senki nem mondott nemet. Nem állíthatom, hogy a KMV ugródeszka, mert semmi sem lehet az, ha nincs akarát. Ez az alkotási vágyukat megmutatni akaró fiatalok helyszíne, találkozóhelye, megmutatkozási lehetősége, és a mindenkori szervezőgárda folyamatosan azon ügyködik, hogy kategóriáiban és lehetőségeihez mérten a legjobb szakembereket biztosítson a számukra. Csak így lehet értelmes, gondolkodó, akaró és alkotó utánpótlást nevelni.

S ha mindez mégsem lenne elég bizonyíték, legyen az a 2003-ban elnyert Szenteleky Kornél Irodalmi Díj, melyet a vajdasági magyar irodalmi életben végzett kiemelkedő tevékenységéért nyert el a vetélkedő, valamint a 2014-ben elnyert díj, melyet Óbecse Község adományozott a rendezvénynek azokért az eredményekért, amelyeket a művészet, a társadalmi fejlődés és a község tekintélyének növelése érdekében valósított meg. Legyen ez a kis történeti kalauz bizonyíték arra, hogy bár a kreatív hozzáállás, a tehetség kiaknázása, segítése több időt, energiát és munkát igényel egy pedagógus részéről, a Középiskolások Művészeti Vetélkedőjének ötven éve azt példázza, hogy megéri.

Irodalom

BAGI Ferenc 1979. A megszokottság árnyékában? Jegyzet a Középiskolás Irodalmi Vetélkedőről = *Híd*, 5. 612–618.

BORDÁS Győző 1976. Krónika. Egy vetélkedő margójára = *Híd*, 5. 684.

BORDÁS Győző 1978. Krónika. Középiskolás Irodalmi Vetélkedő Becsén = *Híd*, 5. 687.

Szalma Judit

„Takarosra csiszolt életsizánkok”

Rakovszky Zsuzsa: *Célia*. Magvető, Budapest, 2017

„[N]em furcsa, hogy a nevem egy halott emberéből meg egy kitalált személyéből van összerakva? Nem olyan ez egy kicsit, mintha igazából nem is léteznék?” (123) – teszi fel a kérdést Rakovszky Zsuzsa legújabb, a 88. Ünnepi Könyvhétre megjelent *Célia* című művének főszereplője. A szerző a *Szilánkok* után legújabb kötetében ismét egy nagyepikai műfaj keretében, tizenhárom fejezetben rombolja szét a hagyományos családregény-modellt, kifeszítve egy kötelet az elődök képviselte normák, közösségi viselkedési minták és a fiatalabb nemzedékek tagjainak egyre visszafordíthatatlanabb elmagányosodása közé, mely kötél végül, Célia távozásával, elszakadni látszik. Vagy paradox módon épp ő csomózza össze a távolodó valóságokat? Noha a mű történései ténylegesen egy több évtizedet átfogó időszakban szóródnak szét a 21. századi Budapest kulisszái közt annak minden mobiltelefonos, szelfis, Be yourself-klisés kellékével, erőteljes szarkazmussal és ironiával felépített korleírása temporális értelemben mintha a Global Village egy intenzíven lüktető, végtelenített jelenbéli pontjába sűríténé az eseményeket. Ebben az aktualizált társadalmi panorámában több családmodellt vonultat fel a szerző, kezdve a konzervatív, tekintélyelveken alapulótól a szabadelvűn, az egyszerűs, majd később a mostohaszülőkkel bővülőkön át a megállapodásra képtelen, megrogzott agglégényekig, „az elegáns és kisportolt, Rolex karórás, Armani öltönyös korunk hőség” (60), többszörös megvilágításba helyezve ezáltal a múltban megszokott mikroközösségi formáció mai létjogosultságának kérdését. A regényben Zsani szülei által képviselt, korábbi apaközpontú modell leépülésével párhuzamosan az imént említettek nem újabb, működőképes variációkként foghatók fel, csupán az elbeszélői hanghoz csatolható virtuális pillantás előtt felbukkanó társadalmi jelenségek, tudomásulvétel morális megítélés nélkül. Több, műfaji szempontból a hagy-

mányos családregeényi modellbe illeszkedő alkotás mutatja be úgy az egymást követő generációkat, hogy az elődök által gondosan felépített hírnév az utódok által elkövetett hibákban egyre inkább feloldódik, ám jelen kötet esetében összetettebb az átmenet: Célia apai nagyapja nőfaló, míg Zsani, vagyis az édesanyja szüleinek hagyományos értékekre épülő „mintaházasságában” „a normalitás leginkább az adott környezet által magasra értékelt lelki torzulásokat jelentette” (45). A szülők és nagyszülők sem képesek követhető mintákkal szolgálni, csupán ezeket a „lelki torzulásokat” adják tovább: a családregeény önmaga ellentettjévé alakul, egy olyan negatív párhuzamos valósággá, melyben a múlt, a hagyományos mikroközösségi szerepek dekonstruálódnak.

Noha az egyes szám első személyű elbeszélői hang Ádámhoz, Célia apjához kapcsolódik, a mű központi karaktere, mint ahogy ezzel kapcsolatban már a cím is útba igazít, a lány lesz. A regény többi szereplője, vagy ahogyan a szerző találóan nevezi, „ivarérett csecsemője” (70) a valóságshow-ban szereplő Nikitől kezdve Henin át, aki csak akkor enged a szeretője iránt érzett fékezhetetlen vágyainak, ha „a személyre szabott kelta horoszkópja szerint ma az érzéseinek kell elsőbbséget adnia a józan megfontolásokkal szemben” (137), egészen Zsaniig, „a magaskultúra puritán papnőjéig” (223), mind a 21. század karikatúrizált alakjai, a jelenkori fogyasztói társadalom két lábon járó sztereotípiái. A szereplőgárda két kivétele apa és lánya, azaz Ádám és Célia, hisz általuk rajzolódik ki a személyiségek káoszában két végletesebb álláspont: Ádám összetett karaktere sokszor paradoxnak tűnő rétegeket épít egymásba, hisz az „ivarérett csecsemők” legnagyobbikaként érzelmi infantilizmusával, beteges megállapodásra képtelenségével, a kor kliséiben rezignált élvezettel lubickolásával szemben állnak az élelátásnak azon ritka, önironikus pillanatai, amikor nem sikerül elfelejteni, „hogy a hétköznapok Patyomkin-világa mögött ott áll lesben ez a másik, amelyikben minden megtörténhet, még az olyan képtelenségek is, mint a halál” (215). Ő egy intelligens lúzer, lecsúszott értelmiségi, aki e tudás birtokában változtathatna saját helyzetén, „rosszabbik esetben” felvehetne egy korát megtagadó álláspontot, ehelyett azonban sokkal könnyebben azonosul a magának választott „lumpen szereppel”. A szerzőnek szüksége van az ő élelátására, hogy a jelen humorosan parodizált, eltúlzott, ám valóságreferenciákat cseppet sem nélkülöző jellegére hívja fel a figyelmet. Mielőtt a továbbiakban néhány szót ejtenék a címszereplőről is, kitérnék az elbeszélői hang szerepére, mely, mint ahogy több kritikus is kiemeli, a Rakovszky Zsuzsa egyéb műveiben megszokottakkal ellentétben itt most kizárólag egy férfihoz társul. Ezzel kapcsolatban

ő maga nyilatkozza egy interjújában, miszerint „egy darabig úgy terveztem, hogy a Céliában is váltakozni fog a férfi és a női hang, aztán a címszereplő valamiért nem akart megszólalni”.¹ A regény hosszabb időtávot fog át, a narrátori hang azonban mindvégig homogén marad, s ez a legkevésbé sem meglepő, ha nem feledkezünk meg a karakterek felnövésre való képtelenségéről, hisz többségükre igaz, hogy „nemigen változott hároméves kora óta, legfeljebb annyiban, hogy azóta kitanulta az erőszak kifinomultabb formáinak alkalmazását” (60). Bizonyos pontokon azonban ehhez a homogenitáshoz mintha hozzájárulna egy semleges, elszemélytelenedett narrátori hang, mely az előbbivel legtöbbször elválaszthatatlanul összefonódik, míg néhol átveszi annak helyét. Ádám személye annyiban „szűkíti be” az elbeszélői pozíciót, hogy értelemszerűen az általa észlelt, átélt események említődnek meg, ám ő ezeket ritkán illeti kritikai reflexiókkal, inkább megteremt egy „homodiegetikus narrációs keretet”, amiben egy semleges hang az aktuális történetegység szereplőjének közvetett szócsövévé válhat. Ennek példájaként hozható fel az egyik jelenet, amikor Zsani Ádám társaságában múltjának hosszas ecsetelésébe kezd, és a hallottak kezdeti részletes leírása után már csupán szinte felsorolásszerűen követik egymást a közölt események egy elszemélytelenített narrátori hangon, mígnem az egység egy önreflexív, az elbeszélői tevékenységre utaló mondatral zárul: „Az alábbiakban Zsani szagatott, ismétlésekkel, sírásrohakkal, valamint önmagának tett heves szemrehányásokkal meg-megszakított beszámolójának részleteit igyekeztem időrendbe rakni, kiegészítve itt-ott saját élnék és együttérző fantáziám termékeivel” (155–156). Mind ezt tovább bonyolítják a narrált egységekbe néhol beékelt zárójeles hozzáfűzések, melyek több ízben mintha az Ádámotól származó ironikus megjegyzések betoldását tennék lehetővé ebben a néhányszor eleve többszörösen ható narrátori hangban.

E kitérő után visszatérnék arra, hogy mihez képest is képvisel Célia végletes álláspontot: ő testesíti meg a mű társadalmi világának erőteljes ellenképét, melyben a felkínált azonosulási modellek sokasága ellehetetleníti a hosszú távon megvalósítható ragaszkodást bármelyikhez is: „nincs a személyiségemnek szilárd magja, az érzéseim gyöngék és megbízhatatlanok, úgy jönnek-mennek, mint valami forgalmas metróállomáson” (26). Szembefordulva az anyánál tapasztalt szabadelvűséggel, egy letűnt, szigorú normák köré épülő kispolgári közeghez fűzi a mű kontextusában nevetséges

¹ <https://mno.hu/konyveshaz/a-csalad-hianyrol-irt-csaladregenyt-rakovszky-zsuzsa-2409425>

nosztalgia, hisz „ott folyik az a valódi élet, amelybe én soha nem nyertem bebocsáttatást” (211–212), mint egy nem kívánatos anakronisztikus szöveget a kortárs testben. Mégsem tudja hitelesen képviselni a megelőző évtizedekbe visszavetített normativitás utáni vágyódást, hiszen az első adandó alkalommal hagyja el családját egy gyülekezetnek titulált szektáért, tudomást sem véve más identifikációs lehetőségekről.

A regénybeli jelen önmaga két másik potenciális megvalósulása közé szorulva veszíti el a múlt és jövő közti átmenet biztosításának szerepét, hisz a korábban megtörténetekhez kapcsolódó, olykor valamiféle romantikus, nosztalgikus visszavágyódást mímelő életérzést a kisebb városok, falvak hangulata hívja elő, ám ez temporális értelemben nem jelent távolodást a mindenkori mosttól, hanem éppen abba épül be, és amikor ténylegesen a családi örökségről van szó, olyan tárgyak felbukkanásáról, melyek nem annyira ezeknek a kötelekeknek az emlékét, sokkal inkább a hiányát szimbolizálják, mindegyik a szemétkben landol. Az egyén lerombolja múltját, hisz az önmeghatározásához szükséges „felsőbb kategória”, a család már nem szolgál semmiféle azonosulási lehetőséggel. A múlt dekonstruálása pedig magával vonja a jövő eltörlését, és ebben a vákuumos helyzetben csak egy végtelenített jelen idő létezik, melynek másik torz tükörképe a média, a filmek által közvetített kommersz variánsa, melynek virtualitásába a valaha megvolt „morális kozmosz” (293) értékei átkerülnek, és itt élnek tovább elkorcsosult formában. Ez a „kápráztató, infantilis csillogás” (37) sokszor paradox módon igazabbnak hat a tényleges realitásnál, hisz elemei „stiláris szinten tagadják a veszély, a fájdalom és a halál, egyszóval bármiféle valóság létezését” (37). Ebben a világban nemcsak „bölcösségre és bátorságra teszek majd szert (áruk darabonként három aranytallér)” (191), de „mindig minden újrakezdhető, annyi életem van, ahányat vásárolok magamnak” (58), és aki Isten útmutatását keresi, elég csak várnia, míg megjelenik a „komor felszólítás, mint valami tizenegyedik parancsolat: Subscribe!” (192). Mindig minden újrakezdhető, még önmagunk folytonos újrafelépítése is, hisz ebben a valóságban a személyes élet rétegei lehámlanak, mindig új képmás társítható a változatlan érzelmi infantilizmushoz. A múltjuktól megszabaduló karakterek már szabadon lépkedhetnek végig az önmegvalósításról szóló kézikönyvek tíz lépcsőjén egy „instant lelki békével kereskedő személy” (56) segítségével, hogy ők maguk is „a nézők szemé számára takarosra csiszolt életszilánk[ok]” (57) lehessenek. Ez az önkeresés kísértetiesen hasonlít arra, amikor egy képet kinagyítva vizsgálunk, hogy annak részletei jobban láthatókká váljanak, ám azok csak egyre elmosódottabbak lesznek, a pixelekben a felismerhetetlenségig fragmen-

tumaira hullik a kompozíció. Ebben a családragényben tehát nem annyira egy család, hanem a közösségből az egyénibe való átmenet történetét olvashatjuk, mely egyidejűleg jelent elmagányosodást is. Ebből a szempontból kiemelkedő jelentőségű, hogyan zárja bizonyos értelemben keretbe a nyitó- és a zárójelenet a művet, hisz míg az előbbi esetében Ádám örömmel nyugtázza, hogy „szerencsére anyám létezésének leginkább szembe-szökő nyomait már korábban eltüntettem” (9), addig az utolsó jelenetben karácsonykor egyedül üldögél újonnan vásárolt lakásában, melybe betoppan a korábbi tulajdonos, egy szenilis idős hölgy, aki fiát véli felismerni az ismeretlen férfiban. S Ádám részt vesz ebben a játékban, magára ölti a gyermek szerepét, ám éppen ezen hirtelen kreált, mímelt anya-fiú viszony kontrasztjában rajzolódik ki a szülőkhöz való tényleges kötődések hiánya. Így karácsonykor már olyan kérdések maradnak megválaszolatlanul, miszerint mit is vásároljunk, „[e]setleg új díszeket, és aggassam fel őket a fára egymagamban, mint önmagam apja-anyja, annak a kisgyerekeknek a kedvéért, aki valaha voltam?” (276).

„Idegen ég alatt – Oroszöldön meggyötörve”

Magyar fiatalok szovjet kényszermunkán, 1944–1949

2012. május 21-én a Magyar Országgyűlés november 25-ét a Szovjetunióba hurcolt magyar politikai rabok és kényszermunkások emléknapjává nyilvánította, mert 1953-ban ezen a napon 1500 politikai elítélt térhetett haza, akik a Gulag-lágerekből szabadon bocsátott rabok első csoportját alkották.¹ Később a kormány a Szovjetunióba hurcolt politikai foglyok és kényszermunkások emlékévé nyilvánította 2015-öt, majd 2017. február 25-éig meghosszabbította ezt. 1945-ben hurcolták el a magyarországi német nemzetiségűeket, s ennek hetvenedik évfordulója alkalmából központi befolyásra kezdődtek a megemlékezések, a kiállítások és az összehangolt gyűjtés is. Walterné Müller Judit, a pécsi Janus Pannonius Múzeum igazgatóhelyettese, aki a témakör jártas kutatója és korábban több kiállítás² kurátora volt már, szintén bekapcsolódott a munkába, és létrehozta az „*Idegen ég alatt – Oroszöldön meggyötörve*”, *Magyar fiatalok szovjet kényszermunkán, 1944–1949* című vándorkiállítást, amely Párizsból hazatérve került a pécsi Janus Pannonius Múzeum Néprajzi Osztályának időszakos kiállítótermébe.³

¹ *Ma van a Szovjetunióba elhurcoltak emléknapja* (2016). <http://magyaridok.hu/belfold/ma-van-szovjetunioba-elhurcoltak-emleknajpa-1204075/> (2017.01.07.)

² Lásd még például: *Több, mint élettörténetek, sorsok* (2011). <http://hercegut.hu/?p=992> (2017.01.07.)

³ A vándorkiállítás útvonalát lásd: *Malenkij robot kiállítás Párizsban szeptember 8.–október 13-ig tekinthető meg*. <http://nemetkor.hu/2016/09/30/malenkij-robot-kiallitas-parizsban-szeptember-8-oktober-13-ig-tekintheto-meg/> (2017.01.07.), *Idegen ég alatt...* <http://www.balassintezet.hu/hu/esemenyek/1760-idegen-eg-alatt-kiallitas-parizs/> (2017.01.07.)

Hajlamosak vagyunk a kommunikációra mint hagyományosan közvetlen vagy közvetett, kétirányú folyamatra tekinteni, amelyből a megszokott módon nyerhetünk visszacsatolást⁴, egy múzeumi kiállítás elemzése kapcsán arra kell keresnünk a választ, hogy a kurátor milyen módon kívánt szólni a látogatókhoz, és mit szándékozott kifejezni a kiállítás egy-egy elemével. Az említett kiállítási kommunikációként számon tartott sajátos modell üzenetből, küldőből, csatornából, fogadóból és megértett üzenetből tevődik össze.⁵ Jelen írás a pécsi Janus Pannonius Múzeum Néprajzi Osztályának időszaki kiállítótermében márciusig látható „*Idegen ég alatt – Orosz földön meggyötörve*”, *Magyar fiatalok szovjet kényszermunkán, 1944–1949* című kiállítás anyagát kívánja részletesen ismertetni a kommunikációs csatornák elemein keresztül, Vásárhelyi Tamás vonatkozó módszertani meghatározásai alapján.⁶

Vásárhelyi Falk és Dierking (2000) ún. kontextuális tanulási elmélete⁷ mentén közelíti meg a múzeumi élményről szóló diskurzust, mely szerint a tanulás folyamatát három tényező befolyásolja, melyek az elemzett kiállítás esetében kétségtelenül megnyilvánulnak. Az első a személyes tényezők kategóriája, amelyben a látogató kora, neme, iskolázottsága, érdeklődése, tapasztalatai és a kiállítással kapcsolatos elvárása jelenik meg.⁸ Pécssett, Baranya megyében, amely Magyarországon a németység által az egyik leglakottabb területnek számított, a személyes és családi élmények, közvetlenül, ismerősöktől hallott elbeszélések és az országos emlékévké folytán tapasztalható folyamatos sajtóvisszhang formájában elevenednek meg a 73 évvel korábbi események, s így válik megragadhatóvá a mondanivaló.⁹

Másodikként a szociokulturális tényezők jelennek meg, a társas körülmények, amelyek között a kiállításlátogatás történik, s a hangsúly itt el-

⁴ Vásárhelyi Tamás: A múzeumok kommunikációs formái, céljai. In *Kiállítási kommunikáció*. Szerk. Kárpáti Andrea, Vásárhelyi Tamás. ELTE, BTK, 2013 http://ttktamop.elte.hu/online-tananyagok/kiallitasi_kommunikacio/ (2017.01.07.)

⁵ Vásárhelyi, i. m.

⁶ Vásárhelyi, i. m.

⁷ Vásárhelyi Falk és Dierking *Learning From Museums* című munkájára hivatkozik, i. m.

⁸ Vásárhelyi, i. m.

⁹ Példának okáért álljanak itt Walterné Müller Judit szavai az egyik kiállítás megnyitóról: „Az ünnepélyes megnyitón sokan részt vettek, nem csak a megyéből, hanem a környező német kisebbségi önkormányzatok képviselői is. Mindenkinek rendkívül megható volt ez az esemény, hiszen olyan öreg nénik és bácsik elevenítik fel ezt a programot, akik maguk is az elhurcoltak között voltak.” *Kiállítás nyílt a málenkij robotról*. <http://hercegut.hu/?p=992> (2017.01.07.)

sősorban nem arra tevődik, hogy egyénileg, partnerrel, baráti vagy családi társaságban, esetleg turistacsoport tagjaként látogatjuk meg, hanem a műzeumi személyzetre, vagyis a kurátor, Walterné Müller Judit tárlatvezetésével nyújtott további tanulási lehetőségre és sajátos, személyes élményközléseire, amelyekből alább idézek: „Mi vitt rá, hogy ezt a kiállítást elindítsam, illetve a kollégáim segítségével összeállítsuk? Az én nagymamám 4 évet töltött el málenkij robotban, a nagyapám pedig hadifogolyként 5 évet volt kint. Nem is tudtak egymásról semmit ez idő alatt. Édesanyám akkor 4 éves, a nagynéném pedig 6 éves volt, a dédimamára voltak bízva. Teljes kilátástalanságban teltek ezek az évek. [...] Voltak olyan beszélgetések, amelyek több óráig tartottak, többször visszamentem, mert szerettem volna még róla beszélni. Kaptam olyan tárgyakat is, amiket a táborból hoztak el. Mindenki, akivel beszéltem, rögtön ideadta ezeket, hogy könnyebben felejtse, mikor megemlítettem, hogy mindenkinek meg szeretném mutatni ezeket kiállítás formájában.”¹⁰

A kontextuális tanulási élmény harmadik, fizikai tényezője maga az épület, az eligazodást segítő információs rendszer és a kiállítás a tereivel, a színeivel, a fényeivel, a bútorzatával, a tárgyaival és a szövegeivel együtt. A továbbiakban a harmadik tényező elemeit járom körül.

A helyszínen, a Néprajzi Osztály Rákóczi út 15. szám alatti épülete előtt a látogatók figyelmét egy információs anyag hívja fel, amelyen a kiállítás címe és logója látható. A nagykapun beérve jobb és bal oldalról egy 1×4 méteres vászon fogad minket, majd a folyosón továbbhaladva egy újabb vászon és egy méretes plakát irányít az időszaki kiállítótérbe. A kiállítási kommunikációs elemek közül itt az első benyomásunkat elsősorban a sötétség-világosság és a színek arányos elosztása befolyásolja. A korzózás során, vagyis a kiállítási mozgás alkalmával kialakul egy természetes szelekció, amelynek eredményeképp – saját megfigyeléseim alapján – a látogatók először a bejárattal szemben elhelyezett, viseletbe öltöztetett bábuhoz közelednek, ahelyett, hogy a bejárattól jobbra indulnának. A bábutól folytatódik a további tájékozódás, ami nagyobb csoportok érkezése esetén azért is hasznos, mert mindenki a saját belátása szerint halad, és nem alakul ki torlódás.

A kiállítás installációját a falon elhelyezett szöveges-képes összeállítások, paravánok, a padlón elhelyezett, a kitelepítés számadatait megyékre lebontó térkép, az említett vászonanyagok és a vitrinekben elhelyezett tárgyak adják. A tárlat egyik kiemelt eleme a paravánnal elválasztott, beren-

dezett hálóhelyiség, amelynek fekvőalkalmatosságain helyet foglalva a látogató az interaktív berendezések segítségével hangfelvételeket hallhat a kitelepítés élményeiről mesélő interjúalanyoktól. Amikor egy kiállítóteremben illatokat is érzünk, akkor egy érzékszervvel több segíti a látványbefogadást.¹¹ Esetünkben könnyedén azonosulhat a szemlélő az olajos vászonanyag szagával, s megragadhatja figyelmét az öltözetek és takarók korabeli, viszontagságos körülmények közti használata. Közhelyszerű kijelentés, hogy a kiállításban nem a szöveg, hanem a képi látnivaló dominál: e tétel érvényesülése jelen esetben is kétségtelen, hiszen a pannókon elhelyezett rövidebb szöveges információkat két-három fényképes illusztráció egészíti ki, s elsősorban inkább a tárgy vagy a fotó látványa készítet minket az írásos elemek olvasására, hogy enyhítsük kíváncsiságunkat. A szöveg jó, hiszen tömör, olvasmányos, vizualitása figyelemfelkeltő, s a leggyakoribb esetben egy-egy tárgyon keresztül a személyes történetekbe nyerhetünk betekintést.

A kiállítóter egy másik szegletében Walterné Müller Judit dokumentumfilmjét tekinthetjük meg, amelyet a kitelepítés élményeit taglaló adat-szolgáltatókkal készített interjúkból állított össze. A kissé nyomasztó, ámde a lényegre rámutató kiállítás végén raklapokra helyezett vászonzsákokon horgonyozhatunk le, ahol a berendezés ideális körülményeket biztosít a befogadott ismeretanyag személyes megélésére, értékelésére és feldolgozására.

¹¹ Vásárhelyi, i. m.

Szerzőink

Berényi Sarolta (1998) Szabadka. Királyhalom. Újvidék. Keresem a helyem, keresem a fejem.

Cirok Szabó István (1995) Szabadkán született. A budapesti ELTE néderlandisztika szakos hallgatója. A varázsló kertje nevű zenekarban játszik.

Dancsó Andrea (1993) Szabadkán született. Mesterszakos hallgató az Újvidéki Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén. Kritikákat, tanulmányokat, tudósításokat ír.

Döme Szabolcs (1988) A Zentai Gimnáziumban érettségizett. 2015-ben szerzett magyartanári oklevelet az Újvidéki Egyetem BTK Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén. Kötete: *A felbő neve* (novellák – zEtna, 2017). Szülővárosában él, a Közgazdasági és Kereskedelmi Iskolában dolgozik tanárként.

Drubina Orsolya (1988) Szegeden születtem. A Radnóti Miklós Kísérleti Gimnázium után a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán magyar-komparatiztika szakon végeztem, majd a Pannon Egyetem Modern Filológia Tanszékén színháztudományból szereztem mesterdiplomát. Prózaverseim eddig a *Tiszatájban*, az *Esőben*, a *Szépirodalmi Figyelőben* és most, a *Híd* fiatal alkotókat bemutató sorozatában jelenhettek meg.

Fehér Miklós (1994) Zentán születtem. A helyi gimnázium befejezése után az újvidéki Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékre iratkoztam. *Fekete normalitás* című kisregényem 2016-ban jelent meg a Forum Könyvkiadónál. A szépírás mellett újságírással is szívesen foglalkozom.

Fehér Viktor (1993) Nagykikinda, 1993 Egyházaskér, 2004 Csóka, 2008 Zenta, 2012 Újvidék, 2016 Pécs. Házas.

Gaszó Hargita (1982) Az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karán lévő Nyelv- és irodalomtudományi doktori iskola hallgatója vagyok. Kutatási területem az irodalmi hagyatékok és levelek feldolgozása. Irodalmi, helytörténeti kiállítások létrehozásával foglalkozom Topolya Község Múzeumának muzeológusaként és vezetőjeként. Ez mellett a Film-Múzeum civil szervezet elnökeként a vajdasági kulturális értékeket kívánom propagálni a vizuális kultúra nyelvén.

Juhász Rebeka (1999) Csantavéren élek. Végzős vagyok a Svetozar Marković Gimnázium társadalmi-nyelvi szakán. Megszállott könyv- és macskagyűjtő. Tolkien- és George R. R. Martin-rajongó. A novellaírás megnyugtat. Imádok ol-

vasni. Több könyvet egyszerre. Kedvelem a tőmondatokat. Nem szeretem a hideg kávé, mégis mindig úgy iszom reggel.

Klájó Adrián (1993) Vénasszonyok nyarán született vasárnap. Festőművész, de mégse. Nyolc évig élt Újvidéken, jelenleg a vidékiesség feltérképezése érdekében Gunarason vegetál. Aktív kiállító, látogatója a művésztelepeknek belföldön és külföldön egyaránt. Szabadidejében megpróbál leszokni a gyűjtögetésről. Az Újvidéki Művészeti Akadémia abszolvense.

László Judit (1990) Zentán születtem. Foglalkozásomat tekintve színésznő vagyok. Legalábbis szeretem ezt hinni magamról. Főként azokat a gondolatokat és állapotokat szeretem kiírni magamból, amiktől máshogy nem szabadulhatok. Még a színpadon sem. Esetlen naplófoszlányaim főszereplője és lassú, de biztos megtérbolyodásom okozója nem más, mint a Férfi és annak valós vagy általam kreált változatai.

Lénárd Róbert (1983) Ha nem szippantja be a színház kollektív szelleme, valószínűleg prózával próbálkozott volna. Ha nem érdekelné a társadalom és az elnyomás, nagy eséllyel a Barátok közt forgatókönyvét firkálgatná. Ha lenne Szerbiában vagy Magyarországon piaca a pornónak, valószínűleg azt csinálná. Így meg színházi rendező lett és drámaíró. Néha nem tudja, melyiket kell először a neve alá írni egy tévéinterjúban.

Oláh K. Tamás (1990) Zentán született. A budapesti Színház- és Filmművészeti Egyetem doktori iskolájának hallgatója. Verset, drámát, esszét, tanulmányt ír. A magyarkanizsai Gondolat-Jel Társulat művészeti vezetője és rendezője.

Rizsányi Attila (1993) Üldögél egy újvidéki forgószéken, és bármit is diktál, a szomszédos asztalnál leírják. Kivéve, ha emeletes badarság. Akkor visszaszólnak. Vagy majd a lektor. Mindezért nagyon hálás. Ez akkor kész? Persze, hát egyértelmű. Azért mondhatnád, és akkor nyomtatom is, mert mindjárt jön a bemondó.

Szalma Judit (1993) Újvidéken született. 2017 őszén diplomázott az újvidéki Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék mesterszakán.

Vataščin Péter (1987) Érsekújváron, a volt Csehszlovákiában született. Etnológus, a Pécsi Tudományegyetem Interdiszciplináris Doktori Iskolájának doktorandusza. Fő érdeklődési és kutatási területe a helyi közösségek, illetve az etnicitás Kelet-Közép-Európában és a Balkánon. Szabadkán és Ebeden él.

Vígi Sára (1990) Október előtt még Kovács Vecsei. Zentán születtem, tinédzser éveim szülővárosomhoz és a környékhez kapcsolódnak. 2015-ben végeztem Szegeden a Vizuális Kultúratudomány és Irodalomelmélet tanszéken színháztudomány szakirányon. Sok mindenbe belekóstoltam, végül Magyarkanizsát választottam lakhelyül, itt talált meg a munka és a férj. Ifjúsági koordinátorként dolgozom, programokat szervezek és valósítok meg fiataloknak, még fiatalabbaknak és kevésbé fiataloknak – erre van egy nagyon jó terepem, az Ifjúsági Otthon, és sok kreatív barátom, aki segít.

Virág Kiss Anita (1991) Zentán születtem, Óbecsén nőttem fel, Újvidéken tanultam magyar nyelv és irodalmat. Jelenleg Zentán élek a férjem és Fickó, a tacs-kó társaságában. Az optimizmusom és a mosolyom forrásai: színház, oktatás és nevelés, újságírás, szervezés, érdemi emberi kapcsolatok.

Lábadi Lénárd (1992) A Híd Kör és a Híd Kör Art tagja. Esszéit főként a Vajdaság fiatal művészeinek munkáiról írja. Ezzel párhuzamosan saját képzőművészeti alkotásain is dolgozik. Jelenleg az Erasmus +, European Voluntary Service ösztöndíjasaként a United Way Hungary Alapítványnál tevékenykedik marketing és kommunikációs területen.